

Rovnost

a participace

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

**MS
MT**
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

1	Vzdělávací program a jeho pojetí Ev	4
1.1	Základní údaje	4
1.2	Anotace programu	5
1.3	Cíl programu	6
1.4	Klíčové kompetence a konkrétní způsob jejich rozvoje v programu	7
1.5	Forma	8
1.6	Hodinová dotace Ev	8
1.7	Předpokládaný počet účastníků a upřesnění cílové skupiny	8
1.8	Metody a způsoby realizace	9
1.9	Obsah – přehled tematických bloků a podrobný přehled témat programu a jejich anotace včetně dílčí hodinové dotace	10
1.10	Materiální a technické zabezpečení	13
1.11	Plánované místo konání	13
1.12	Způsob vyhodnocení realizace programu v období po ukončení projektu	14
1.13	Kalkulace předpokládaných nákladů na realizaci programu po ukončení projektu	14
1.14	Odkazy, na kterých je program zveřejněn k volnému využití	15
2	Podrobně rozpracovaný obsah programu	15
2.1	Tematický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat) – 3 hodiny	15
2.2	Tematický blok č. 2 (Akčním výzkumem k rovnosti) – 5 hodin	22
2.3	Tematický blok č. 3 (Analýza výzkumu a návrh změny) – 4 hodiny	31
2.4	Tematický blok č. 4 (Měníme naši školu) – 2 hodiny	37
2.5	Tematický blok č. 5 (Udržitelná změna nás může dovést k rovnosti) – 2 hodiny	38
3	Metodická část	Chyba! Záložka není definována.
3.1	Metodický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat) – 3 hodiny	41
3.2	Metodický blok č. 2 (Akčním výzkumem k rovnosti) – 5 hodin	51
3.3	Metodický blok č. 3 (Analýza výzkumu a návrh změn) – 4 hodiny	62
3.4	Metodický blok č. 4 (Měníme naši školu) – 2 hodiny	70

3.5 Metodický blok č. 5 (Udržitelná změna nás může dovést k rovnosti) – 2 hodiny	74
4 Příloha č. 1 – Soubor materiálů pro realizaci programu	78
5 Příloha č. 2 – Soubor metodických materiálů	79
5.1 Tematický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat)	79
6 Příloha č. 3 – Závěrečná zpráva o ověření programu v praxi	83
7 Příloha č. 4 – Odborné a didaktické posudky programu	83
8 Příloha č. 5 – Doklad o provedení nabídky ke zveřejnění programu	83
9 Nepovinné přílohy	83

1 Vzdělávací program a jeho pojetí Ev

1.1 Základní údaje

Výzva	Budování kapacit pro rozvoj škol II
Název a reg. číslo projektu	Schools of equality: rovnost začíná ve škole CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008296
Název programu	Rovnost a participace
Název vzdělávací instituce	NESEHNUTÍ
Adresa vzdělávací instituce a webová stránka	Křížová 15, Brno 603 00, www.nesehnuti.cz
Kontaktní osoba	Bc. Eva Colledani
Datum vzniku finální verze programu	13. 9. 2021
Číslo povinně volitelné aktivity výzvy	<p>Program je vyvíjen v rámci klíčové aktivity č. 7 Kompetence k demokratické kultuře a reaguje na tematické oblasti:</p> <p>4) Podpora rozvoje kritického myšlení s cílem chránit děti a mládež před manipulací vedoucí k rizikovému chování, podpora aktivit vedoucí k aktivnímu osobnímu rozvoji a k ochraně zdraví v propojení všech jeho složek (sociální, psychické a fyzické).</p> <p>6) Snižování předsudků o vlivu osobních a společenských faktorů (například pohlaví či rodinného zázemí) na úspěšnost, schopnosti, vzdělávací trajektorie a volbu povolání žáků, zvýšení povědomí a podpora zájmu žáků středních škol o téma vyrovnaného zastoupení žen a mužů v politice a ve veřejném životě, genderovou podmíněnost násilí – viz Genderová problematika ve vzdělávání.</p> <p>7) Podpora digitálního občanství, programy pro pedagogické pracovníky a žáky zaměřené na rozvoj digitálních občanských kompetencí: digitální a intelektuální práva a povinnosti, digitální bezpečnost a ochranu údajů, digitální právo a etiketu, prevenci kyberšikany.</p>
Forma programu	Prezenční

Cílová skupina	Žáci a žačky 2. stupně ZŠ, žáci a žačky středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol
Délka programu	16 vyučovacích hodin
Zaměření programu (tematická oblast, obor apod.)	Základy společenských věd, občanská výchova, participace, participativní rozhodování
Tvůrci programu	Bc. Eva Čivrná, Mgr. Hana Morávková, Mgr. et Mgr. Zuzana Martanovič, Bc. Eva Colledani, Mgr. Lucie Čechovská, Tereza Daňková, Mgr. Alžběta Kovářová, Mgr. Petra Havlíková
Odborný garant programu	Mgr. Kristýna Pešáková, Ph.D.
Odborní posuzovatelé	Mgr. Věra Růžičková, Mgr. Kateřina Machovcová, Ph.D.
Specifický program pro žáky se SVP (ano x ne)	Ano

1.2 Anotace programu

Program se soustředí na posilování aktivního občanství a kompetencí k utváření demokratické kultury. Zaměřuje se na kultivaci kompetencí směřujících k odhalování nerovností a schopnosti dané nerovnosti řešit s ohledem na inkluзивitu, rovnost a respekt k celé komunitě. Program čerpá z participativních metod a nenásilné komunikace, což studující vede k sebevědomému postoj s respektem k ostatním a odvaze vytvářet společnost tyto hodnoty respektující.

V rámci programu dostávají studující¹ možnost zaměřit se na nerovnost či téma svého zájmu, přesto je ale program postaven na genderových souvislostech nerovností, které je možné hledat i v zdánlivě genderově neutrálních problematikách. Program samotný tak vychází z konkrétních potřeb daných studujícími, potažmo školy, a vnáší genderovou perspektivu skrze vhléd odbornic a odborníků, kteří mohou tento program realizovat.

Studující se v programu pomocí svého vlastního akčního výzkumu naučí lépe rozumět nerovnostem, jak a kde je hledat a zároveň jak je odstraňovat. Celý program je praktický a vede ke skutečnému zavedení změny v prostředí školy. To ale představuje i závazek pro školu, která se rozhodne programu účastnit, jak s ohledem na čas, tak zapojení pedagogického sboru a zejména pak závazek navrženou změnu skutečně realizovat.

Samotná realizace změny ve školním prostředí je klíčovou součástí programu, zároveň ale není jediným cílem. V procesu seznámení se s tématem nerovností a následného výzkumu nabývají studující mnoho nových kompetencí. Za klíčovou komponentu programu tak považujeme samotný kontakt se studujícími a rozvoj jejich komunikačních schopností, týmové práce, kritického myšlení a schopností

¹ V metodice označujeme žáky a žákyně pojmem „studující“, který nám umožňuje nepoužívat generické maskulinum, a i z hlediska úspornosti je tento pojem výhodnější než užívání obou tvarů „žáci a žákyně“.

identifikovat nerovnosti a aktivně se zasadit o jejich odstranění nebo alespoň zmírnění. Finální změna ve školním prostředí má na studující zejména motivující a podpůrný efekt, kdy jejich úsilí vede ke skutečné proměně prostředí, ve kterém se pohybují.

K realizaci je možné vybrat jeden z úvodních bloků jako teoretické poučení, ale bloky na sebe navazují, a tak doporučujeme realizovat program jako celek. Jednotlivé aktivity je možné alternovat podle vlastních potřeb při zachování posloupnosti jednotlivých bloků.

V rámci celé metodiky programu používáme pojem studující, který je zastřešující pro žáky a žákyně. Tento pojem nám umožňuje zdůraznit, že program je určený pro všechny bez ohledu na jejich gender či identitu, a tím je inkluzivní.

Tento program je inkluzivní ke studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně s obtížemi při učení, jako jsou např. studující, kteří potřebují podporu při čtení nebo mají ADHD a potřebují zvláštní pozornost a úpravy. Aktivity představené v metodice již speciální vzdělávací potřeby zohledňují a byly s takovým úmyslem vytvořeny. Přesto každý studující může mít odlišné potřeby a může mu vyhovovat jiná forma podpory. Proto jsou popsána témata ještě dále rozšířena o specifické nástroje, jak dále program realizovat, zhodnotí-li vyučující, že úpravy ještě studujícím nedostačují. Tyto úpravy jsou vhodné nejen pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich cílem není vyčleňovat je z kolektivu a účasti na programu, ale naopak posílit jejich silné stránky a možnosti zapojení.

This work including all the attachments is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit *Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)* Creative commons [online]. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z WWW: <<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

1.3 Cíl programu

Cílem programu je seznámení studujících s konceptem nerovnosti, bariér a diskriminace, které se mohou vyskytovat ve školním prostředí, a to nejen na úrovni vztahů, ale i faktického prostoru školy. Program studující provádí cestou od hledání nerovností ve známém prostředí, problematizace samozřejmého, až po návrh a implementaci změny, která identifikovanou nerovnost řeší.

1. Studující jsou seznámeni s konceptem nerovnosti a diskriminace, vědí, jak se projevují. Dokáží tyto jevy rozpoznat nejen na explicitní úrovni, ale i v případě nerovnosti ukryté v zaběhnutých strukturách. Nevnímají nerovnost či diskriminaci jako izolované akty, ale dokáží je zasadit do kontextu naší společnosti a nahlédnout jejich možné důsledky.
2. Jsou seznámeni s participativními metodami, skupinovou prací, rozdělením rolí a konsenzuálním rozhodováním. Jsou schopni tyto metody užívat a znají jejich přínos. Dokáží kultivovaně a informovaně diskutovat.
3. Studují základní metody nenásilné komunikace a usilují o její používání v citlivých nebo vypjatých situacích. Dokáží poznat výhody tohoto přístupu a důležitost zachování integrity dalších osob, které se komunikace účastní.
4. Zvnitřňují si demokratické hodnoty, váží si jich a znají přínosy, které pro ně samotné demokratická kultura má. Jsou schopni vystupovat proti nerovnostem a diskriminaci, když je identifikují, a navrhnout s pomocí kolektivu a s respektem ke všem účastným skupinám adekvátní řešení či alternativu nebo systémovou změnu. Vnímají se tak jako součást komunity, která může usilovat o rovnější společnost, a jsou schopni zavést změnu do praxe.
5. Nabývají komunikační dovednosti a jsou schopni identifikovat dovednosti, které je mohou dále rozvíjet. Zároveň jsou schopni identifikovat, co v dané situaci potřebují z externích zdrojů,

v jakém prostředí chtějí pracovat a co by jim mohlo pomoci se v daném prostředí či společnosti cítit lépe.

1.4 Klíčové kompetence a konkrétní způsob jejich rozvoje v programu

Kompetence k řešení problémů, zejména body:

- Studující vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nerovnostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností.
- Studující ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů.
- Studující kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.

Kompetence k řešení problémů jsou rozvíjeny skrze poznávání a osvojování různých perspektiv k probíraným tématům, skupinové hledání řešení nerovností a proces dosahování společného konsenzu.

Kompetence komunikativní, zejména body:

- Studující naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuze, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje.
- Studující využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.

Tyto kompetence má studující příležitost rozvíjet zejména skrze diskuzní metody zahrnuté v programu. Jsou jimi diskuze ve skupině, nenásilná komunikace a facilitovaná diskuze.

Kompetence sociální a personální, zejména body:

- Studující účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s vyučujícími na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Studující se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
- Studující si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.

Sociální a personální kompetence jsou v programu posilovány především skupinovou prací, dělbou práce, diskuzí s vyučujícími a vedením školy.

Kompetence občanská, zejména body:

- Studující respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Studující chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.

Kompetence občanská je rozvíjena skrze zaměření programu na témata společenské nerovnosti, stereotypů a bariér. Osvojení participativního přístupu ke zlepšování prostředí školy umožňuje studujícím obeznámit se v praxi se způsoby, jak být aktivně participujícími členy společnosti.

1.5 Forma

Program je určen pro realizaci prezenční formou. Je strukturován do pěti bloků, které na sebe navazují. Doporučujeme tak realizovat všechny bloky programu pro komplexní pokrytí vzdělávacích cílů. Přesto je první blok možné realizovat samostatně jako workshop, bez návaznosti na identifikaci a realizaci změny. Bloky je možné doplňovat vlastními aktivitami nebo je obměnit, přesto doporučujeme zachovat strukturu bloku a nahrazovat je pouze podobným typem aktivit (např. forma diskuze, energizer atd.).

Zároveň je vhodné zvážit náročnost programu – jak časovou, tak i z hlediska citlivého přístupu. Ačkoli je metodika sestavena tak, že ji může vyučující využít na práci s vlastním ročníkem, je možné, že se otevrou citlivá témata dynamiky kolektivu apod. Proto doporučujeme zvážit zapojení externích vyučujících či lektorů a lektorek s ohledem na bezpečné prostředí všech zúčastněných.

1.6 Hodinová dotace

16 vyučovacích hodin

1. 4hodinový prezenční blok
2. 5hodinový prezenční blok
3. 3hodinový prezenční blok
4. 2hodinová prezentace blok
5. 2hodinová implementace změny

1.7 Předpokládaný počet účastníků a upřesnění cílové skupiny

Program je určen pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Metodika pracuje s velikostí jednoho ročníku, tedy maximálně 30 účastníků a účastnic programu. Minimální počet studujících je 18 s ohledem na realizovatelnost některých aktivit. Studující se dále dělí do skupin podle logiky jednotlivých aktivit.

Program je ale možné realizovat s více ročníky naráz, například v rámci projektových dnů nebo různých školních akcí. Je ale nutné brát ohled na kapacity vyučujících a dle toho například studující rozdělit na několik skupin o velikosti maximálně jednoho ročníku se stejným programem. Všechny ročníky se následně mohou setkat ve velkém plénu při prezentaci a implementaci změny.

Program je vhodný pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Ti jsou zahrnuti do realizace programu bez rozdílu, je jim přizpůsobem již předem, pouze některé aktivity, dle zhodnocení vyučujícího, mohou vyžadovat další úpravy popsané na rovině témat.

1.8 Metody a způsoby realizace

Program probíhá interaktivní formou, kdy si studující zkusí různé formy skupinové práce, rozhodování a diskuzí. Zároveň pracují v různých skupinách, a učí se tak nejrůznějším stylům práce a spolupráce. Stěžejním způsobem práce je pak jejich zvolená role (koordinátoři výzkumu, prezentace, dokumentaristky a dokumentaristé atd.), která je vede k zodpovědnosti za jim svěřené úkoly, ukazuje nutnost kooperace napříč celým týmem a podporuje komunikaci a spolupráci mezi různými rolemi k dosažení co nejlepších výsledků.

Program umožňuje studujícím osvojit si prostřednictvím realizace vlastního akčního výzkumu dílčí výzkumné činnosti ze sociálně vědního pole. Získají tak ucelenou zkušenost se sestavením designu výzkumu a jeho následným uskutečněním (od formulace výzkumné otázky, volby metody až po sběr a analýzu dat). Následná aplikovaná část výzkumu je věnována tomu, jak lze zjištění z výzkumu zužitkovat pro zdokonalování školského prostředí, ve kterém se studující pohybují.

Během prvního bloku se studující seznámí s metodou roleplay, jež je realizována s využitím předem připravených karet s rolemi, které si studující losují. Následně se věnují skupinové diskuzi. Studující se během toho budou také učit reflexi a kritickému myšlení, jelikož budou v rámci roleplay i následné diskuze reflektovat své představy o druhých a jejich životních zkušenostech. Již od prvního bloku se studující věnují skupinové práci, která je jednou z ústředních metod celého programu. V jejím rámci si osvojují kooperativní učení. Je realizováno prostřednictvím vzájemného předávání nových informací poskytnutých v sešitě Rovnost začíná ve škole a následné společné diskuzi, která umožní vzájemné sdílení jejich porozumění.

Prostřednictvím zakreslování do mapy školy podrobí studující toto prostředí vlastní reflexi. Vizuální práce s mapou jim při reflexi pomůže zamyslet se nad svými pocity a vztahy k tomuto prostředí, zachytit je a vyhodnotit, která místa ve škole by chtěli prioritně změnit.

Od druhého bloku se studující rozdělují do tzv. výzkumných skupin. V nich se posléze věnují veškeré skupinové práci i v nadcházejících blocích. Výše zmíněné rozdělení jednotlivých rolí ve skupinách usnadňuje studujícím dělbou práce. Studující se ve svých skupinách vrací k mapám školy a společně sestavují návrh svého výzkumu. K tomu dojdou prostřednictvím společného hlasování. S využitím sešitu Rovnost začíná ve škole, následně formulují výzkumnou otázku a vyberou si metodu výzkumu.

Ve druhém bloku začínají studující trénovat své prezentační dovednosti v rámci ročníku a to tak, že si vzájemně odprezentují návrhy svých výzkumů. Následný akční výzkum studující realizují ve skupinách i samostatně prostřednictvím metody, kterou si zvolí (rozhovory, pozorování nebo mapy). K uzavření bloku a jeho rekapitulaci slouží sdílení dosavadního postupu v rámci celého ročníku a posléze sdílení pocitů a potřeb v jednotlivých výzkumných skupinách. Ošetření bezpečného sdílení pocitů a potřeb je zajištěno zásadami nenásilné komunikace. Ty studujícím představí vyučující programu. Metoda nenásilné komunikace slouží studujícím jako nástroj, díky kterému mohou komunikovat při společné práci citlivě, bezpečně a otevřeně.

Ve třetím bloku pokračují studující ve skupinové práci. Analyticky nahlíží na svá sesbíraná data a identifikují klíčová zjištění výzkumu. Ta mají studujícím pomoci vymyslet, jaké změny by mohly posílit rovnost ve škole. Cílem závěrečná diskuze ve skupině je společně vybrat právě jeden z návrhů těchto změn. Aby studující do diskuze zapojili různé perspektivy, zaujme každý předem stanovený úhel pohledu a ten bude v diskuzi uplatňovat.

V předposledním bloku studující představují svůj výzkum a návrh změny. Za tímto účelem je v bloku využita metoda World Café. Při realizaci World Café si každá výzkumná skupina připraví stanoviště, na kterém budou prezentující výzkum a návrh změny představovat. Ostatní studující se spolu

s vyučujícími a vedením školy rozdělí do menších skupin, v rámci kterých budou jednotlivá stanoviště navštěvovat a zapojovat se zde do diskuze.

Po World Café následuje facilitovaná diskuze. Vyučující zaujmají roli facilitátorů a pomáhají všem zúčastněným studujícím, vyučujícím a vedení školy dojít při výběru změny ke společnému konsenzu.

V posledním bloku probíhá facilitovaná diskuze věnovaná postupu realizace vybrané změny. Blok uzavírá diskuze, v níž mají studující reflektovat vzájemnou spolupráci a průběh celého programu.

Pro realizaci tohoto programu je nutné zabezpečit vhodný prostor v rámci školy, kde se studující mohou bavit ve skupinách, ale i pracovat odděleně. V blocích zabývajících se sběrem dat v rámci akčního výzkumu je nutné zajistit přístup do zvoleného prostředí (např. klubovna, knihovna, nástěnky na chodbách atd.) takovým způsobem, aby program nenarušoval chod školy. Proto jej doporučujeme realizovat s více třídami například v rámci projektových dnů. Podobně při realizaci prezentace výzkumů je nutné zvolit otevřený prostor k přípravě stanovišť, kde se bude moci okolo jednoho stanoviště shromáždit více osob. Doporučujeme využití například školní tělocvičny či jiných vhodných prostor. Zároveň je potřeba zajistit nutné vybavení (např. stoly, židle, tabule, nástěnky atd.).

1.9 Obsah – přehled tematických bloků a podrobný přehled témat programu a jejich anotace včetně dílčí hodinové dotace

Tematický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat) – 4 hodiny

Studující si interaktivním způsobem osvojí znalost pojmů „nerovnost“, „stereotyp“, „bariéra“ a „participace“. Naučí se chápat participaci jako nástroj, kterým lze nerovnosti, stereotypy a bariéry zmírňovat nebo díky kterému jim lze předcházet. Dále se studující seznámí s metodami výzkumu, které jim pomohou společně se zamyslet nad nerovnostmi a bariérami v prostředí jejich školy. Tuto teoretickou průpravu následně využijí při reflexi a prvotním zkoumání prostoru vlastní školy.

Téma č. 1 ((K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci) – 2 hodiny

Studující se seznámí s několika typy nerovností, bariér a stereotypů, se kterými se mohou osoby v odlišných životních situacích potýkat. Budou schopni reflektovat, jakou roli sehrávají stereotypy v jejich vlastním vnímání druhých. Dále zjistí, jak se mohou projevat nerovnosti v prostředí školy a jak může participace jako nástroj napomáhat jejich odstraňování či zmírňování.

Téma č. 2 (Jak odhalit nerovnost) – 1 hodina

Cílem je představit studujícím metody výzkumu, které jim poslouží pro rozpoznávání nerovností v prostředí jejich vlastní školy. Výzkumné metody rovněž studujícím pomohou na konkrétních příkladech pochopit, jakou podobu mohou mít participativní praktiky.

Téma č. 3 (Mapování terénu) – 1 hodina

Studující se podívají na svou školu novým, výzkumným pohledem. I místa, kde trávíme mnoho času a která jsou nám známá, mohou odhalit mnoho nového, změníme-li optiku nahlížení. Pomocí mapy školy, která slouží k zaznamenání pocitů, k rozdělení oblastí podle toho, kdo je nejvíc využívá, k zaznamenání věcí, které máme rádi, nebo naopak, a pohybu po škole identifikujeme místa, na která se můžeme ve výzkumu zaměřit. Závěr bloku je věnován zpětné vazbě.

Tematický blok (Akčním výzkumem k rovnosti) č. 2–5 hodin

Studující se rozdělí do výzkumných skupin a vyberou si v nich dílčí role, které jim pomohou naplánovat a rozdělit si skupinovou práci a osvojit si proces participace v praxi. Zúžitkují své teoretické znalosti a mapy z předchozího bloku. S těmito znalostmi identifikují v mapách pro ně zajímavá prostředí k výzkumu, která mohou ovlivnit rovnost a zapojování na škole. Vyberou nejvhodnější možnou metodu výzkumu a následně ji také realizují. V tomto bloku studující aktivně pracují s rolemi, které si na začátku vyberou, a pokládají základ pro realizaci změny. Přichystají si tak podklady k dalšímu bloku, kde budou svůj výzkum analyzovat a kde navrhnou konkrétní možnou změnu.

Téma č. 1 (Participace a dělba práce) – 1 hodina

První část bloku představuje dělbu práce a rolí jako nedílnou část procesu participace. Studující se rozdělí do výzkumných skupin a vyberou si roli, kterou budou ve skupině zastávat.

Téma č. 2 (Návrhy a diskuze) – 1 hodina

Zaměříme se na diskuzi našich map, budeme hledat společné porozumění. Studující identifikují s pomocí diskuzí nad mapou terén, který by chtěli výzkumně zpracovat. Zpracují výzkumnou otázku a zvolí pro vybranou problematiku nejvhodnější metodu výzkumu. Výsledkem diskuze je pak konkrétní návrh výzkumu.

Téma č. 3 (Akční výzkum jako metoda participace) – 2 hodiny

Klíčová aktivita tohoto bloku spočívá v realizaci výzkumu ve výzkumných týmech. Studující realizují svou výzkumnou sondu pomocí zvolené metody. V rámci akčního výzkumu studující mluví s lidmi ve škole, pozorují prostředí, kreslí mapy, a identifikují tak oblasti, které chtějí změnit. Učí se týmové spolupráci, komunikaci, ale i odpovědnosti za úkoly náležející roli, kterou si vybrali.

Téma č. 4 (Uzavření a zpětná vazba) – 1 hodina

V této hodině je možné vykrystalizovat závěry akčního výzkumu do konkrétní podoby. Především je však věnována reflexi procesu. Reflexe a zpětná vazba je vedena citlivým způsobem, s důrazem na posílení spolupracující skupinové dynamiky a bezpečného prostředí pro výměnu názorů a diskuzi. S ohledem na další spolupráci stávajících skupin v následujících tematických blocích se věnujeme zejména potřebám studujících pro dobrou týmovou spolupráci.

Tematický blok (Analýza výzkumu a návrh změny) č. 3–3 hodiny

Studující se v tomto bloku zaměří především na to, aby si dokázali data získaná akčním výzkumem v předchozím tematickém bloku vzájemně prezentovat, aby porozuměli jejich podstatě a uměli je kriticky zhodnotit. Klíčovou aktivitou je však také vzájemná diskuze nad konkrétními změnami, které studující na základě získaných dat identifikují a chtěli by je do svého školního prostředí implementovat. Výsledkem diskuze by tedy měly být konkrétní návrhy změn jejich školního prostředí (nebo chování v kolektivu apod.). Nedílnou součástí tohoto bloku je také vzájemná zpětná vazba na proces analýzy a návrhu změny. V závěru si studující postupně připravují stanoviště na aktivity v následujícím bloku.

Téma č. 1 (Představení získaných dat) – 1 hodina

Studující se v této části pokusí identifikovat klíčová slova vyplývající ze získaných dat v akčním výzkumu (která mohou odkazovat i ke komplexnějším tématům). Tato slova by měla, co nejlépe vystihovat jejich hlavní zjištění a případná témata, na která se budou chtít více zaměřit při diskuzi nad návrhem konkrétních změn. Aktivita by měla vést především k přehlednému a jasnému vysvětlení vlastních zjištění ostatním výzkumným týmům a prohloubení dobré týmové spolupráce během procesu prezentování.

Téma č. 2 (Klobouky jako nástroj návrhu změny) – 1 hodina

V této části se již více zaměříme na klíčovou aktivitu tohoto bloku, kterou je proces návrhu konkrétní změny, již by studující rádi implementovali do svého školního prostředí. Užitečným nástrojem a inspirací pro nás bude konkrétní aktivita s názvem „Šest myslících klobouků“, ve které bude mít každá z dílčích rolí výzkumného týmu přidělenou oblast myšlení, na niž se bude v rámci procesu zaměřovat (např. pozitivní a negativní stránky změny).

Téma č. 3 (Zpětná vazba a příprava prezentací) – 1 hodina

V poslední části bloku se studující zaměří především na vzájemnou zpětnou vazbu a společně zhodnotí průběh celého procesu výzkumu a analýzy získaných dat. Studující následně pracují s návrhem konkrétních změn, které vplynuly z předchozí aktivity šesti klobouků. Výsledkem této práce je společné detailní rozpracování a konkretizování navrhovaných změn, příprava jejich prezentace pro vyučující a příprava stanovišť, se kterými budou studující pracovat v následujícím tematickém bloku.

Důležitý je zde důraz na to, aby měl každý ze studujících prostor se v týmu vyjádřit (pokud bude chtít) a sdílet své názory k procesu. Závěrečnou část již věnujeme přípravě jednotlivých stanovišť na aktivitu, která je součástí dalšího tematického bloku.

Tematický blok (Měníme naši školu) č. 4–2 hodiny

Náplní bloku je dialog studujících a vyučujících, cílem je společná participace na rozhodnutí o změně, kterou by studující chtěli prosadit ve školním prostředí. V první půlce bloku studující na jednotlivých stanovištích představí svůj výzkum a navrhovanou změnu vždy před dílčí částí dalších studujících, vyučujících, ale i třeba vedení školy. Po prezentacích povedou krátké diskuze a zodpoví případné dotazy.

Téma č. 1 (Představení výzkumu výzkumnými skupinami) – 1 hodina

Studující rozvíjí svou dovednost mluvení na veřejnosti, představí průběh a výsledky své skupinové práce z předchozích bloků – výzkum, jeho výsledky a navrhovanou změnu. Naučí se vést diskuzi o své práci a reagovat na související dotazy.

Téma č. 2 (Rozhodnutí o změně) – 1 hodina

Svůj přednes i skupinovou práci budou studující společně reflektovat. Následná facilitovaná diskuze povede ke společnému výběru jedné z navrhovaných změn k realizaci. Studující budou vedeni k vyjádření a odůvodnění svých preferencí a k dosažení skupinového konsenzu. Na konečném rozhodnutí se budou spolupodílet studující s vyučujícími a vedením školy.

Tematický blok (Udržitelná změna nás může dovést k rovnosti) č. 5 – 2 hodiny

V posledním tematickém bloku celého programu se studující společně s vedením školy zaměří především na facilitovanou diskuzi o implementaci a udržitelnosti konkrétních změn, na kterých se shodli v předešlém tematickém bloku. Důležitou součástí je také reflexe a zpětná vazba na celý participativní proces každého výzkumného týmu s důrazem na vzájemnou motivaci jeho jednotlivých členů.

Téma č. 1 (Implementace změny a její udržitelnost) – 1 hodina

V první hodině tohoto bloku si shrneme a připomeneme konkrétní změny, na kterých se studující s vedením školy shodli v předešlém tematickém bloku – obzvláště pokud uběhl delší časový úsek mezi těmito setkáními. Následně vedeme facilitovanou diskuzi nad konkrétním postupem implementace změn a jejich udržitelnosti z dlouhodobějšího hlediska.

Téma č. 2 (Zpětná vazba na participativní proces a vzájemná motivace k další participaci a udržitelnosti změny) – 1 hodina

Cílem poslední části programu je efektivně reflektovat zkušenosti jednotlivých týmů a jejich členů s celým procesem participace, především s důrazem na to, co jim tento proces přinesl, co nového se naučili a jak tyto zkušenosti mohou studující využít v budoucnu. Závěrečným, ale neméně důležitým bodem, je také vzájemné sdílení a motivace mezi jednotlivými členy a členkami výzkumných týmů. Tuto zpětnou vazbu bychom měli cílit především na to, jak se studujícím společně pracovalo, co se komu dařilo nebo v čem se vzájemně obohatili při spolupráci.

1.10 Materiální a technické zabezpečení

- dostatečný prostor pro realizaci jednotlivých aktivit
- vytištěné pomocné materiály dostupné v metodice (výzkumný sešit Rovnost začíná ve škole, Soubor rolí pro akční výzkum, list rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci)
- hodinky/časovač a zvonek nebo jiný nástroj pro zvukovou signalizaci uplynutého časového limitu
- papíry (flipcharty, barevné papíry), nalepovací bločky (post-its), barevné lepicí puntíky
- psací potřeby
- rozlehlý prostor, kde mohou prezentovat všechny výzkumné skupiny, aniž by se navzájem rušily (např. tělocvična nebo aula)
- diktafon či jiné zařízení umožňující záznam zvuku v případě potřeby nahrávat rozhovory do výzkumu pro každou skupinu (studující mohou zaznamenávat zvuk i na své mobilní telefony)

1.11 Plánované místo konání

Místem konání je prostředí celé školy, která si vzdělávací program objednává (především kvůli realizaci akčního výzkumu) nebo ho sama realizuje. Pro prezentace výstupů z jednotlivých aktivit je ideální místnost s dostatkem prostoru pro všechny zúčastněné, ve které je možné zabezpečit potřebné technické zázemí (větší školní třída, tělocvična, aula).

1.12 Způsob vyhodnocení realizace programu v období po ukončení projektu

Program je vhodný pro všechny typy vzdělávání (formální i neformální). Metodika je dostatečně teoreticky zakotvená, aby ji mohly využívat školská zařízení i nestátní organizace zabývající se neformálním vzděláváním. Program je možné realizovat jako celek nebo je možné si zvolit jen konkrétní části. Přesto doporučujeme vybírat aktivity tak, aby byla zachována logika seznámení se s tématem, výzkum, analýza a realizace změny, případně realizovat program jako celek. Program představuje závazek vzdělávací instituce vůči studujícím, že změna bude realizována nebo o ní alespoň bude vedena diskuze, a bude projevena snaha najít oboustranný kompromis. V opačném případě může být úsilí, které studující do programu vloží, kontraproduktivní a demotivující. Proto doporučujeme brát v potaz jak časovou, tak kapacitní náročnost programu.

1.13 Kalkulace předpokládaných nákladů na realizaci programu po ukončení projektu

Počet realizátorů/lektorů: 2 osoby

Položka		Předpokládané náklady
Celkové náklady na realizátory/lektory		
z toho	<i>Hodinová odměna pro 1 realizátora/ lektora včetně odvodů</i>	250 Kč/hodina/osoba (2 vyučující osoby x 16 hodin)
	<i>Ubytování realizátorů/lektorů</i>	500 Kč/noc/osoba při nutnosti cestovat nad 100 km
	<i>Stravování a doprava realizátorů/lektorů</i>	500 Kč/osoba/zpáteční cesta + 217 Kč/osoba/den stravné
Náklady na zajištění prostor		0 Kč
Ubytování, stravování a doprava účastníků		
z toho	<i>Doprava účastníků</i>	0 Kč
	<i>Stravování a ubytování účastníků</i>	0 Kč
Náklady na učební texty		
z toho	<i>Příprava, překlad, autorská práva apod.</i>	0 Kč
	<i>Rozmnožení textů – počet stran:</i>	1000 Kč
Režijní náklady		
z toho	<i>Stravné a doprava organizátorů</i>	0 Kč
	<i>Ubytování organizátorů</i>	0 Kč

	Poštovné, telefony	0 Kč
	Doprava a pronájem techniky	0 Kč
	Propagace	0 Kč
	Ostatní náklady	1500 Kč (kancelářské a výtvarné potřeby)
	Odměna organizátorům	0 Kč
Náklady celkem		14 802 Kč
Poplatek za 1 účastníka		Dle možností školy hradit vzdělávací program z vlastních prostředků.

1.14 Odkazy, na kterých je program zveřejněn k volnému využití

<http://zenskaprava.cz/nabidka/vzdelavaci-program-rovnost-a-participace/>

2 Podrobně rozpracovaný obsah programu

2.1 Tematický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat) – 4 hodiny

V tomto bloku budou studující pracovat s pracovními listy:

- [Příloha 1 Pracovní sešit Rovnost začíná ve škole](#)
- [Příloha 2 \(K\)rokujeme: Od nerovnosti k participaci](#)
- [Příloha 3 Role do skupiny](#)

2.1.1 Téma č. 1 ((K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci) - 90 minut

Aktivity v tématu jsou koncipovány tak, aby začleňovaly studující se speciálními vzdělávacími potřebami. To, jak lze ještě více ošetřit aktivitu tak, aby nebyli nepřiměřeným tempem vyloučeni studující se speciálními vzdělávacími potřebami, popisujeme níže.

1. aktivita – Krokování - 45 minut

Ročník rozdělíme na poloviny, studujícím řekneme, že v následující aktivitě bude každému z nich přidělena jedna role, kterou bude hrát. Důležité je, aby studující si vzájemně své role nevyzrazovali. Necháme každého vylosovat si jednu náhodnou kartičku s rolí z rozstříhaného listu rolí.

Poté co budou všichni studující mít svou roli, bude jejich prvním úkolem se do ní co nejlépe vžít. Za tímto účelem položíme studujícím následující otázky a řekneme jim, aby si je sami pro sebe potichu pokusili zodpovědět. Nejprve jim sdělíme:

“Je v pořádku, pokud nemáte v hlavě přesné odpovědi na všechny otázky, jde pouze o cvičení, které vám má pomoci lépe se se svou rolí ztotožnit.”

- *Jak vypadá dům nebo byt, kde žiješ?*

- *Jak trávíš všední dny od rána do večera?*
- *Jak trávíš víkendy?*
- *Jak se oblékáš?*
- *Jaké jsou tvoje zájmy a koníčky?*
- *Z čeho máš ve svém životě radost?*
- *Čeho se naopak obáváš?*
- *Co děláš se svými blízkými ve volném čase a o čem si povídáte?*

Pokud jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, je potřeba věnovat zvýšenou pozornost tomu, jakým tempem klást jednotlivé otázky v aktivitě a jak dlouhé mezi nimi dělat pauzy. Po rozdělení jednotlivých rolí se se studujícími domluvíme na gestu, kterým nám budou dávat najevo, že si už promysleli odpověď na otázku. Může se jednat například o kývnutí hlavou nebo založení rukou v pase.

Jakmile položíme všechny otázky, poprosíme studující, aby neopouštěli své role a postavili se vedle sebe do řady. Vysvětlíme:

“Teď budeme číst tvrzení týkající se různých situací. Vy si budete představovat, že jste se ve své roli v dané situaci ocitli. Zatím si stále své role neprozrazujte. Vaším úkolem je, rozhodnout se, jestli s tvrzením může vaše role souhlasit, nebo ne. Ti, kteří s tvrzením souhlasíte, uděláte jeden krok vpřed. Ti z vás, kdo nesouhlasí, zůstávají stát na místě.”

- *Nebojíš se, že když přijdeš do nového kolektivu, tak nezapadneš.*
- *Máš přístup k internetu a umíš na něm vyhledávat informace.*
- *Myslíš si, že jsi na tom stejně dobře nebo lépe než ostatní v tvém okolí (např. v porovnání s tvými přáteli, kolegy a kolegyněmi či spolužáky a spolužačkami).*
- *Nemyslíš si, že tě lidé vnímají stereotypně (tedy, že tě neškatulkují).*
- *Můžeš se svobodně rozhodovat o svém životě.*
- *Máš ve svém blízkém okolí někoho, komu se můžeš svěřit a u koho můžeš hledat podporu a pomoc (např. rodinu, partnera či přátele).*
- *Málokdy se cítíš osaměle.*
- *Nemáš obavy z budoucnosti.*
- *Cítíš se dobře ve svém těle.*
- *Cítíš, že doma ve škole nebo v práci můžeš najít oporu.*
- *Cítíš se zdravý/á.*
- *Nemáš žádné finanční problémy.*
- *Myslíš si, že jsi vzdělaný/á.*
- *Na svém životě bys nic neměnil/a.*
- *V budoucnu nebudeš mít potíže si najít zaměstnání.*

I v této části aktivity je dobré mít přehled o tom, zda studující pracují podobným tempem. Jejich tempo se může lišit i v souvislosti s tím, zda jsou ve skupině studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Proto i u této části necháme studující, aby nám stejným gestem jako u předchozí části aktivity potvrdili, zda už si odpověď na otázku promysleli. Zejména u studujících, kteří neudělali krok vpřed, nám to pomůže určit, zda ještě přemýšlí nad tím, jestli jej učinit, nebo už se rozhodli zůstat stát na místě.

Jakmile přečteme všechna tvrzení, vyzveme studující, aby si prohlédli, jaké mezi nimi vznikly během krokování mezery:

“Nejprve si prohlédněte, jaké mezi vámi během aktivity vznikly mezery. Kdo je před vámi, kdo naopak za vámi. A o jak velký kus, jsou od vás ostatní vzdálení.”

Následně je vyzveme, aby si s námi sedli do kruhu za účelem společné reflexe (pokud jsme aktivitu realizovali na chodbě, vrátíme se do třídy). Své role ještě nemají ostatním prozrazovat až do příští hodiny, kdy k tomu budou mít příležitost. Studujícím položíme několik otázek k pocitům, které v nich aktivita vyvolala:

- *Jaký to byl pocit, když jste udělali krok vpřed a někdo jiný zůstal stát na místě?*
- *Jaké to bylo, když jste zůstali stát na místě a někdo jiný udělal krok vpřed?*
- *Jak jste se cítili, když jste viděli, jaká je vaše konečná pozice ve srovnání s ostatními?*
- *Jak by se jedním slovem daly popsat rozestupy, které mezi vámi vznikly?*

2. aktivita – Reflexe nerovností - 45 minut

Studujícím řekneme, aby zůstali rozdělení na poloviny, ve kterých pracovali i v předchozí hodině a obě poloviny opět usadíme do dvou kruhů. Hodinu uvedeme:

“Na konci předchozí hodiny jsme se vás ptali, jak by se jedním slovem daly popsat rozestupy, které mezi vámi při krokování vznikly. Tyto rozestupy jsou dány nerovnostmi a bariérami ve společnosti. Nerovnosti i bariéry nabývají mnoha podob a můžeme je nalézt i ve škole. Ta stejná tvrzení, na která jste před chvílí odpovídali z pozice svých rolí, mohou vytvářet stejné nerovnosti i mezi studujícími ve škole. Ačkoliv to zdaleka nemusí být na první pohled patrné. Například se nemusíme všichni cítit dobře v našem těle, protože nás trápí náš vzhled nebo tělesné zdraví. To pak může ovlivňovat naše přátelství nebo schopnost soustředit se na školu.”

Následně necháme studující, aby zkusili odhadnout některé z charakteristik rolí ostatních. Posléze je nechme, aby ostatním své role vzájemně prozradili. Studujícím sdělme, že nyní budeme společně diskutovat o tom, na základě čeho si vytvořili své představy o roli. V průběhu diskuze můžeme položit některé z následujících otázek týkajících se jejich rolí.

- *Bylo pro vás obtížné se vžít do své role?*
- *U kterých otázek jste váhali, jak odpovědět a proč?*
- *Čím jste si naopak byli jistí?*
- *Nakolik jste měli pocit, že si dokážete život osoby v dané roli představit?*
- *Na základě informací na kartách, nebyla řešení některých tvrzení zřejmá – z čeho jste řešení vyvodili?*
- *Z jakých informací vycházela vaše představa o vaší roli?*
- *Bývá vaše role nějak zobrazovaná například v médiích, knihách nebo filmech? Jak?*

Na závěr diskuze vedeme studující k zamyšlení nad stereotypy, ze kterých mohou vycházet jejich představy o jednotlivých rolích:

“Vzhledem k tomu, že karty s rolemi obsahují vždy jen pár informací, spoustu věcí jste si museli sami domyslet. Vaše představy o rolích tak mohly vycházet například z toho, jak bývá daná role často vnímaná společností a vykreslována například ve filmech nebo knížkách. Tyto sdílené představy o tom, jaká je skupina osob sdílející určitý rys, nazýváme stereotypy. Možná jste proto při vžívání se do své role vycházeli například ze stereotypů o mužích, o ženách, o seniorech nebo o osobách s nějakým znevýhodněním. Stereotypy jsou ve společnosti všudypřítomné. Je však důležité uvědomit si, kdy zkreslují naše vnímání druhých a to, jak se k nim chováme. Stereotypní představy mohou vést k tomu, že si neuvědomíme, s jakými nerovnostmi a bariérami se mohou druzí potýkat. Můžeme například předpokládat, že mají všichni v našem věku přístup k internetu a umí s ním zacházet. Stereotypy mohou navíc samy nerovnosti a bariéry vytvářet. Například můžeme někoho vyčleňovat z kolektivu a nebavit

se s ním, protože má špatné známky a my si myslíme, že když má špatné známky, je s ním něco špatně a může na nás mít špatný vliv.”

“Z toho je nejspíš patrné, že může být velmi obtížné podívat se na nějakou situaci očima někoho jiného a díky tomu i třeba změnit pohled sami na sebe. To ale neznamená, že bychom se o to neměli pokoušet. Pomoci nám k tomu může participace. Participace je zapojení lidí do rozhodování o věcech, které se jich týkají. Participovat tedy znamená na něčem se s ostatními podílet, do něčeho se zapojit. Když participujeme, získáváme tím nejen příležitost být vyslechnuti, ale také vyslechnout si druhé a dozvědět se více o jejich úhlu pohledu a zkušenostech. Prostřednictvím participace se tak můžeme seznámit s různými nerovnostmi, porozumět tomu, proč je potřeba je změnit a společně hledat způsoby, jak je odstranit.”

“Naše škola se tak může stát pro nás všechny místem, kde se můžeme cítit bezpečně, místem, ve kterém se budeme učit nabízet jeden druhému pomoc a oporu a také jich od druhých získávat.”

2.1.2 Téma č. 2 (Jak odhalit nerovnost) - 45 minut

Aktivita v tomto tématu může být náročná pro studující, kteří potřebují podporu ve čtení. Jelikož je aktivita založená na spolupráci ve skupinách, je možné přizpůsobit ji tak, aby tyto potřeby zohledňovala. U aktivity uvádíme pokyny, jak postupovat tak, aby nebyli studující se speciálními vzdělávacími potřebami ze skupinové práce vyčleněni a mohli se do aktivity plnohodnotně zapojit.

1. aktivita – Seznámení s výzkumnými metodami - 45 minut

Následující aktivitu uveďme tak, aby studující pochopili, jak souvisí s tou předchozí:

“Už jsme si představili, jak se mohou projevovat nerovnosti a proč je participace dobrým nástrojem k jejich zmírnění či odstranění. Nyní se seznámíme s jedním ze způsobů, jak participovat a zároveň jak umožnit participaci druhým v našem okolí. Tímto způsobem je výzkum. Výzkum nám může pomoci k tomu, abychom společně nerovnosti, nejen ve škole, odkryli a seznámili se s nimi z různých úhlů pohledů. Ve výzkumu nás tedy zajímají postoje, chování či pocity druhých. Pro výzkum si volíme vždy konkrétní téma či problém. Poté si formulujeme výzkumnou otázku. Výzkumná otázka se týká toho, co chceme z výzkumu zjistit. Poté, co si stanovíme, co chceme zjistit, musíme ještě také zvážit, jak to chceme zjistit. Tomu, jak informace zjišťujeme a jakým způsobem výzkum provádíme, říkáme výzkumná metoda. Existují různé metody výzkumu, naším cílem teď bude si vzájemně tři z těchto metod představit.”

Ročník rozdělíme na poloviny. V každé polovině řekneme studujícím, aby utvořili tři skupiny o stejném počtu osob. Každé skupince řekneme, aby si přečetli kapitolu Výzkum v sešitě Rovnost začíná ve škole, a k tomu jim přidělíme náhodně jednu z následujících tří kapitol: Rozhovor, Pozorování a Mapy. Studujícím řekneme:

“Máte 15 minut, během kterých si texty přečtete a ve skupině zkuste vymyslet, jak představit danou výzkumnou metodu ve čtyřech minutách ostatním skupinám.”

Jsou-li v ročníku studující, kteří potřebují podporu ve čtení, rozdělíme v obou polovinách ročníku studující do tří skupin sami. Utvoříme skupiny tak, aby byl v každé skupině alespoň jeden studující, který podporu nepotřebuje. Následně v každé skupině studujícímu, který tuto podporu nepotřebuje, řekneme:

“Tvým úkolem bude přečíst text nahlas pro ostatní v tvé skupině.”

Pokud jsou ve skupině alespoň dva studující, kteří podporu ve čtení nepotřebují, můžeme mezi ně kapitoly rozdělit. Jeden studující tedy bude číst kapitolu Výzkum a druhý jednu ze tří kapitol (Rozhovor, Pozorování, Mapy). Potom sdělíme ostatním ve skupině:

“Vy ostatní, pozorně poslouchejte. Potom co váš spolužák či spolužačka text dočte, zkusíte zopakovat každý nějakou část kapitoly vlastními slovy. Můžete se při tom vzájemně doplňovat. Nejde o to, aby si každý z vás zapamatoval vše. Ale abyste dohromady našli způsob, jak metodu představit ostatním. Pokud tedy zapomenete něco důležitého, může vás, ten, kdo text četl, doplnit. Kdybyste chtěli, můžete se do textu poté sami podívat, než jej budete představovat ostatním.”

Poté co uběhne čas na přípravu, nejdříve položíme každé z polovin ročníku pár kontrolních otázek k úvodní kapitole Výzkum, abychom ověřili, zda neměli potíže ji porozumět:

- *Máte představu, k čemu by mohlo být dobré udělat výzkum ve škole?*
- *Dokážete si představit, jak by mohla znít nějaká výzkumná otázka týkající se výzkumu ve škole?*
- *Čemu jste měli potíže v kapitole s názvem Výzkum porozumět?*

Následně mají skupiny 4 minuty na představení metod ostatním skupinám ve své polovině. Mezi představeními jednotlivých kapitol necháváme 3 minuty na otázky a diskuzi. Ve zbývajícím čase se můžeme studujících zeptat:

- *Která metoda se vám nejvíce líbí a proč?*
- *Máte nějaké nápady, jak metody využít pro výzkum ve škole?*
- *Napadá vás, jaké nerovnosti, bariéry či jiné problémy může výzkum ve škole pomoci odhalit?*

Pokud během závěrečného shrnutí hodiny studující nepřijdou s žádnými vlastními nápady, jak využít metody výzkumu při zkoumání vlastní školy, můžeme je ve zbývajícím čase navést doplňujícími otázkami:

- *Jaká místa u vás ve škole mají sloužit všem studujícím?*
- *Jak se na těchto místech cítíte a jaký k nim máte vztah?*
- *Myslíte si, že ostatním může na těchto místech něco scházet? Co?*

Společné zamyšlení se nad prostorem školy může studujícím posloužit jako příprava na téma č. 3 Mapování terénu.

2.1.3 Téma č. 3 (Mapování terénu) - 45 minut

Následující aktivity mohou představovat výzvu pro zapojení abstraktního myšlení a představivosti, schopnosti vcítit se do svých představ, vzpomínek a zkušeností. Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami a poruchami učení to může být ještě náročnější. Pokud shledáme, že je potřeba další podpory, upravíme aktivity dle vyznačených pokynů.

1. aktivita – Práce s mapou - 30 minut

Aktivita nabízí studujícím možnost, jak novou formou nahlédnout prostředí vlastní školy a zamyslet se nad ním z nové perspektivy. Cíleně tak nabourává “samozřejmý” pohled na důvěrně známá místa a rozvíjí schopnost komplexně uvažovat o vztazích ne/rovnosti.

Na začátku připomeneme souvislost s předchozími aktivitami a jejich provázanost v rámci celého programu i širšího celospolečenského kontextu. Tyto souvislosti vztáhneme k uvedení aktivity.

“Už jsme se seznámili s tím, jak může vypadat výzkum ve škole a jaké metody výzkumu pro něj můžeme využít. K výběru výzkumného tématu nám může pomoci nejprve zmapovat terén, který budeme zkoumat.”

“Proto se nyní zaměříme na mapování prostoru vaší školy. Jelikož chceme výzkumem docílit toho, aby nám všem ve škole bylo dobře, je dobré podívat se na to, co může vytvářet prostředí podporující rovnost a naopak. Právě posilování rovnosti ve škole nám může pomoci docílit toho, aby se pro nás pro všechny stala bezpečným, příjemným a podporujícím prostředím. Při mapování prostoru školy se tedy můžeme zaměřit na to, kde rovnost schází.”

Zaměříme se na použití konkrétních příkladů ne/rovnosti, aby si studující lépe představili, jak o tématu uvažovat.

“Nerovnosti se často ukrývají ve věcech, které třeba nepovažujeme za tolik důležité, nebo si jich ani příliš nevšímáme. Může to být například nástěnka, zobrazující pouze chlapecký fotbalový tým, i když je ten dívčí také úspěšný. Zdá se to jako drobnost, ale upevňuje pozici chlapeckého týmu. Dívky, které takovou nástěnku vidí, nemusí o dívčím fotbalovém týmu ani vědět, a tím pádem se do něj nebudou hlásit, nejsou v tom totiž podporovány. Viditelnost chlapeckého fotbalového týmu pak povede k jeho větším úspěchům, a aniž bychom je chtěli snižovat, zastíní ten dívčí nejen na nástěnce. Můžeme mít přece stejně dobrý dívčí fotbalový tým, ale je spousta skrytých talentovaných fotbalistek, které o jeho existenci ani nevědí. Samozřejmě nejde jen o fotbal, stejnou logiku můžeme vidět v mnoha dalších oblastech, ve kterých je podporováno jen určité pohlaví nebo osoby na základě jiné charakteristiky. Chlapci například nemusí být tolik podporováni ve čtení nebo výtvarných zájmových kroužcích, ale jsou vedeni spíše ke sportu. Přitom mezi námi může být mnoho talentovaných sportovkyň a umělců, o nichž nevíme, a kteří ve svých talentech nejsou podporováni.”

Následně vztáhneme příklad k širšímu kontextu a tomu, jak nerovnosti obecně fungují.

“Z drobnosti jako je nástěnka se dostáváme k velkému strukturálnímu problému, kdo je v čem podporován. Funguje to i naopak, protože tyto běžné drobnosti jsou pilíře nesoucí celospolečenské problémy a navzájem se posilují a upevňují pod zdáním přirozenosti nebo samozřejmosti. Podíváme-li se tak na nástěnky, nabídku zájmových kroužků, kdo užívá který prostor, výběr literatury ve školní knihovně nebo i na naše vzájemné vztahy, uvidíme takových “samozřejmostí” mnoho.”

Po uvedení aktivity zadáme studujícím konkrétní práci s mapou. Připravíme potřebné pomůcky jako papíry a psací a kreslicí potřeby, které dáme studujícím k dispozici. Pokud máme půdorys školy, dáme jej studujícím, pokud ne, vyzveme je, aby po paměti nakreslili mapu školy, tak jak ji každý den vidají.

“Na chvíli se zamysleme nad mapou naší školy. Představme si, kudy každý den chodíme, co vidáme, jak se u toho cítíme. Mysleme i na to, co v daných místech děláme, s kým tam jsme.”

Necháme studujícím krátkou chvíli na zamyšlení a následně zpřesníme instrukce.

“Do mapy, kterou vidíme před sebou, se pokusíme zanést naše pocity z těchto míst. Nemusí se týkat pouze přímo prostoru, ale i třeba toho, co se v něm děje. Mohou to být všechna místa, která se nám zdají nějak zajímavá, nebo k nim máme silný vztah, ať už pozitivní či negativní. Můžeme využít i barvy – červená budou ta místa, kde vidíme nějaký problém nebo se nám nelíbí, žlutá mohou být ta neutrální a zelená ta, která se nám líbí a ceníme si jich. Barvou můžeme označit jak celý prostor jako je třída nebo šatna, tak i jenom jeho část nebo konkrétní věc.”

Dáme studujícím chvíli na práci a zadání dále zpřesníme.

“Teď ze všech míst, která jsme vybrali, vybereme pouze tři, která pro nás nějakým způsobem vystupují. Ideálně vybereme ta, kde vidíme možnost je zkoumat a proměnit. Ke každému z těchto třech míst napíšeme několik slov nebo vět, proč jsme vybrali právě tato. A úplně naposled je označíme například číslicí, kdy na prvním místě bude ten prostor, který chceme zkoumat nejvíc a chceme ho nějakým způsobem změnit. Na posledním naopak ten, který nás z těch třech láká k výzkumu nejvíc.”

Ve chvíli, kdy studující skončí s prací, je o mapy požádáme a ujistíme je, že se k nim vrátíme v dalších aktivitách programu. Mapy uschováme pro další práci a studujícím poděkujeme za jejich práci.

Pokud jako vyučující shledáme, že je tato aktivita příliš náročná, upravíme ji následujícím způsobem.

- Studující nekreslí vlastní mapy, ale vyučující přinese již předtisknuté půdorysy školy nebo připravenou mapu.
- Aby studující snáze udrželi pozornost, již po tom, co si představí, jak jejich škola vypadá, vybírají tři místa, na která by se chtěli zaměřit. Ta pak opatří slovy či kresbami znázorňujícími emoce a co se jim s místem pojí. Aktivita dále probíhá stejně, pouze je výběr zúžen hned na začátku, aby se mohli lépe soustředit a nerozptylovali svou pozornost po více podnětech.
- Mezi kroky zadání aktivity dáváme dostatečný čas a pozorujeme studující, zda již mají nápady a pracují na nich, nebo naopak potřebují, aby kroky následovaly za sebou rychleji.

Pokud se aktivitu rozhodneme realizovat tímto způsobem, je nutné zadat ji v této verzi celému ročníku. V takovém případě aktivitu uvedeme, jako je popsáno výše, pouze změníme zadání na následující:

“Na chvíli se zamysleme nad mapou naší školy. Představme si, kudy každý den chodíme, co vidáme, jak se u toho cítíme. Mysleme i na to, co v daných místech děláme, s kým tam jsme.”

“Nyní vyberme tři místa, která pro nás jsou něčím důležitá nebo k nim cítíme hodně asociací – přejeme si je změnit, nelíbí se nám, nebo je naopak máme rádi, a proto se jim chceme věnovat.”

“K těmto místům zapišme emoce, které se s nimi pro nás pojí, důvody, proč je máme rádi nebo ne, co se na nich děje, co nás na nich zajímá.”

“Nakonec tato místa seřadíme podle toho, které bychom chtěli zkoumat nejvíc, to bude na prvním místě, a to které nejvíc bude na třetím.”

2. aktivita – zpětná vazba - 15 minut

Vyučující před začátkem zpětné vazby připraví čtyři velkoformátové papíry nebo flipcharty, na které napíše následující věty:

- *Co se mi na dnešku líbilo? Co jsem si z aktivit odnesl/a?*
- *Co se mi na dnešku nelíbilo? Co pro mě byla výzva?*
- *Na co se v programu těším v budoucnu?*
- *Jaké to pro mě bylo nahlížet na mou školu prostřednictvím mapy?*

Studující dostanou k dispozici psací a kreslicí potřeby. Následně vyučující zadá aktivitu.

“Dnes jsme vyzkoušeli několik různých způsobů práce i přemýšlení nad nerovnostmi. Proto bychom měli nad svou dnešní prací zapřemýšlet a zhodnotit, jak se vám pracovalo. V místnosti jsou připraveny čtyři papíry, které představují naše “návštěvní knihy.” Do návštěvních knih píšou návštěvníci, co se jim na daném místě líbilo, co jim dalo a co nového se dozvěděli, nebo naopak, co se jim naopak nelíbilo a co by změnili. Nechávej tam ale taky vzkazy pro další návštěvníky a ti na ně někdy reagují. Vy teď budete ve zbývajícím čase do konce hodiny vyplňovat čtyři návštěvní knihy o dnešním dni. Každý z vás se alespoň jednou projde a podívá do všech návštěvních knih. Každá kniha má své vlastní téma, ke kterému

se můžete vyjádřit. Vždy jej najdete napsané na knize a budete se snažit do ní zapsat své myšlenky k němu. Můžete také svůj prostor v některé z knih využít k reakci na vzkazy návštěvníků před vámi a napsat třeba, zda s nimi souhlasíte. Nevyjadřujte se však vůči druhým v knihách nepřátelsky nebo neuctivě. Knihy si vždy přečtěte, abyste viděli, co napsali návštěvníci před vámi. Díky tomu, že si budete moci přečíst předchozí vzkazy, vás třeba napadne, co byste ještě chtěli dodat. Pokud chcete, můžete třeba doplnit váš vzkaz nějakým smajlíkem nebo obrázkem. Podepisovat se nemusíte. Návštěvní knihy si na konci hodiny sesbíráme, abychom se mohli podívat, co si o dnešku myslíte.”

Potom dáme studujícím prostor, aby se volně pohybovali mezi knihami a vyplnili je. Hodinu uzavřeme poděkováním. Můžeme i zmínit co nás čeká v následujících částech programu.

Vnímáme-li, že je potřeba aktivitu studujícím usnadnit, modifikujeme ji pro celý ročník následujícím způsobem:

- Návštěvní knihy vyvěsíme na tabuli nebo zeď místnosti tak, aby jejich nadpisy byly dobře vidět.
- Studující dostanou post-it papírky nebo jiné papíry umožňující zaznamenání odpovědí předem. Své dojmy nejprve zaznamenají na papírek, mohou si je tak předem připravit, až následně je vlepí do návštěvních knih.
- Poté, co studující vlepí své odpovědi do návštěvních knih, mohou ještě přidávat své reakce, komentáře a vzkazy, ale již přicházejí s předpřipravenou odpovědí.

Zadání aktivity pak můžeme upravit např. takto:

“Dnes jsme vyzkoušeli několik různých způsobů práce i přemýšlení nad nerovnostmi. Proto bychom měli nad svou dnešní prací zapřemýšlet a zhodnotit, jak se vám pracovalo. V místnosti jsou připraveny čtyři papíry, které představují naše “návštěvní knihy.” Do návštěvních knih píšou návštěvníci, co se jim na daném místě líbilo, co jim dalo a co nového se dozvěděli, nebo naopak, co se jim naopak nelíbilo a co by změnili. Nechávej tam ale taky vzkazy pro další návštěvníky a ti na ně někdy reagují. Prohlédněte si jaká témata mají naše návštěvní knihy a každý zvlášť si připravme své reakce a vzkazy na lepící papírky. Ty pak do návštěvních knih připevníme.”

“Až budou všechny návštěvní knihy vyplněné, můžete také svůj prostor v některé z knih využít k reakci na vzkazy návštěvníků před vámi a napsat třeba, zda s nimi souhlasíte. Nevyjadřujte se však vůči druhým v knihách nepřátelsky nebo neuctivě. Knihy si vždy přečtěte, abyste viděli, co napsali návštěvníci před vámi. Díky tomu, že si budete moci přečíst předchozí vzkazy, vás třeba napadne, co byste ještě chtěli dodat. Pokud chcete, můžete třeba doplnit váš vzkaz nějakým smajlíkem nebo obrázkem. Podepisovat se nemusíte. Návštěvní knihy si na konci hodiny sesbíráme, abychom se mohli podívat, co si o dnešku myslíte.”

2.2 Tematický blok č. 2 (Akčním výzkumem k rovnosti) – 5 hodin

V tomto bloku budou studující pracovat s pracovními listy:

- [Příloha 1 Pracovní sešit Rovnost začíná ve škole](#)
- [Příloha 3 Role do skupiny](#)

2.2.1 Téma č. 1 (Participace a dělba práce) - 45 minut

Téma sestává z aktivity, která může být náročná pro studující, kteří potřebují podporu ve čtení. Skupinová práce v aktivitě vyučujícím umožňuje modifikovat zadání aktivity tak, aby posilovalo

zapojení těchto studujících skrze vzájemnou podporu studujících při spolupráci. V pokynech k aktivitě uvádíme, jak v těchto případech postupovat.

1. aktivita – Výzkumné skupiny a role v nich - 45 minut

Hodinu uvedeme:

“Už jsme se zaměřili na to, že lidé mohou mít různé životní zkušenosti a potýkat se s odlišnými nerovnostmi a stereotypy. Mohou také mít každý jiné dovednosti a záliby. Tato rozmanitost představuje při participaci velkou výhodu. Znamená to totiž, že každý z nás může přispět do společného rozhodování něčím jiným a novým. Společně se tak můžeme podílet na tvorbě prostředí, ve kterém je nám spolu dobře. Proto se nyní rozdělíte do výzkumných skupin, ve kterých se budete v následujících blocích prostřednictvím výzkumu zabývat tím jak, takové prostředí zajistit. Ve výzkumných skupinách si teď také rozdělíte role. Role vám pomohou lépe si práci rozdělit tak, aby každý z vás mohl při skupinové práci přispět něčím jiným a uplatnit své zkušenosti a dovednosti.”

Studujícím posléze dáme 5 minut na to, aby se rozdělili na výzkumné skupiny po šesti. Studující z jedné výzkumné skupiny si sednou k sobě. Výzkumné skupiny studující necháváme utvořit samostatně.

Každé výzkumné skupině rozdáme vytištěný Soubor rolí pro akční výzkum. Poté celému ročníku sdělíme, že má nyní každá výzkumná skupina 20 minut na to, aby se seznámila s jednotlivými rolemi a rozdělila si je.

“Cílem rozdělení rolí není, abyste každý samostatně pracovali jen na části práce. Naopak. Role by vám měly pomoci rozdělit si pouze, kdo bude dohlížet a plánovat jednotlivé části vaší práce. Podílet se na nich ale budete vždy všichni.”

Pokud jsou v ročníku studující, kteří potřebují podporu při čtení, můžeme jim aktivitu uzpůsobit obdobně jako aktivitu v části 2.1.2. Poté, co se studující rozdělí do výzkumných skupin, vybereme v každé skupině dva studující, kteří podporu ve čtení nepotřebují, a řekneme jim:

“Každý z vás nahlas ostatním z vaší skupiny přečte texty o třech rolích ze Souboru rolí pro akční výzkum (tedy polovinu).”

Potom promluvíme ke zbytku výzkumné skupiny:

“Vy ostatní, budete poslouchat. Papíry se Souborem s rolemi si mezi sebe můžete rozmístit tak, abyste na ně dobře viděli. Až si vyslechnete, ze kterých rolí si budete ve skupině vybírat, vzájemně si zkuste říct, zda všechny role chápete. Každý z vás může k jedné roli svými slovy jednou větou říct, co si pod ní představuje.”

Takto zadáme aktivitu všem výzkumným skupinám v ročníku.

Studujícím dáme nejprve 15 minut, aby si Soubor rolí pro akční výzkum ve svých výzkumných skupinách společně prošli. Následně začneme obcházet výzkumné skupiny a zeptáme se jich, zda vše chápou. Nyní si mohou začít role rozdělovat. Jakmile uplyne dalších 15 minut, poprosíme celý ročník, aby nám každá výzkumná skupina řekla, jak si role rozdělila.

2.2.2 Téma č. 2 (Návrhy a diskuze) - 45 minut

V tomto tématu se studující věnují poměrně komplexní aktivitě. V případě práce se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme aktivitu upravit pomocí vyznačených pokynů. Aktivita je koncipována co možná nejvíc bezbariérově, přesto je možné ji ještě více zpřístupnit, pokud uznáme, že

je to žádoucí. Úpravy nemění význam ani logiku aktivity samotné, pouze nabízejí možnosti, jak aktivitu dále modifikovat. V případě, že tuto modifikaci zvolíme, pracujeme tak s celým ročníkem.

1. aktivita - Návrhy a diskuze - 45 minut

Tato hodina rozvíjí práci s mapou z konce předchozího bloku 2.1.3 Téma č. 3 (Mapování terénu) - práce s mapou. Vyučující na hodinu přinese vyplněné mapy z této aktivity a studujícím je rozdává. Studující dále pracují ve skupinách, tak jak se rozdělili v úvodu tohoto bloku a pracují podle vybraných rolí. Vyzveme je, aby se v prostoru rozmístili po těchto skupinách, případně si upravili prostor tak, aby jim pro práci vyhovoval (např. židle do kroužku, nebo spojení lavic do jednoho většího stolu), a přikročíme k zadání aktivity.

“Před sebou vidíme mapy, které jsme kreslili a vyplňovali. Zaměříme svoji pozornost na prostředí, které jsme zvolili jako to, co chceme zkoumat nejvíc, a slova či věty, které jsme si k němu napsali. Teď toto prostředí bude každý po jednom prezentovat zbytku skupiny a bude na to mít pouze jednu minutu. Snažíme se tedy vystihnout to nejvíc podstatné – proč jsme prostředí vybrali, a co bychom na něm mohli zkoumat. Minuta se může zdát jako krátký čas, ale ve skutečnosti je často obtížné ji naplnit. Pokud vám čas zbyde, popisujte prostředí, které jste vybrali jako druhé atd. Během minuty, co jedna osoba ze skupinky popisuje vybrané prostředí, musí ostatní mlčet. Pokud ale máme pocit, že k tomu máme co říct, poznamenáme si své myšlenky na papír, protože se k nim po skončení aktivity budeme vracet. Jakmile uplyne minuta, zvukový signál oznámí, že je čas předat slovo osobě, která sedí po vaší levé ruce. To se bude opakovat, dokud se vystřídají všichni.”

Pokud chceme aktivitu více přizpůsobit studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami, můžeme čas na prezentaci prodloužit, případně dát delší čas na přípravu prezentace. Studující ujistíme, že se nejedná o formální prezentaci, není nijak hodnocená, naopak je to čas pro ně, ve kterém mohou sdělit, nad čím se zamýšleli. Snažíme se tak snížit tlak, který může být pro některé studující tíživý, pokud mají spontánně sami něco prezentovat.

“Nemusíme ale cítit tlak na to, prezentovat jen to nejpodstatnější. Snažíme se svým spolužákům a spolužačkám sdělit, nad čím jsme přemýšleli, co nás zaujalo, a můžeme to udělat tak, jak je nám pohodlné. Je to čas pro nás, který můžeme využít ke sdílení svých myšlenek tak, jak je příjemné nám.”

Ujistíme se, že studující zadání rozumí, mají před sebou mapy a mají k dispozici psací potřeby a papíry na poznámky. Připravíme si zvukový signál a zvolíme, kdo ze skupin půjde na řadu první náhodným způsobem.

Například: První z každé skupiny půjde na řadu ten/ta:

- kdo má na sobě čepici
- sedí nejbliž oknu
- kdo má nejdelší vlasy
- jeho/její jméno začíná na písmeno, které je nejdřív abecedě

Pracujeme-li se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami, je žádoucí dát co nejjasnější pokyn, kdo začíná a kdo následuje. Snažíme se ale, aby pokyn nebyl adresný - “Začínat bude Petr.” ale dostatečně specifický na to, aby bylo jasné, kdo by měl být první na řadě - “Ten/ta kdo sedí nejbliž k oknu.”

Jakmile vidíme, že studující ví, kdo má začít, vydáme zvukový signál a měříme jednu minutu. Takto pokračujeme, dokud se všichni studující nevystřídají.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme upravit časovou dotaci. Pokud to uděláme, upravíme ji ale pro všechny, tedy naše zadání bude obsahovat např. 2 minuty. Vyučující musí

zvážit, zda prodloužení časového limitu je úprava, který studujícím aktivitu zjednoduší, nebo naopak vytvoří větší tlak. To záleží na dynamice skupiny a jednotlivých vzdělávacích potřebách.

Ve chvíli, kdy měl každý studující možnost se vyjádřit, pokročíme s aktivitou směrem k diskusi jejich poznámek.

“Teď, když jsme si vyslechli, co by chtěli zkoumat členové a členky naší skupiny, je čas na to, hledat společný průsečík mezi našimi návrhy, tedy to, co mají společné. Budete mít omezený čas na diskusi vašich poznámek, 10 minut, který opět oznámí zvukový signál. Proto je důležité se zaměřit na klady a přemýšlet, jak se na vybrané prostředí můžete podívat jako skupina, ne kritizovat cizí návrhy, a přemýšlet co by pro vás pro všechny mohlo být zajímavé zkoumat. Výsledkem vaší diskuze by měla být volba zkoumaného prostředí. Pokud se nebudete moci rozhodnout, argumentujte, proč by které prostředí bylo nejvhodnější pro celou skupinu, ne pro vás osobně.”

Po zadání aktivity opět měříme čas, ale zároveň obcházíme skupiny a pomáháme jim s diskuzí, je-li to potřeba. Můžeme je navigovat směrem, který bude citlivý k jejich speciálním vzdělávacím potřebám a zároveň obohacující, ale nesmíme jim prostředí vybrat, je důležité nechat studujícím svobodnou volbu. Přesto můžeme hrát “dávlova advokáta” a být v procesu nápomocni.

Pokud již v této aktivitě studující vyberou konkrétní návrh, na kterém mají shodu, je to ideální případ. Pokud mají své favority, ale činí jim potíže učinit finální rozhodnutí, před uplynutím času je požádáme o hlasování pro návrhy.

“Pokud se vám nedaří shodnout se na jednom návrhu, vezměte si každý psací potřeby nebo samolepku a umístěte ji do pravého horního rohu návrhu, o kterém si myslíte, že bude nejlepší pro celou vaši skupinu na základě argumentů, co jste během diskuze slyšeli.”

Může se stát, že dva návrhy dostanou stejný počet hlasů a není vítěz. V tom případě hlasování opakujeme, ale jen s dvěma návrhy, které měly stejný a nejvyšší počet hlasů. Připomeneme, že je potřeba brát v úvahu preference celé skupiny, nejen naše individuální. V tuto chvíli už skupina jistě vybrala vítězný návrh.

Tuto část není třeba studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami nijak dále upravovat. Vyučující pouze dohlíží na to, zda se všem dostává stejného prostoru k vyjádření a zda diskuze probíhá korektně, případně zasáhne a diskusi více facilituje či směřuje.

Poslední částí aktivity je specifikace výzkumné otázky a metody. Navazuje na předchozí diskusi, proto jde spíše o její zpřesnění.

“Nyní když máme vybrané prostředí i záměr, je potřeba jej trochu upřesnit. Na čistý list papíru zapíšeme námi vybrané prostředí, a doplníme jej o výzkumnou otázku. Tedy o to, co si na prostředí přejeme zkoumat. Otázka by měla být opravdu otázkou, proto pokud potřebujeme, se podívejme na to, jak ji vytvořit do sešitu Rovnost začíná ve škole. Jako poslední krok doplníme námi vybranou metodu, stačí její název. Jakmile budete mít tyto tři údaje na papíře, vyvěsíme papír do prostoru třídy, aby se i ostatní skupiny mohly podívat a inspirovat, co se chystáme dělat. O svém záměru můžeme mluvit i s lidmi z jiných skupin, jejich nápady a otázky nám mohou při výzkumu pomoci.”

Necháme studující samostatně pracovat a ukončíme hodinu.

Studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme během diskuze poskytnout větší facilitační podporu a diskusi skupiny více strukturovat.

2.2.3 Téma č. 3 (Akční výzkum jako metoda participace) - 90 minut

Následující aktivity navazují na dosavadní práci studujících a dále ji rozvíjejí. Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami by tak aktivity neměly být příliš náročné, uvážíme-li že jejich cílem je příprava na výzkumnou část programu a rozdělení procesu na co nejzvládnutelnější úkoly. Proto se úpravy ze strany vyučujících mohou sestávat zejména z podpory toho, aby rozdělené úkoly odpovídaly silným vlastnostem všech studujících a byly pro ně zvládnutelné, než naopak prohlubovaly oblasti, které nejsou jejich silnými stránkami nebo jsou pro ně jinak problematické.

1. aktivita – Příprava výzkumného plánu - 45 minut

Tato hodina dále pracuje s návrhy výzkumných postupů, které studující rozmístili po místnosti v předchozí hodině v aktivitě Mapování terénu. Studující pokračují v práci ve stejných skupinách jako v předchozích aktivitách.

Na úvod studující požádáme, aby svůj záměr krátce představili.

“Na začátek, než začneme se samostatnou prací, nás může inspirovat, co mají za záměr ostatní skupiny. Proto každá skupina v krátkosti svůj výzkum představí. Představovat bude ten nebo ta, kdo zvolil/a roli prezentující osoby. Na představení je vymezený čas jedna až dvě minuty, takže stačí stručně shrnout, co a jakou metodou chceme zkoumat. My, co zrovna neprezentujeme, posloucháme představení ostatních skupin, protože jejich přístup ke zkoumání školy nám třeba může pomoci nebo nás jinak inspirovat. Začínat bude skupina, která svůj návrh vyvěsila vlevo a budeme postupovat až doprava.”

Skupinám hlídáme vymezený čas a jako vyučující přemýšlíme nad podněty, které můžeme skupinám během procesu předat. Protože skupiny prezentují jen to, co již vymyslely v minulých hodinách, není třeba dávat příliš času na přípravu.

Vzhledem k tomu, že prezentovat bude studující v roli prezentující osoby, neměla by prezentace vytvářet tlak na studující se speciálními vzdělávacími potřebami, protože výběr rolí byl již ošetřen při příslušné aktivitě.

Po tom, co všechny skupiny odprezentují a připomenou si tak své výzkumy nebo se inspirojí od ostatních, přikročíme k zadání další aktivity.

“Po tom, co jsme si vyslechli výzkumné záměry, se nám může zdát, že před námi stojí opravdu velký a náročný úkol. Výzkum se ale skládá z mnoha malých částí, na které když jej rozdělíme, bude se nám úkol zdát hned zvládnutelnější. Proto v této aktivitě celý proces výzkumu rozdělíme do menších úkolů, kterých bude alespoň 5 ale klidně i víc, a zapíšeme je na list papíru. Ke každému úkolu přiřadíme alespoň jednu osobu, která bude za úkol zodpovědná, a ostatní jí budou pomáhat ho naplnit. U větších úkolů ale můžeme zvolit takových osob více, protože sdílet zodpovědnost nám může pomoci. Úkoly rozdělíme podle toho, jaké jsme zvolili role, ale tak, aby byla práce rozdělena přiměřeně – tedy každý bude mít podobný počet úkolů, nebo méně náročnějších či více jednodušších. Cílem je dosáhnout takového rozdělení, se kterým bude celá skupina spokojená.”

Ujistíme se, že studující zadání rozumí a doplníme jej o následný krok, který je s plánem výzkumu úzce svázán a pomůže jej více specifikovat.

“Plán výzkumu není ale jen série obecných kroků, musíme být velmi konkrétní. Zaměříme se tedy na to, kdo, co, ale hlavně jak udělá, nebo i nad překážkami, které nás mohou během výzkumu potkat. To vše si zaznamenáme na papír, a co nejkonkrétněji popíšeme. K tomu nám pomůže sešit Rovnost začíná ve škole. Zamyslíme se, jak přesně budeme provádět pozorování, s kým chceme dělat rozhovory, na co se budeme ptát. Náš plán by nám měl sloužit jako záchytný bod, ke kterému se vždy můžeme vrátit během výzkumu, ale i v jeho zpracování, tedy analýze, takže je důležité jej nepodcenit.”

Otázky pro komunikační partnery mohou vypadat například takto, více jich je dostupných v sešitu Rovnost začíná ve škole spolu s podrobným návodem, jak výzkum provést:

Co si představíš, když řeknu ...?

Co se ti na ... líbí? Co naopak ne?

Jak se na/v ... cítíš?

Co by ti pomohlo se na/v cítit lépe?

Změnil/a bys na ... něco? Co by to bylo?

Otázky pro pozorování mohou vypadat například takto:

Co vidím na první pohled?

Jakým jedním slovem můžu ... popsat?

Co zde slyším/cítím?

Kdo tu je? Kdo tu naopak není?

Následně studující necháme samostatně pracovat po zbytek hodiny, pouze jejich práci kontrolujeme a pomáháme jim s případnými nesnáze. Pro aktivitu je důležité, aby návrh výzkumu vycházel z práce studujících.

Studující se speciálními vzdělávacími potřebami by měli najít v rozdělení celého procesu na menší úkoly podporu. Samotné úkoly, které si vyberou, by měly reprezentovat jejich silné stránky nebo se naopak mohou sami rozhodnout, že si vyzkouší něco, co obvykle není v jejich komfortní zóně. Je důležité nechat samotný výběr na nich, protože program není koncipován jako testování určitých dovedností, ale jako bezpečný prostor kde je dále rozvíjet nebo získávat nové.

Samotné úkoly a jejich komplexnost by měly odpovídat tomu, co jsou studující schopni zvládnout a obsáhnout.

Pokud se ale v rozdělení úkolů cítí studující se speciálními vzdělávacími potřebami, ale nejen oni, ztraceni, můžeme je podpořit vyzvednutím jejich talentů, které známe. Snažíme se to ale dělat dostatečně nenásilným způsobem a zachováváme možnost volby, protože vyjádření našeho přání, aby určitý studující dělal určitý úkol, by mohlo narušit svobodný prostor, který se program studujícím snaží dát a samotný participační proces. Náš citlivý vstup může vypadat například následovně:

“Vidím, že váháte s rozdělením úkolů, to je úplně přirozené, protože každý úkol představuje závazek a je dobře, že o tom i tak uvažujete. Pokud necítíte potřebu vyzkoušet něco nového, co jste doteď nedělali, můžete se zkusit zamyslet nad tím, co vás baví a nějak se spojuje s vašimi koníčky, nebo co vám přináší radost. Pokud je pro mě příjemné mluvit s lidmi a jsem zvědavý člověk, mohl by mi sednout úkol, ve kterém budu realizovat rozhovory. Naopak pokud komunikace s lidmi není něco, co vyhledávám, a raději sleduji dění z povzdálí, můžu být skvělý pozorovatel, protože si všimnu věcí, které by někoho jiného ani nenapadly. Když budete uvažovat tímto způsobem, může být pro vás jednodušší práci rozdělit. Zároveň dbejte na to, aby úkoly rovnoměrně rozdělené, a každý nese odpovědnost za něco, ale jen za takovou část, kterou je schopen zvládnout.”

I v tomto případě je důležité vystupovat neadresně a nepoukazovat na nedostatky, ale spíše motivovat v tom, co se daří. Pro studující je v tuto chvíli cennější projít si samotným procesem a vyzkoušet zadanou práci, či se případně poučit ze svých chyb a umět je reflektovat než odvést bezchybný výkon.

2. aktivita – Sběr dat - 45 minut

Tato hodina přímo navazuje na předchozí aktivitu Příprava výzkumného plánu. Studující pracují ve stejných skupinkách a hodina je věnována samostatné práci, kdy se studující věnují realizaci prvních kroků ze svého výzkumného plánu a již se snaží sbírat možná data. Na základě individuálního zájmu ve sběru dat pokračují mimo vyučovaný program.

Na začátku hodiny věnujeme krátký prostor případným dotazům, které studující mohou mít. Jako podpora pro jejich zodpovězení nám slouží sešit Rovnost začíná ve škole.

Hodinu krátce uvedeme.

“Nyní, když už máme svůj výzkumný plán, je potřeba jej začít realizovat. Pokud jsme si vybrali prostředí k pozorování, můžeme začít pozorovat a zodpovídat otázky, které jsme si připravili. V této hodině bude tak naším cílem sebrat co nejvíce dat, a to za podpory celé skupiny, ale s přihlédnutím k úkolům, které jsme si rozdělili. Můžeme začít sbírat fotografie daného prostředí, nebo si domlouvat rozhovory, sestavovat dotazník. Na sběr dat máme vymezenou krátkou dobu, ale i za tu lze mnohé zjistit. Zkoumat ale nemusíme jen teď, ve škole se pohybujeme téměř každý den, a tak co nám unikne dnes, si můžeme poznamenat jiný den a vrátit se ke svým poznámkám, až budeme pokračovat ve výzkumu. Teď se tedy bude každá skupina individuálně věnovat své práci.”

Studující v průběhu hodiny kontrolujeme a podporujeme, pomáháme jim se zajištěním prostředí pro výzkum. Pokud je to možné, necháme je samostatně pracovat, ale případně citlivě zasahujeme do procesu takovým způsobem, aby během aktivity vygenerovali alespoň nějaká data.

Ve chvíli, kdy do konce hodiny zbývá 15 minut, studující obejdeme a připomeneme jim cíl této aktivity spolu s tím, že je žádoucí, aby na výzkumu pracovali i během dnů, které tráví ve škole, například formou poznámek, co je v jejich zkoumaném prostředí zaujme nebo skrze rozhovory se spolužáky a spolužačkami.

“Zbývá nám už poměrně málo času, a proto by naše zkoumání mělo mít už alespoň nějaké výsledky. Nemusíme mít úplně hotovo, postačí, když budeme mít zodpovězeno alespoň pár otázek, od kterých se dál můžeme odrazit. Zkoumat totiž můžeme i během našich běžných školních dnů. Můžeme pozorovat během procházení, psát si poznámky, když nás něco zaujme, nebo se o tématu bavit se spolužáky a spolužačkami. Přesto ale na konci hodiny potřebujeme mít něco, s čím můžeme dál pokračovat.”

V případě, že studující na alespoň některé předem připravené otázky nemají odpověď, která by jim dále mohla pomoci, nebo nestihli realizovat svůj původní plán, podpoříme je právě v tom, že výzkum se může odehrávat během všedních dnů i naprosto mimoděk, záleží pouze na tom, že věnujeme pozornost svému prostředí.

Hodinu ukončíme a v případě potřeby skupiny individuálně navedeme, jak by své otázky mohli zodpovědět jinou formou.

V této aktivitě se do zásadní míry odráží příprava předchozího plánu a dosavadní práce a zapojení studujících. Neznamená to ale, že pokud se ve sběru dat setkávají s obtížemi, je to výsledkem nedostatečné připravenosti. Specificky pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami mohou případné komplikace představovat větší výzvu. Je proto žádoucí studující podpořit a navrhnout jim možné alternativy. Soustředíme se zejména na to, co dosud zvládli a dokázali, než na to co chybí a podporujeme jejich další práci odvíjející se od dosavadních výsledků. To v praxi může vypadat například následovně:

“Pokud se nám něco nedařilo tak jak jsme chtěli nebo máme pocit, že náš plán selhává, není třeba jej rovnou zahodit nebo se nechat těmito pocity ovládnout. V další aktivitě budeme mít prostor si o nich

více promluvit, ale pro naši další společnou práci je důležité se soustředit se na to, co dosud máme. I obtíže a nezdary patří jak výzkumu, tak téměř k čemukoli, co děláme, a proto je důležité se z nich hlavně poučit. Nakonec to, co se nám tolik nedařilo, pro nás může být cennější poznatek než to, co šlo samo od sebe.”

2.2.4 Téma č. 4 (Uzavření a zpětná vazba) - 45 minut

Aktivita podporuje hladkou komunikaci v rámci skupiny, spolupráci a dává prostor pro předcházení konfliktům a frustracím ze skupinové práce. Aktivita vychází ze zahraniční metody nenásilné komunikace od Marshalla Rosenberga (*Nenásilná komunikace: řeč života*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-447-2).

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami může být obtížné vyrovnat se s nezdary nebo problémy během celého programu, proto reflexí podpoříme jejich další motivaci a vyrovnání se s obtížemi.

Na začátku hodiny poděkujeme studujícím za jejich dosavadní práci a aktivituзарámujeme.

“Díky za vaši práci, která byla jistě náročná, ale snad vám toho alespoň stejně přinesla. Abychom dokázali ocenit svoji práci a nastavit takové prostředí, ve kterém s ní chceme pokračovat, je potřeba reflektovat za tím, co uplynulo. K tomu nám pomůže nenásilná komunikace.”

“Nenásilná komunikace je způsob, jak si můžeme dávat zpětnou vazbu, nebo i mluvit obecně, tak, abychom vyjádřili naše potřeby a emoce takovým způsobem, který nebude pro ostatní ubližující. Můžeme tak přesně vyjádřit, co se nám na společné práci líbí či ne, bez toho aniž bychom útočili na někoho jiného.”

Následně aktivitu blíže představíme.

“Tento způsob budeme používat při naší zpětné vazbě, která se bude skládat ze dvou kroků. V prvním kroku za každou výzkumnou skupinu jeden její člen nebo členka představí zbytku ročníku, co dnes dělali a jak to probíhalo, jak se jim ve skupině pracovalo a případně co by příště chtěli udělat jinak. Druhý krok se bude odehrávat opět ve výzkumných skupinách, kde každý za použití principů nenásilné komunikace vyjádří svou spokojenost nebo výtky ke společné práci.”

“Základním principem nenásilné komunikace je to, že mluvíme v první osobě. Tedy co já cítím, co já potřebuji. Naopak se vyhýbáme tomu, aby naše věty byly popisem toho, co dělá nikdo jiný. Například tak neřeknu, že Zbyšek by se měl více zapojovat, ale řeknu, že já potřebuji, aby byla práce ve skupině lépe rozdělena a všichni měli možnost se zapojit. Tímto způsobem můžeme vyjadřovat své pocity, aniž bychom někoho osočovali nebo třeba i urazili.”

“Slovník, který ve zpětné vazbě budeme používat, se zakládá na emocích a potřebách. Můžeme se zamyslet, co cítíme, co potřebujeme od své výzkumné skupiny. Například můžeme cítit neklid, nepochopení, nedostatečný prostor se vyjádřit, nebo naopak cítíme spoustu energie, pracuje se nám dobře. Na tyto emoce pak reagujeme potřebami – co potřebujeme, aby se nám pracovalo lépe, abychom se cítili lépe? Můžeme potřebovat například klidnější prostředí, větší strukturu v práci, pocit bezpečí nebo svobody, jasný plán nebo naopak větší volnost.”

A zadáme první krok aktivity.

“V prvním kroku této aktivity se shromáždíme před našimi vyvěšenými výzkumnými otázkami a budeme představovat ostatním skupinám, jak naše práce vypadala. Soustředíme se zejména na to, jak náš proces vypadal a čeho si myslíme, že jsme dosáhli. Tentokrát může mluvit za skupinu kdokoli, kdo bude chtít, takže už můžeme přemýšlet, kdo o to má zájem. Pokud nikdo zájem neprojeví, bude to opět ten

nebo ta, kdo zvolil/a roli prezentující. Na reflexi má každá skupina dvě až tři minuty a začínat budeme v opačném prostředí než naposledy, tedy zprava do leva. Teď si rozmyslete, kdo za skupinu chce prezentovat. Osoba, co bude reflexi sdílet, mluví ale pouze za sebe, na reflexi skupiny bude prostor v druhé aktivitě, nebo anonymně reprodukuje to, co jí řekne zbytek skupiny. Tedy podle pravidel nenásilné komunikace. Podobně zbylé skupiny se k její nebo jeho reflexi nevyjadřují, na to bude prostor při prezentaci našich návrhů.”

Dáme studujícím krátký čas na rozhodnutí a následně je vyvoláváme a měříme čas, který označujeme zvukovým signálem.

Ani jako vyučující reflexi skupin nekomentujeme, pouze se k nim vracíme, pokud z reflexe vycítíme, že je potřeba skupinu nasměrovat nebo podpořit.

Po skončení první části aktivity zadáme studujícím následný druhý krok.

“Díky za vaše sdílení, takto si jako celá skupina můžeme představit výzvy, kterým čelí ostatní, nebo jak vypadal jejich proces. To je pro nás velmi cenné. Důležité je ale dostat možnost vyjádřit se, i když jsme nebyli v roli osoby, která nyní sdílela, a řešit náš postup v rámci skupiny. Proto se opět prosím rozdělte do skupin, ve kterých pracujete na výzkumu, a společně se zamyslete nad několika otázkami, které nám pomohou reflektovat práci, kterou máte za sebou, ale i naši komunikaci a to, jak se v celém procesu cítíte. Po skupinách se teď v prostoru rozmístěte tak, abychom mohli nerušeně mluvit, a to stejně dopřáli i ostatním.”

Počkáme, než se studující rozmístí a zadáme jim následující otázky.

Jak jsem se během výzkumné části programu cítil/a?

Na co jsem ze svého zapojení pyšný/á?

Co bych příště udělal/a jinak?

Je něco, co se mi na spolupráci nelíbí a chtěl/a bych to změnit?

Co můžu já udělat pro to, aby byla ve skupině lepší atmosféra?

Co může udělat zbytek skupiny, abych se ve skupině cítila já lépe? Co potřebuji, aby se mi lépe pracovalo?

Co bych chtěl/a aby skupina věděla?

Otázky můžeme pro připomenutí napsat na flipchart nebo tabuli, či jiné dobře viditelné místo.

“Jakmile uslyšíme zvukový signál, budeme měřit dvě minuty, to je čas, který má každý k dispozici. Jakmile skončím, předám slovo osobě, která sedí po mé levé ruce. Ve chvíli, kdy nám čas uplyne, si budeme moct promluvit o tom, co jsme slyšeli od svých spolužáků a spolužaček, nebo dodat něco, co jsme nestihli nebo nás napadlo až potom, co náš vymezený čas uběhl. Proto se snažíme dané dvě minuty využít tak, abychom jsme vystihli to nejdůležitější. Nezapomínejme přitom na pravidla nenásilné komunikace a mluvm pouze za sebe a neznevažujme pocity ostatních.”

Po zadání aktivity měříme a vyznačujeme čas. Skupiny obcházíme až ve chvíli, kdy měl každý možnost mluvit. Zasahujeme pouze v případě, že se domníváme, že dochází ke konfliktu, někomu se nedostává stejného prostoru jako ostatním nebo skupina porušuje pravidla nenásilné komunikace (viz 3.2.4 Téma č. 4 (Uzavření a zpětná vazba). Ta opakovaně připomínáme. Mimo tyto situace, které je potřeba ošetřit, necháme skupinám jejich prostor k sdílení.

Forma aktivity je studujícím již bezpečně známá, proto by jim v tuto chvíli neměla činit větší potíže. Jako vyučující pouze podporujeme studující v nenásilné komunikaci, která prostředí vytváří přístupnější pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami.

2.3 Tematický blok č. 3 (Analýza výzkumu a návrh změny) – 3 hodiny

V tomto bloku budou studující pracovat s pracovními listy:

- [Příloha 1 Pracovní sešit Rovnost začíná ve škole](#)
- [Příloha 3 Role do skupiny](#)

2.3.1 Téma č. 1 (Představení získaných dat) - 45 minut

Aktivity v tématu stojí na skupinové práci. To umožňuje jednotlivým výzkumným skupinám nastavit si spolupráci tak, aby nebyl nikdo vyčleňován. Jsou-li v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, je rolí vyučujících citlivě studující instruovat, jak si nastavit skupinovou práci tak, aby se do ní mohli zapojit všichni rovnocenně. Jak se studujícími při zadávání aktivity o tomto komunikovat, popisujeme u aktivity.

1. aktivita – Klíčová slova - 25 minut

Před hodinou připravíme pro každou skupinu dva listy flipchartu. Na jeden vypíšeme každé skupině otázky k analýze v závislosti na tom, jakou metodu analýzy si skupina zvolila.

Pokud si výzkumná skupina zvolila rozhovory, napíšeme:

Které části rozhovorů nám pomáhají odpovědět na naši výzkumnou otázku?

V čem se shodují zkušenosti a názory popsané v rozhovorech?

V čem se liší zkušenosti a názory popsané v rozhovorech? Čím jsou tyto odlišnosti způsobené?

Objevuje se v rozhovorech něco, na co jsme při přípravě výzkumu nemysleli/co nás nenapadlo?

Jaká změna ve škole by mohla pomoci všem dotazovaným osobám se špatnými zkušenostmi nebo obtížemi, které popisují?

Pokud si výzkumná skupina zvolila pozorování:

Které části pozorování nám pomáhají odpovědět na naši výzkumnou otázku?

Jaký je účel námi pozorovaného prostoru či situace? Jak tento účel plní?

Co v prostoru či situaci dělaly pozorované osoby?

Liší se některá naše zjištění z jednotlivých pozorování? Proč?

Všimli jsme si během pozorování něčeho, co jsme před tím nevěděli? Čeho?

Jaký problém či nedostatek naše pozorování odhalilo? Jaká změna by ho mohla napravit?

Pokud si výzkumná skupina zvolila mapy:

Které místo nebo místa můžeme na základě map označit za nejproblematičtější?

Co je podle dotazovaných s tímto místem špatně?

Jak můžeme tento problém napravit?

Popisovali dotazování, že jim ve škole nějaké místo chybí? Jaké?

Mezi jednotlivými otázkami ponecháváme mezeru, kdyby studující chtěli odpovědi vepisovat přímo do flipchartu. Druhý flipchart necháváme prázdný, ten slouží pro studující k tomu, aby na něj zapisovali klíčová slova.

Na začátku hodiny vyzveme studující, aby se rozdělili do svých výzkumných skupin. Každá skupina pracuje v rámci místnosti tak, aby nerušila svojí činností ostatní skupiny. Skupinám zadáme aktivitu následovně:

“Podívejte se na váš výzkum a vaše záznamy, které jste si během výzkumu udělali. Co se v nich opakuje, jaká témata, jaké motivy, jaká klíčová slova? Zamyslete se nad tím, co jste se o vaší škole a jejím prostředí na základě tohoto výzkumu dozvěděli. Co jste vyzorovali nebo co říkali vaše spolužačky a spolužáci? Jaká jsou vaše hlavní zjištění? Každá skupina má před sebou flipchart, na kterém jsou otázky, které si můžete během aktivity klást. Tyto otázky se liší podle toho, kterou metodu výzkumu jste si vybrali. Druhý prázdný flipchart slouží k tomu, abyste si na něj zapisovali klíčová slova nebo kódy. Můžete k tomu využít barevné lepící bločky a jednotlivá klíčová slova zapisovat na ně.”

Studujícím připomeneme, že s analýzou dat se seznamovali v pracovním sešitě Rovnost začíná ve škole, když si společně představovali jednotlivé metody. Pokud chtějí, mohou do sešitu opět nahlédnout, aby si postup připomněli. V metodickém bloku popisujeme, jak je možné studujícím při aktivitě s analýzou pomoci v závislosti na jimi zvolené metodě výzkumu.

“Svá klíčová slova a zjištění si zaznamenávejte tak, abyste o nich potom mohli ve skupině diskutovat. Jakmile totiž budete hotovi s analýzou vašich dat, budete se snažit přijít na to, jakou změnu v prostředí školy na základě vašich zjištění navrhnout.”

Jsou-li v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, studující nabádáme k nastavení skupinové práce tak, aby každý přispíval činností, která mu není nepříjemná a nemá v ní nějaké limity. Prvním krokem je, že studujícím řekneme, aby si data rozdělili:

“Rozdělte se ve svých výzkumných skupinách na poloviny. V každé polovině budete analyzovat jen polovinu vašich dat. Tedy polovinu vašich rozhovorů, pozorování nebo map, podle toho, jakou metodu výzkumu jste si zvolili.”

Rozdělení dat může pomoci studujícím, pro které je obtížné udržet pozornost, nebo se mohou cítit přehlceni velkým kusem práce. V zadávání pokračujeme:

“V každé polovině budete diskutovat o klíčových slovech a zjištěních, která z nich vyplývají. Jeden z vás bude zapisovat v bodech na papír to nejdůležitější. Zatím nejde o to, abyste udělali nějaký podrobný zápis. Ale takový, který vám umožní popovídat si následně o vašich zjištěních s druhou půlkou vaší výzkumné skupiny a porovnat je. Vaše klíčová slova a zjištění zatím zapisujte v polovinách pouze na papír. S flipchartem budete pracovat později.”

2. aktivita – Tři návrhy změny - 20 minut

Studujícím dáme třetí prázdný flipchart. Aktivitu uvedeme:

“Podívejte se na vaše klíčová slova a zjištění, ke kterým jste došli. Nyní spolu o nich budete diskutovat. Na kterých důležitých zjištěních se spolu shodujete? Na kterých naopak ne a proč? Touto diskuzí, byste měli dojít k tomu, která zjištění jsou pro celou vaši skupinu ta nejdůležitější. Jakmile je určíte, položte si ve skupině otázku: 'Jaké bychom měli navrhnout změny v prostředí školy na základě našich zjištění?'

Nápady, jak změnit prostředí školy vypište na flipchart. Pamatujte si, že tyto změny by měly souviset s vaším výzkumem a pomoci odstranit nějakou nerovnost na škole. Vaším cílem by mělo být vymyslet návrhů více, abyste společně potom mohli vybrat ten nejlepší.”

Necháme studující, aby spolu ve výzkumných skupinách 15 minut diskutovali a přemýšleli nad změnami. V posledních 5 minutách ročníku řekneme:

“Pokud jste ve výzkumných skupinách vymysleli více než 3 návrhy změny, měli byste teď v posledních pěti minutách hlasovat, které tři vám přijdou nejlepší. Každý z vás dostane 3 lepící puntíky. To jsou vaše tři hlasy. Hlasovat budete tak, že budete puntíky lepit na flipchart vedle návrhů změny, které se vám nejvíce líbí. Je na vás, jestli použijete puntíky, abyste hlasovali pro tři návrhy, nebo dáte všechny tři své hlasy jednomu návrhu. Na konci hlasování puntíky spočítejte a zjistěte, které tři návrhy, získaly nejvíce hlasů.”

Pokud jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, řekneme nejprve na začátku aktivity, že se mají poloviny výzkumných skupin zase spojit. Aktivitu zadáváme následovně:

“Teď opět spojte poloviny svých výzkumných skupin dohromady. Popovídejte si o klíčových slovech a zjištěních, ke kterým jste došli. Porovnejte, v čem jsou podobné, v čem se liší. Ty nejdůležitější si zapíšte na flipchart. Potom si, položte ve skupině otázku: 'Jaké bychom měli navrhnout změny v prostředí školy na základě našich zjištění?' Nápad, jak změnit prostředí školy napište na prázdný na flipchart. Pamatujte si, že tyto změny by měly souviset s vaším výzkumem a pomoci odstranit nějakou nerovnost na škole. Vaším cílem by mělo být vymyslet návrhů více, společně budete vybírat ten nejlepší až v dalších aktivitách.”

Při zúžení výběru na tři návrhy změny již postupujeme stejně, jako uvádíme výše.

2.3.2 Téma č. 2 (Klobouky jako nástroj návrhu změny) - 45 minut

Téma je věnováno rozvoji kritického myšlení studujících v rámci společné diskuze. Pro studující, kteří mají potíže s udržení pozornosti může být náročné zůstat zapojeni po celou dobu diskuze. U aktivity proto uvádíme pokyny, jakými se řídit, když jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Klíčové je vnést do aktivity jasnou strukturu a přehledně zaznamenávat klíčová témata diskuze.

1. aktivita – Šest klobouků - 45 minut

Předem nachystáme velké flipcharty (dle počtu výzkumných skupin), nebo dostatečně velké papíry - min. formát A2. Na jeden flipchart, který si nachystáme předem, nakreslíme šest barevných klobouků (modrý, bílý, zelený, červený, černý a žlutý). Ke kloboukům na flipchart vyučující napíše tato klíčová slova:

- modrý klobouk: fakta, celkový obraz, přehled, souvislosti
- bílý klobouk: neutrální, objektivní, fakta, informace, důkazy, logika
- zelený klobouk: tvořivost, nápady, kreativita, snění
- červený klobouk: emoce, intuice, instinkt, první dojem
- černý klobouk: problémy, překážky, komplikace, slabiny, rizika
- žlutý klobouk: klady, přínos, silné stránky, optimismus, naděje

Vysvětlíme studujícím zadání:

“Doposud jste pracovali ve výzkumných skupinkách tak, že jste měli určenou jednu svou roli. V této aktivitě si taktéž rozdělíte roli v podobě klobouků. Každý z klobouků představuje jiný úhel pohledu na vaše výzkumná zjištění a změny, které byste na základě nich rádi navrhli. Vaším cílem je shodnout se

na jednom konkrétním návrhu zlepšení školního prostředí. Budete se tedy víc věnovat 3 hlavním nápadům, které jste vymysleli v předešlé aktivitě a z nich vybírat ten, který je podle vás všech nejlepší. To pro vás možná zprvu nemusí být jednoduché, proto jsme pro vás připravili různé úhly pohledu, z jakých lze vaše návrhy změny posuzovat.”

Ukážeme na flipchart:

“Podívejte se na slova, která popisují jednotlivé klobouky, a vyberte, kdo z vás bude mít jaký klobouk pomyslně nasazený na hlavě. Každý klobouk představuje nějaký způsob přemýšlení o problémech. Až si klobouky rozdělíte, představíme vám otázky, které můžete během rozhovoru klást.”

Dáme studujícím 5 minut čas si klobouky rozdělit. Rozdáme jim také papíry a psací potřeby. Potom jim přečteme vždy tři otázky, které mohou jednotlivé klobouky klást. Studující si je mohou zapisovat na papír.

Modrý klobouk:

“Jste organizátoři týmu. Vaším cílem je uvažovat nad třemi návrhy změny z pohledu někoho zvenčí (tedy mimo vaši výzkumnou skupinu). Jaké by mohly být tyto návrhy z pohledu studujících z jiných výzkumných skupin nebo ročníků? Odpovězte na následující otázky:

- Které kroky vedou k našemu cíli?
- Co už jsme udělali/zvládli?
- Co ještě potřebujeme udělat/zvládnout?”

Bílý klobouk:

“S bílým kloboukem se z vás stávají “lidské počítače”, jste neutrální, objektivní a bez emocí. Nahlédněte na 3 vybrané návrhy a zaměřte se na jejich objektivní zhodnocení. Co máme k dispozici, jaká fakta jsou nám známá, co nám naopak chybí? Odpovězte na následující otázky:

- Jaká výzkumná zjištění nás k návrhu změny dovedla?
- Jaké informace nám chybí k tomu, abychom jednotlivé změny mohli uskutečnit?
- Co musíme u jednotlivých třech návrhů ještě dovymyslet, aby bylo možné uskutečnit je v praxi?”

Zelený klobouk:

“Zelená je barva klíčení. Se zeleným kloboukem na hlavě dejte prostor své kreativitě, vžijte se do role vynálezce. Přemýšlejte “mimo” zaužívané hranice, nebojte se riskovat, запиšte i na první pohled bláznivé nápady, jak návrhy dále rozvíjet. Nesnažte se omezovat – žádný nápad není špatný. Odpovězte na následující otázky:

- Jak lze jednotlivé změny ještě vylepšit?
- Jaké máte další nápady?
- K čemu ještě můžeme využít naše výzkumná zjištění?”

Červený klobouk:

“Představte si, že jste šamani a šamanky. Váš červený klobouk představuje oheň, emoce, intuici. Neřešte teď fakta ani hlas rozumu, naslouchejte emocím a nechte se vést instinktem. I negativní emoce jsou důležité, nebraňte se jim. Jaké jsou vaše obavy a naděje? Odpovězte na následující otázky:

- Jaké pocity ve vás jednotlivé návrhy změny vyvolávají?
- Jaké emoce mohou vyvolat jednotlivé změny v ostatních, kdyby byly na škole realizovány?
- Jaké emoce chcete, aby v ostatních jednotlivé změny vyvolávaly?”

Černý klobouk:

“S černým kloboukem se z vás stávají ďábloví advokáti. Zkuste se na vybrané nápady podívat kriticky a zamyslet se nad tím, co by se mohlo pokazit. Jaké jsou slabiny těchto nápadů? Odpovězte na následující otázky:

- Na co jsme u jednotlivých návrhů změny zapomněli?
- Co se může stát špatného, když tuto změnu uskutečníme?
- Kde má tento návrh změny slabinu?”

Žlutý klobouk:

“Váš klobouk je slunečný, optimistický, naladte se tedy podobně. Soustřeďte se na pozitiva, věřte v to, že je možné vše realizovat. Představte si, jak by vypadalo, kdyby se vše povedlo, tak jak chcete. Odpovězte na následující otázky:

- V čem jsou jednotlivé změny přínosné a užitečné?
- Proč stojí za to tuto změnu uskutečnit/zvládnout/pustit se do toho?
- Co jsou silné stránky jednotlivých změn?”

Jakmile přečteme studijním informace o všech kloboucích k aktivitě, doplníme:

“Snažte se vcítit do vašeho klobouku a v bodech si sepsat vaše postřehy a nápady z úhlu pohledu, který se pojí s vaším kloboukem. Zamyslete se takto nad všemi třemi návrhy, jak zlepšit školu. Potom začnete se společnou diskuzí. Během diskuze na flipchart společně rozepište ke každému návrhu změny vaše postřehy, které vyplývají z diskuze. Na konci vyberte ten nejlepší nápad, který jste vyhodnotili z různých úhlů pohledu (pomocí klobouků) jako nejvhodnější.”

Výzkumné skupiny se rozdělí v rámci třídy (nebo jiné vyhovující místnosti) tak, aby měly dostatek prostoru na samostatnou práci a nerušily se vzájemně.

Jsou-li v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, může pro ně být náročné udržet pozornost v celém průběhu diskuze. Mohou tak mít problém se do diskuze zapojit. V takovém případě, zadání aktivity pozměníme. Klobouky mezi studující rozdělíme sami tak, aby modrý klobouk nebyl studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Potom jim jednotlivé klobouky představíme (viz výše). V zadání aktivity posléze postupujeme následovně:

“Snažte se vcítit do vašeho klobouku a v bodech si sepsat vaše postřehy a nápady z úhlu pohledu, který se pojí s vaším kloboukem. Zamyslete se takto nad všemi třemi návrhy, jak zlepšit školu. Potom začnete se společnou diskuzí. V diskuzi budete mluvit o každé ze tří změn popořadě, nebudete je hodnotit naráz. Mluvit budete postupně v pořadí, v jakém jsou klobouky popsány na flipchartu. Začne modrý klobouk, potom bílý, zelený, červený, černý a nakonec žlutý. Modrý klobouk bude mít za úkol během diskuze na flipchart psát důležité postřehy, které při diskuzi zazněly. Na konci vyberte ten nejlepší nápad, který jste vyhodnotili z různých úhlů pohledu (pomocí klobouků) jako nejvhodnější.”

2.3.3 Téma č. 3 (Zpětná vazba a příprava prezentací) - 45 minut

Téma opět stojí na skupinové práci v rámci výzkumných skupin. To umožňuje studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami získat podporu od ostatních ve skupině a zaměřit se na ty činnosti, ve kterých se necítí limitováni. Proto je důležité, aby vyučující citlivě nabádali výzkumné skupiny, jak si mohou práci rozdělit, tak, aby se jim dobře spolupracovalo. Konkrétní pokyny, uvádíme níže.

1. aktivita – Zpětná vazba - 15 minut

Celému ročníku řekneme:

“Teď se všichni pohodlně usadte a rozeberte si papíry a psací potřeby. Budeme se teď nejprve 15 minut věnovat zpětné vazbě na uplynulý blok. Položíme vám nejprve čtyři otázky na to, jaká pro vás byla analýza dat a skupinová diskuze a výběr návrhu změny prostředí školy. V tichosti se nad nimi zamyslete. Pokud chcete, můžete si v bodech své odpovědi zaznamenat na papír. Potom si společně sednete zase do svých výzkumných skupin a budete si spolu o své zpětné vazbě povídat.”

Jakmile jsou všichni studující připravení, pokládáme jim postupně čtyři otázky a vždy mezi nimi necháváme pauzy, aby měli dostatek času se nad nimi zamyslet.

- *Jak jsem se během skupinové diskuze a výběru navrhované změny cítil/a?*
- *Co bych příště udělal/a jinak?*
- *Co je pro mě důležité sdílet o naší skupinové práci s ostatními (ostatními z ročníku, s vyučujícími a s vedením školy)?*

Potom, co projdeme všechny otázky, požádáme studující, aby se rozdělili do svých výzkumných skupin a společně probrali svou zpětnou vazbu. Koordinátory a koordinátorky pohody požádáme, aby dbali na citlivý průběh reflexe. Jejich úlohou je postarat se, aby získali prostor všichni, kdo se chtějí vyjádřit. Studujícím připomeneme, aby dodržovali zásady nenásilné komunikace, tak jak ji popisujeme v metodické části 3.2.4.

2. aktivita – Příprava prezentací - 30 minut

Vyzveme studující, aby dále pracovali s vybraným nejlepším návrhem. Výzkumné skupiny společně v rámci 30 minut přemýšlejí, jak nejlépe daný návrh odprezentují (můžou si vytvořit např. plakát, komiks atd.). Zadáání pro studující:

“V předešlé aktivitě jste se zamýšleli nad silnými i slabými stránkami vašich návrhů, a nakonec jste si zvolili jeden, který považujete za nejlepší. Vaším úkolem teď je připravit si způsob, jakým návrh představíte ostatním výzkumným skupinám, vyučujícím a vedení vaší školy. Zvolte si formu představení – můžete vytvořit např. plakát, komiks, krátkou prezentaci, je to jenom na vás a vaši kreativitu. Buďte struční ale výstižní. Můžete také využít některý z flipchartů, který jste vytvořili v předchozích aktivitách. Pokud jste při zpětné vazbě přišli na něco důležitého, o co byste se rádi podělili, můžete to do prezentace také začlenit.”

V dalším bloku budou koordinátoři prezentací z vaší skupiny váš konečný výtvar a navrhovanou změnu prezentovat. Prezentace by měla trvat 5 minut. Poté budete společně s vedením školy a vyučujícími, kteří se prezentací zúčastní, vybírat návrh jedné z výzkumných skupin, který bude realizován.”

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být některé aspekty přípravy prezentace náročné. Záleží samozřejmě také na tom, pro jaký způsob prezentace se výzkumné skupiny rozhodnou. Důležité je, dbát během přípravy prezentace na to, jak v jednotlivých výzkumných skupinách spolupráce probíhá. Pokud vidíme, že pracuje jen část výzkumné skupiny, navrhneme výzkumné skupině, aby se rozdělila. Polovina se například může postarat o vizuál prezentace, plakát, komiks nebo obrázky. Druhá polovina může vymyslet, co by měli koordinátoři a koordinátorky k prezentaci říct. Studujícím můžeme nabídnout, aby si rozdělili tyto části prezentace:

- vzhled (obrázky, komiks atp.)
- text na flipchartu
- co budou říkat koordinátoři a koordinátorky prezentace
- jaké otázky mohou mít ostatní k prezentaci, jak na ně můžeme odpovědět

2.4 Tematický blok č. 4 (Měníme naši školu) – 2 hodiny

V tomto bloku budou studující pracovat s pracovními listy:

- [Příloha 1 Pracovní sešit Rovnost začíná ve škole](#)
- [Příloha 2 \(K\)rokujeme: Od nerovnosti k participaci](#)
- [Příloha 3 Role do skupiny](#)

2.4.1 Téma č. 1 (Představení výzkumu výzkumnými skupinami)

Téma se zaměřuje na prezentování výsledků skupinové práce. To však neprobíhá v rámci dlouhých frontálních přednesů, ale v krátkých časových intervalech před malou skupinou publika. Díky tomu je pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami snazší udržet pozornost a necítit se zahlceně.

1. aktivita – World Café - 45 minut

Výzkumným skupinám dáme 5 minut na přípravu prezentací a svých stanovišť, které si nachystaly již v předchozím tematickém bloku. Během tohoto času už mohou do místnosti vcházet i vyučující a vedení školy a my vysvětlujeme postup aktivity:

“Všechny vítáme na dnešní aktivitě s názvem Měníme naši školu. Koordinátoři a koordinátorky prezentace z každé výzkumné skupiny vám dnes na svém stanovišti představí výzkum a změnu, prostřednictvím které chce jejich skupina zdokonalit svou školu. Jednotlivá stanoviště můžete navštěvovat v libovolném pořadí. Výzkumné skupiny totiž nebudou prezentovat postupně, ale zároveň. Každá skupina bude mít vždy maximálně 5 minut na to, aby vám svůj představila, a poté budete mít 3 minuty na společnou diskuzi a dotazy. Po každých osmi minutách ohlásíme konec zvukovým signálem a vy se přesunete na další stanoviště.”

Upřesníme, jakým způsobem budeme ohlašovat uplynutí 8 minut (zda budíkem, zvonečkem, či zvoláním). Studující, kteří si nevybrali roli koordinátora či koordinátorky prezentace zůstávají na stanovištích, kde budou prezentovat.

Ostatním členům jejich výzkumných skupin řekneme, aby vytvořili skupiny se studujícími, se kterými nebyli ve své výzkumné skupině. Poté prezentace zahájíme a také si jdeme vyposlechnout prezentace jednotlivých výzkumných skupin, abychom jim v následující hodině mohli dát pozitivní zpětnou vazbu

2.4.2 Téma č. 2 (Rozhodnutí o změně)

Jako vyučující musíme dbát na opakování důležitých informací a myšlenek, které v aktivitách zaznívají, ale také na jejich mapování. Díky tomu zajistíme, aby společné rozhodování o změně zůstalo otevřeno všem zúčastněným. U jednotlivých aktivit uvádíme, jak posílit orientaci studujících v tématu a pomoci jim v případě, že budou mít problémy udržet pozornost.

1. aktivita – Reflexe představení výzkumu - 15 minut

Pro tuto část uspořádáme židle do kruhu tak, aby si všichni přítomní mohli sednout, viděli na sebe a dobře se slyšeli.

Nejprve pár větami shrneme, čeho se týkaly prezentace jednotlivých výzkumných skupin a jaké změny navrhuje.

Při shrnutí obsahu dbáme na to, abychom zmínili nejdůležitější části představení jednotlivých výzkumných skupin. U každé bychom měli zmínit, jaká je jimi navrhovaná změna a co má ve škole zlepšit. Pomůžeme tak studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami s orientací v aktivitě.

Posléze dáme studujícím prostor k reflexi vlastních prezentací včetně krátkých diskuzí mezi jednotlivými prezentacemi:

“Než začneme společně rozhodovat, kterou z navrhovaných změn ve škole uskutečnit, řekněte nám nejdřív, jak jste spokojeni s průběhem svých prezentací. Jak si myslíte, že vám to šlo? Objevily se během prostoru pro dotazy a diskuzi nějaká zajímavá témata? Když se ohlédnete za předchozí hodinou, je něco, co byste na svém výzkumu nebo prezentaci teď udělali jinak?”

Studujícím dáme 10 minut na společnou sebereflexi. Následně se zeptáme vyučujících a vedení školy, zda by chtěli k prezentacím ještě dodat nebo se na něco studujících doptat. Reflexi uzavřeme tím, že dáme každé z výzkumných skupin pozitivní a podpůrnou zpětnou vazbu.

2. aktivita – Facilitovaná diskuze a výběr změny - 30 minut

Než zahájíme diskuzi, nejprve požádáme vedení školy, aby se vyjádřilo k tomu, ke které změně či změnám se přiklání a aby svůj výběr zdůvodnilo. Posléze dáme prostor všem zúčastněným, aby sdělili, ke které změně se přiklání oni a proč. Dbáme na to, aby dostal v diskuzi stejný prostor každý, kdo se hlásí o slovo. Pokud nastanou při rozhodování obtíže, pomáháme diskuzi vést a klademe zúčastněným následující otázky:

- *Je tato změna proveditelná?*
- *Je tato změna udržitelná z dlouhodobého hlediska?*
- *Ačkoli tato změna může pro někoho být dobrá, nepoškodí někoho jiného?*
- *Která ze změn přispěje či pomůže největšímu počtu studujících ve škole?*

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami může být obtížné se v diskuzi orientovat a udržet pozornost. Proto rozdáme před začátkem diskuze všem přítomným papíry, kam si budou moci dělat poznámky a vysvětlíme:

“Někdy se nám stává, že chceme vstoupit do diskuze, ale zrovna to nejde, protože někdo ještě mluví. Abychom si neskákali do řeči, ale zároveň nezapomněli, co bychom chtěli říct, můžeme si to zapsat. To nám dává možnost počkat až druhý domluví, a potom do diskuze vstoupit.”

Na zeď rozmístíme flipcharty tak, aby byly viditelné. Každý flipchart bude nadepsaný jedním návrhem změny, který navrhla jedna výzkumná skupina. Během diskuze k jednotlivým návrhům píšeme důležité komentáře, které zazní. Měli bychom tak mapovat, jaké mají návrhy výhody a nevýhody. Flipcharty pomohou studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami orientovat se v diskuzi.

2.5 Tematický blok č. 5 (Udržitelná změna nás může dovést k rovnosti) – 2 hodiny

V tomto bloku studující a vyučující společně nastaví podobu realizace změny ve škole. Studující dále zhodnotí svou práci a program uzavřou.

2.5.1 Téma č. 1 (Implementace změny a její udržitelnost)

1. aktivita – Implementace změny - 45 minut

Cílem této aktivity je nastavit spolupráci mezi studujícími a školou, reprezentovanou vyučujícími, na realizaci navržené změny, která byla předmětem předchozích diskuzí. Výsledkem aktivity je začlenění studujících do tohoto procesu či minimálně reprezentace jejich hlasu.

Na začátku aktivity, zejména pokud od minulého bloku uběhl delší časový úsek, připomeneme program, který jsme realizovali a konkrétní navrženou změnu z předchozí diskuze.

V rámci programu Rovnost a participace studující naší školy identifikovali oblast, ve které spatřují nerovnost, sestavili a realizovali výzkum, kterým prozkoumaly důvody a okolnosti vybrané nerovnosti a následně navrhli změnu, která ji odstraní či zmírní. Stojí za nimi velký kus práce, kterého si moc ceníme, a dnes jsme tu proto, abychom společně diskutovali o navržené změně a jak ji do naší školy včleníme.

Následně představíme změnu v co největším detailu.

Pokračujeme nastavením prostředí diskuze.

“Během programu jsme společně objevovali participativní metody, nenásilnou komunikaci a učili se pracovat v týmu. Proto je důležité si dnes tyto zkušenosti zvědomit, připomenout, a pokračovat s nimi i do této diskuze. Cílem celé školy je vytvořit co možná nejpřátelštější prostředí, které bude podnětné a bude studující podporovat, proto je i hlas studujících v realizaci změny důležitý.”

Po tomto představení přejdeme k zadání aktivity.

“Nyní je naším úkolem se společně pobavit o tom, jak bychom si realizaci změny představovali, co od ní očekáváme, a zajistit, aby byly obě strany s výsledkem programu spokojené. Proto budeme diskutovat a společně se pokusíme dobrat plánu a podoby změny, která bude pro naši školu nejlepší.”

V rámci diskuze můžeme využít následující otázky.

Jak konkrétně se tyto změny zrealizují?

Jaké budou první kroky?

Jak mohou být v realizaci zapojeni studující?

Jak je možné zabezpečit, aby tato změna přetrvala?

Aktivně podporujeme studující v tom, aby vymýšleli i své vlastní otázky týkající se změny. Diskuzi může povzbudit i to, pokud se vyučující doptávají na momenty, které je zaujali, nebo na představu studujících.

Pokud se studující zdráhají diskutovat, můžeme podpořit jejich otázky tím, že jim nabídneme papíry a psací potřeby spolu se schránkou, do které mohou své otázky vhodit. Vyučující je následně zodpoví či na ně dále naváží.

Tato modifikace může být využita i pro práci se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami. Napsání otázky na papír a její anonymní přečtení může být pro tyto studující přístupnější. Přesto můžeme nejprve nabídnout volný prostor k diskuzi a tuto modifikaci využít až pokud se samovolná diskuze nedaří, abychom studujícím umožnili vyjádřit se volně, podle svého přání.

Výsledek diskuze, tedy podobu a postup změny co nejpřesněji zapisujeme na papír nebo flipchart, aby bylo jasně viditelné, na čem se všichni vzájemně dohodli. Vzniklý zápis tak reprezentuje závazek pro obě strany.

2.5.2 Téma č. 2 (Zpětná vazba na proces a vzájemná motivace k další participaci a udržitelnosti změny)

1. aktivita – Zpětná vazba - 45 minut

Poslední aktivita celého programu umožňuje studujícím dát a získat zpětnou vazbu na celý program a jejich zapojení, stejně jako práci na programu pro sebe uzavřít.

Vyučující facilituje společnou diskusi studujících. Snaží se zdůraznit nově nabyté znalosti a schopnosti.

“Při naší poslední aktivitě programu se společně ohlédneme za celým procesem, co nového jsme se naučili, co nového jsme zjistili, co pro nás byla výzva ale i co nás bavilo. Nejprve se v klidu samy zamysleme nad následujícími otázkami. Na zamýšlení budeme mít pět minut.”

- *Jak se vám pracovalo ve vašem týmu?*
- *Jak hodnotíte vaši práci na výzkumu?*
- *Co vám tato zkušenost přinesla?*
- *Jak vám může tato zkušenost pomoci v budoucnosti?*

Po skončení času celý ročník společně diskutuje nad odpověďmi na své otázky.

“Nyní se společně zamyslíme nad našimi odpověďmi. Připomeňme si ale pravidla nenásilné komunikace, která jsme si během programu osvojili – každý mluví pouze za sebe a svou zkušenost, nepřerušujeme se navzájem, nesoudíme se a respektujeme, co každý říká.”

V diskusi dbáme na to, aby každý dostal možnost se vyjádřit, pokud jí chce využít.

Průběh diskuze můžeme podpořit například následujícími otázkami.

- *Co hodnotíte pozitivně na vaší zkušenosti?*
- *Je něco, co nefungovalo dobře? Pokud ano, proč si myslíte, že to tak bylo?*
- *Myslíte si, že by se podobná aktivita měla uskutečnit znovu? Proč?*
- *Co jste si z této zkušenosti odnesli?*
- *Co byste vzkázali mladším spolužákům a spolužačkám na základě této zkušenosti?*
- *Co jste se naučili o sobě?*
- *Co jste se naučili o svých spolužácích a spolužačkách?*

Dbáme na to, aby diskuze probíhala citlivě, ale zároveň umožnila studujícím sdělit vše, co vnímají, že je nutné, aby zaznělo.

Program následně ukončíme poděkováním. Můžeme vyzdvihnout, čeho si na spolupráci se studujícími ceníme my jako vyučující. Dbáme na vyzdvížení práce studujících a toho, co se naučili, spíše než na splnění jednotlivých kritérií nebo poukazování na nedostatky. Uzavření může vypadat například následovně.

“Za sebe bych vám chtěl/a poděkovat za spolupráci a nasazení, s jakým jste do programu šli. Víím, že to ne vždy bylo jednoduché, leckdy naopak náročné a obtížné, ale nyní když se ohlédneme zpět, vííme, že se i z těžkostí můžeme poučit. Cením si vaší otevřenosti při zpětných vazbách a po celou dobu práce a toho, že jsem s vámi mohl/a tímto procesem projít. Celý program byl o tom přispět k rovnosti v naší škole, ale během toho, co jste na tomto cíli pracovali, jste se naučili mnoho dovedností, vyzkoušeli metody, které jste nemuseli předem znát, a doufám, že si z programu odnesete přesně to, co potřebujete.”

Zpětná vazba a ukončení celého programu představuje velmi důležitý prvek práce se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami. Skrze tento proces pro ně můžeme zvýznamnit, kolik práce odvedli a k čemu vedla, ale zároveň ji uzavřít a do jisté míry ukončit a zreflektovat. Uzavřením tak podpoříme možnost studujících dále rozvíjet nově nabyté či prohloubené schopnosti a kompetence, které v tomto procesu identifikují, a podpoříme jejich rozvoj.

3 Metodická část

3.1 Metodický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat) – 4 hodiny

Cílem bloku je pomoci studentům komplexně porozumět pojmům “nerovnost”, “stereotyp”, “bariéra” a “participace”. První téma bloku se zaměřuje na to studujícím interaktivně přiblížit možné podoby nerovností, bariér a stereotypů a oblasti života, ve kterých se mohou projevovat. V rámci druhých dvou témat se studující seznámí s tím, jak je možné využít výzkumné postupy pro rozpoznání nerovností a jejich zmírnění či odstranění. V závěrečném bloku začnou studující mapovat témata pro výzkum nerovností v prostředí své školy.

3.1.1 Téma č. 1 ((K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci) – 90 minut

Aktivita nemá jen jedno správné řešení a neorientují se na výkon studujících. Jejich souslednost je záměrně taková, aby se studující snažili nejprve sami vžít do předem připravených rolí a vymýšleli řešení první aktivity. Vyučující jim následně představují možná řešení aktivity, aniž by hodnotili, jak si studující v předchozí aktivitě počínali. Z tohoto důvodu je téma vhodné i pro ročníky se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami. Pokud by vyučující chtěli zpřístupnění tématu studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami prohloubit, mohou využít rady uvedené v podrobně rozpracovaném obsahu první aktivity.

1. aktivita – Krokování - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

V rámci aktivity (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci se studující prostřednictvím hraní rolí pokusí vžít se do životních situací jiných osob. Budou se učit posuzovat, v jakých situacích se tyto osoby mohou potýkat s nerovnostmi, bariérami či stereotypy. S některými nerovnostmi, bariérami a stereotypy, kterým se aktivita věnuje, se mohou studující sami setkávat, jiné pro ně mohou být dosud neznámé. Studující se seznámí také s odlišnými situacemi, ve kterých se mohou projevovat.

Metody

- roleplay
- skupinová diskuze
- reflexe a kritické myšlení

Pomůcky

- Vytisknutý a rozstříhaný List rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci v dostatečném počtu
- Volný prostor, ve kterém mohou studující stát v řadě a dělat kroky vpřed (pokud nemáme dost prostoru ve třídě, můžeme část aktivity uskutečnit např. na chodbě)

Podrobně rozpracovaný obsah

Studující jsou rozděleni na poloviny. Losují si náhodnou kartu s rolí z rozstříhaného listu s rolemi. Pokud je studujících méně než rolí, lze libovolné role vyřadit. Je-li studujících naopak více, vytiskneme list rolí víckrát a náhodně zařadíme některé role do aktivity dvakrát. Na začátku je důležité studujícím

zdůraznit, že i pokud jim jejich role připomíná někoho, koho osobně znají, měli by se snažit si ji s touto osobou nespojovat. Chceme tak zajistit vzájemnou ohleduplnost a předejít tomu, aby studující následně některé role přirovnávali k někomu v jejich ročníku či škole.

Studující mají za úkol pokusit se vžít do své role. K tomu jim pomůžeme úvodními otázkami. Mezi jednotlivými otázkami děláme pauzy, aby měli studující dostatek času se nad nimi zamyslet.

Protože je aktivita závislá na samostatném kritickém myšlení, může být pro každého studujícího jinak náročná. Jsou-li v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, můžeme se se všemi studujícími po rozdělení rolí domluvit, že nám budou dávat jednoduchým gestem najevo, když si promyslí odpovědi na jednotlivé otázky. Poznáme tak, kdy můžeme v aktivitě pokračovat dále a jakým tempem s ročníkem pracovat. Gesto může být nepatrné, může jít například o kývnutí hlavou, překřížení rukou, nebo jemným sevřením obou rukou v pěst.

Po tomto úvodním cvičení si studující stoupnou do řady. Čteme jim tvrzení. Jejich úkolem je se z pozice své role rozhodnout, jestli by na ně odpověděli ano, nebo ne. Mezi jednotlivými otázkami dáváme prostor na rozmyšlenou. Pokud si studující nebudou jistí, zda souhlasí, nebo ne, řekneme jim, že se mají i tak alespoň pokusit rozhodnout pro jednu z možností. K tvrzením, která pro ně byla sporná, se můžeme vrátit v další hodině, kdy budeme vést společnou diskuzi.

Jakmile projdeme všechna tvrzení, řekneme studujícím, aby si dobře prohlédli rozestupy, které mezi nimi při krokování vznikly. Poté si studující sedají do kruhu a na závěr hodiny s nimi aktivitu krátce reflektujeme. Svě role ještě nemají ostatním prozrazovat až do příští hodiny, kdy k tomu budou mít příležitost.

2. aktivita - Reflexe nerovností - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Během skupinové diskuze budou studující reflektovat, na základě čeho si vytvářejí představy o osobách, které jejich role reprezentovala. Cílem skupinové diskuze je zamyslet se nad stereotypy, které mohou zkreslovat, jak vnímáme situace druhých a nakolik jsme schopni určit, s jakými nerovnostmi a bariérami se v životě potýkají. V závěru aktivity bude studujícím představena participace jako nástroj zmírňování či odstraňování nerovností.

Metody

- skupinová diskuze
- reflexe a kritické myšlení

Pomůcky

- Vytištěný a rozstříhaný List rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci v dostatečném počtu
- klidný prostor, ve kterém mohou obě poloviny ročníku diskutovat o aktivitě tak, aby se navzájem nerušily

Podrobně rozpracovaný obsah

Studující zůstávají rozdělení na dvě poloviny, ve kterých pracovali i v předchozí hodině. Každá polovina sedí v kruhu. V této hodině se dozvídají, že aktivita krokování, se kterou se seznámili předchozí hodinu, se zaměřuje na nerovnosti a bariéry ve společnosti.

Studující se poté zamýšlí nad tím, zda jsou schopni uhodnout charakteristiky rolí ostatních, na základě toho, kdy krokovali vpřed, a kdy naopak zůstávali stát. Role si potom vzájemně prozradí, abychom se studujícími mohli otevřít diskusi o tom, jaká pro ně aktivita byla a nakolik se byli schopni vžít do své role. Je důležité, aby studující své role jmenovitě nepřirovnávali k nikomu konkrétnímu. Mohou tedy například během diskuze říci, že jim role připomněla někoho, s kým se doopravdy znají, neměli by však danou osobu jmenovat. Snažíme se tak zachovat bezpečné a citlivé prostředí, ve kterém se nebudou cítit nuceni sdílet něco, co nechtějí. Zároveň tak předcházíme případnému přirovnávání některých rolí ke konkrétním osobám v ročníku.

V příloze č. 2 nalezneme řešení k této aktivitě. Využít jej můžeme právě v této části hodiny. Příloha uvádí, jak přistupovat k interpretacím daných rolí a k potenciálním alternativním řešením. Oporou nám také může být, chtějí-li se studující věnovat tvrzením, na něž se jim odpověď z perspektivy jejich role zdá sporná.

Během diskuze o jednotlivých rolích se může vynořit téma odlišných příčin a typů nerovností. My níže v textu rozdělujeme nerovnosti do tří typů oblastí. Podle toho, kterých oblastí se bude diskuze dotýkat, je možné využít níže uvedené příklady a zmínit jaká tvrzení se s danou oblastí nerovností pojí.

Role a situace v aktivitě mapují nerovnost zejména ve třech oblastech. Oddělovat je však můžeme pouze pomyslně, protože se v našich životech vzájemně prolínají a ovlivňují. Tou první je ekonomický kapitál, tedy materiální či finanční zabezpečení – ten můžeme odvozovat či předpokládat na základě atributů rolí spojených se zaměstnáním, příjmem, ale i vzděláním. Projevovat se může například v tvrzeních:

- *Máš přístup k internetu a umíš na něm vyhledávat informace.*
- *Myslíš si, že jsi na tom stejně dobře nebo lépe než ostatní v tvém okolí (např. v porovnání s tvými přáteli, kolegy a kolegyněmi či spolužáky a spolužačkami).*
- *Nemáš obavy z budoucnosti.*
- *Nemáš žádné finanční problémy.*
- *Na svém životě bys nic neměnil/a.*
- *V budoucnu nebudeš mít potíže si najít zaměstnání.*

Ale také v tvrzení: *Můžeš se svobodně rozhodovat o svém životě.* Protože i finanční (ne)jistota může ovlivňovat a omezovat naše rozhodnutí.

Druhou oblastí nerovností je naše společenské zázemí neboli též sociální kapitál. K tomu odkazují zejména ty informace o rolích, které zahrnují vztahy k druhým osobám, jak k rolím přistupují ostatní a s kým role žijí. Sociální kapitál může mít vliv na celou řadu aspektů našeho života. Na naše postavení ve společnosti tak může mít vliv například vzdělání, hodnoty, dovednosti a finanční prostředky naší rodiny, přátel nebo partnerů. Důležitým prvkem sociálního kapitálu je, zda se máme na koho obrátit v situacích, kdy potřebujeme pomoci. Tvrzení, která nejužejí souvisí se sociálním kapitálem, jsou:

- *Nebojíš se, že když přijdeš do nového kolektivu, tak nezapadneš.*
- *Máš ve svém blízkém okolí někoho, komu se můžeš svěřit a u koho můžeš hledat podporu a pomoc (např. rodinu, partnera či přátele).*
- *Málokdy se cítíš osaměle.*

- *Cítíš, že doma ve škole nebo v práci můžeš najít oporu.*

Sociální kapitál se však opět odráží v nějaké míře v mnohých jiných aspektech života. Může s ním souviset například také to, zda máme ve svém blízkém okolí někoho, kdo nám může předat dovednosti jako používání internetu.

Poslední oblast nerovností, které se v aktivitě objevují, je spojena s našimi individuálními charakteristikami či identitami. Některé z nich se mohou měnit během života, jiné naopak zůstávají stejné. Patří mezi ně například náš věk, gender, vzdělání nebo sexualita. V Listu rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci s touto třetí oblastí také souvisí např. identita osoby s tělesným či zdravotním znevýhodněním nebo matky samoživitelky. Nerovnosti, se kterými se mohou lidé potýkat, pak mohou být zapříčiněny jejich diskriminací či stereotypizací právě na základě jejich identit či charakteristik. Ostatně i to, jak vnímáme sami sebe, může vycházet ze stereotypů, které si společnost spojuje s našimi identitami.

Tohoto typu nerovností se týkají zejména tvrzení:

- *Nebojíš se, že když přijdeš do nového kolektivu, tak nezapadneš.*
- *Máš přístup k internetu a umíš na něm vyhledávat informace.*
- *Myslíš si, že jsi na tom stejně dobře nebo lépe než ostatní v tvém okolí (např. v porovnání s tvými přáteli, kolegy a kolegyněmi či spolužáky a spolužačkami).*
- *Nemyslíš si, že tě lidé vnímají stereotypně (tedy, že tě neškatulkují).*
- *Můžeš se svobodně rozhodovat o svém životě.*
- *Cítíš se dobře ve svém těle.*
- *Cítíš se zdravý/á.*
- *Myslíš si, že jsi vzdělaný/á.*
- *Na svém životě bys nic neměnil/a.*

Tělesná, fyzická či mentální znevýhodnění, která se v Listu rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci mohou být na první pohled zřetelná (a spolu s nimi i z nich plynoucí nerovnosti a bariéry), např. že osoba na vozíku má potíže dostat se ze schodů a do schodů a může tím být v některých životních situacích narušena její možnost svobodně rozhodovat o svém pohybu po určitých prostranstvích. Jsou však i taková znevýhodnění, která viditelná nejsou, jako například chronické bolesti hlavy nebo speciální vzdělávací potřeby.

Nerovnost osob se znevýhodněním zapříčiňují také naše předpoklady o standardním či normálním výkonu, tedy o tom, že jsme všichni schopni podávat určitý výkon třeba v zaměstnání nebo ve škole. Osoby, které se učí odlišným tempem a způsoby, odlišně pracují nebo se pohybují, jsou potom na základě tohoto předpokladu často vnímány jako méněcenné. Přitom okolností, které mohou ovlivňovat, zda a jak jsme schopni podat nějaký výkon, je celá řada.

Ani k jedné ze tří výše popsaných oblastí nerovností nelze přistupovat pouze na individuální úrovni. Jsou mnohdy ovlivňovány okolnostmi strukturální povahy. Jedná se tedy o okolnosti, které se nám jakožto jednotlivcům velmi těžko mění. Mohou být podmíněné například zákony nebo kulturou naší společnosti. Ta formuje naše předpoklady, stereotypy a představy o druhých a o tom, co je žádoucí a co naopak ne. Může se promítat například do toho, která zaměstnání, studijní obory či zájmy vnímáme jako prestižní a která naopak jako podřadná.

Nerovnosti mohou být také zapříčiněny tím, kde žijeme. Může existovat velký nesoulad mezi tím, kde si jeho rodiče mohou najít práci a dovolit si bydlení a místem, kde jsou dobré školy nebo případně školy věnující se oboru, který chce studovat.

Nic z toho však neznamena, že můžeme považovat nerovnosti za neměnné a nezměnitelné. Ačkoli je třeba k odstranění některých z nich mnoho kroků, které mohou trvat několik let, není tomu tak u všech z nich. Navíc i některé z nerovností, k jejichž odstranění je potřeba dlouhá doba, můžeme navíc v menších prostředích a kolektivech, jakými je škola, odstranit skrze participaci a vzájemnou shodu snáze než v celé společnosti.

Nerovnost ve škole

Škola je místem, kde se setkávají studující s odlišným zázemím – jejich rodiny mají různé hodnoty, vzdělání i odlišné materiální prostředky. Studující se ale také vzájemně různí svými dovednostmi, povahami, zájmy, identitami či znevýhodněními. To na jednu stranu znamená, že zde může snadno figurovat jakákoli ze tří výše zmíněných oblastí nerovnosti. Škola má ale zároveň potenciál stát se prostředím, které se tyto snaží dopady těchto nerovností odstranit či přinejmenším zmírnit. Nyní se blíže zaměříme na to, jak se mohou jednotlivé oblasti nerovností promítat do každodenního života studujících ve škole. Jedná se pouze o názorné příklady, které je možné se studujícími probrat během diskuze, která je součástí aktivity.

Materiální či finanční zabezpečení může velmi silně ovlivňovat naši možnost se svobodně rozhodovat. Může se projevat například v tom, jakým zájmům a koníčkům se mají studující příležitost věnovat, nebo to, zda studující mohou nosit oblečení, jaké se jim líbí. Odlišná ekonomická situace se může promítat také do toho, nakolik mají studující přístup ke vzdělání mimo školu, ať už jde o placené doučování nebo kurzy nad rámec školní výuky. Patří sem také technické dovednosti a schopnost používat internet, ta může být podmíněna tím, zda máme mimo školu přístup k počítači či jinému přístroji s internetem.

Nerovnosti spojené s odlišným sociálním zázemím mohou souviset například s tím, zda mají studující v ročníku či mimo něj přátele, na které se mohou obrátit s žádostí o pomoc, radu nebo podporu. Odlišné zázemí má každý z nás také doma, ne každý má například ve svém okolí někoho, kdo mu může pomoci s učivem. Rodina může mít také silný vliv na to, nakolik svobodně se mohou studující rozhodovat například při výběru střední školy nebo volnočasových aktivit.

Vliv našich identit, individuálních charakteristik či znevýhodnění na postavení ve škole jsme již nastínili výše. Jednak nás ve škole tedy může negativně ovlivnit předpoklad určitého výkonu, kterému nejsme schopni dostát. Na základě toho můžeme být stigmatizováni a vylučováni z kolektivu. Nerovnost ve škole může být spjata taky s genderovou identitou a s ní spojenými stereotypy např. o tom, co nás má bavit a v čem máme být dobří. Případná odlišnost může mít vliv také na to, jak do kolektivu zapadáme, jak nás ostatní vnímají a jak v důsledku toho přistupujeme k sobě samým.

Pro školské prostředí je také příznačná formalizovaná nerovnost mezi studujícími a vyučujícími daná povahou tohoto typu instituce. Jelikož jsou vyučující vůči studujícím v autoritativní pozici, vyplývá z toho že mají studující v mnoha ohledech v rámci školy oproti vyučujícím menší svobodu o určitých věcech rozhodovat. Ačkoliv se program problematizaci tohoto typu nerovností nevěnuje a ani na něj necílí, je dobré jej z pozice vyučujících reflektovat a mluvit o ní se studujícími otevřeně, zejména budou-li se jím chtít v diskuzi zabývat.

Aktivita byla inspirována aktivitou Udělejte krok vpřed od Rady Evropy (Manuál pro výchovu k lidským právům s mládeží: Udělejte krok vpřed [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: [http://www.socialmobility.eu/outcomes/CD1/files/CZ/4.%20Hra Udelejte%20krok%20vpred.pdf](http://www.socialmobility.eu/outcomes/CD1/files/CZ/4.%20Hra%20Udelejte%20krok%20vpred.pdf)).

Více o tématu:

KOČÍ, Petr, Michal ZLATKOVSKÝ, Jan CIBULKA a TOY BOX. Unikátní výzkum: česká společnost se nedělí na dva tábory, ale do šesti tříd. Zjistěte, do které patříte vy. iRozhlas [online]. 17. 9. 2019 [cit. 2021-4-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka_1909171000_zlo#tridy-box

NAZEMI, 2011. PodObal: Příručka pro výuku o globálních souvislostech našeho obchodování [online]. Brno [cit. 2021-04-19]. ISBN 978-80-260-0692-3. Dostupné z: https://www.nazemi.cz/sites/default/files/podobal_kdo_rad_kakao_krok_vpred.pdf

WENDELL, Susan, 1996. The Social Construction of Disability. WENDELL, Susan. The Rejected Body. New York: Routledge, s. 57-72. ISBN 9780415910477.

3.1.2 Téma č. 2 (Jak odhalit nerovnost) – 45 minut

Součástí aktivity v tématu je čtení textů a jejich interpretace. Aktivita tak může být náročná pro studující, kteří potřebují podporu ve čtení. Výhodou aktivity je, že využívá metod skupinové práce a kooperativního učení. Vyučující tedy při zadávání aktivity mohou zajistit, aby si ve skupinách studující vzájemně pomohli a potřeba podpory ve čtení pro ně nepředstavovala překážku. U dané aktivity uvádíme, jak zajistit podporu studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami.

1. aktivita - Seznámení s výzkumnými metodami - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Studující již chápou významy pojmů „nerovnost“, „stereotyp“, „bariéra“ a „participace“. Nyní se dozví, jak participativně postupovat při odhalování nerovností (nejen) na půdě vlastní školy. Cílem aktivity je seznámit studující s výzkumnými metodami, které jsou odlišnými způsoby poznání perspektivy druhých lidí a slouží tedy i k odhalení potenciálních nerovností, bariér či jiných souvisejících jevů. Prostřednictvím týmového učení se v týmu si budou studující vzájemně představovat jednotlivé metody, aby tak společně mohli dojít k jejich co nejlepšímu porozumění.

Metody

- skupinová práce
- kooperativní učení

Pomůcky

- sešit Rovnost začíná ve škole
- hodinky/časovač na měření délky představení jednotlivých metod

Podrobně rozpracovaný obsah

V této části navazujeme na to, co se studující dozvěděli o projevech nerovností v první aktivitě. Studující již chápou participaci jako nástroj ke zmírnění či odstranění nerovnosti a teď se spolu s nimi zaměříme na to, představit výzkum jako způsob, jak participativně zmírnit či odstranit nerovnosti.

Pracujeme se dvěma polovinami ročníku, aby měli studující příležitost se v menším počtu seznámit s částí sešitu Rovnost začíná ve škole, která je zaměřená na různé výzkumné metody. Studující v každé polovině vytvoří 3 skupiny o stejném počtu osob (podle počtu studujících).

Kapitola Výzkum studujícím slouží jako průprava k této aktivitě. Kapitola věnující se jedné z výzkumných metod (rozhovory, pozorování, mapy) je předmětem následné spolupráce v aktivitě. Studující ve skupinkách čtou vždy kapitulu Výzkum a k tomu jednu ze tří kapitol věnovaných výzkumným metodám. Mají 15 minut na to, text projít a se svou skupinou následně vymyslet, jak představit danou výzkumnou metodu ve čtyřech minutách ostatním studujícím. Kapitole Výzkum se v těchto čtyřech minutách věnovat nemusí, protože tu zrekapitulujete na začátku všichni společně. Kapitoly mohou být představovány v náhodném pořadí. Během toho, co studující svou kapitolu představují, mohou ostatním také sdělit, zda měli s porozuměním metody nějaké potíže. Studující by se následně měli společně snažit dojít ke společnému pochopení metody.

Aktivitu můžeme přizpůsobit studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami následujícím způsobem: Jsou-li v ročníku studující, kteří potřebují podporu ve čtení, rozdělíme studující do skupin tak, aby byl v každé skupině alespoň jeden studující, který podporu nepotřebuje. Následně v každé skupině vybereme jednoho konkrétního studujícího, který bude mít za úkol přečíst celou kapitolu nahlas pro ostatní. Pokud jsou ve skupině alespoň dva studující, kteří podporu ve čtení nepotřebují, může jeden z nich číst kapitolu Výzkum a druhý jednu z vybraných tří kapitol (Rozhovor, Pozorování, Mapy). Aktivitu uvedeme tak, že bude každý studující, který nepředčítá pozorně naslouchat a následně se všichni, kteří text poslouchali, mají pokusit zopakovat nějakou část kapitoly svými slovy. Tímto způsobem si mohou studující ověřit, zda text správně chápou a jsou jej zároveň schopni vysvětlit ostatním. Dbáme na to, aby se studující při opakování kapitoly vlastními slovy necítili pod tlakem. Mohou se také vzájemně doplňovat nebo do textu nahlédnout.

3.1.3 Téma č. 3 (Mapování terénu) – 45 minut

Následující aktivity mohou představovat výzvu pro zapojení abstraktního myšlení a představivosti, schopnosti vcítit se do svých představ, vzpomínek a zkušeností. Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami a poruchami učení to může být ještě náročnější. Pokud shledáme, že je potřeba další podpory, upravíme aktivitu dle popsaných pokynů. Úpravy směřují zejména ke snadnějšímu zorientování pozornosti a zvládnutí abstraktního myšlení a soustředění. Jednotlivé kroky a fyzické pomůcky jako zapisování a možnost přípravy bez nutnosti okamžité reakce mohou aktivity pro studující učinit snadněji zvládnutelné.

Úpravy ale kladou nároky na vyučující v tom, do jaké míry jsou schopni "číst" atmosféru v místnosti. Je nutné věnovat pozornost tomu, zda je tempo zadávání aktivit pro studující přiměřené, či se jim nedostává času nebo naopak potřebují dynamičtější práci. To zůstává na ošetření jednotlivých vyučujících.

Navržené úpravy je zároveň nutné realizovat s celým ročníkem, ne vyčlenit studující se speciálními vzdělávacími potřebami mimo kolektiv. Důležité je to jak z hlediska logiky aktivit, které na sebe navazují, a je potřeba, aby všichni měli zvládnutý stejný proces, ale zejména z hlediska podpory a rozvoje schopností o které tento program usiluje.

1. aktivita – práce s mapou - 30 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Mapování terénu je aktivita, při které si studující vyzkouší podívat se na svou školu novým pohledem. Upřesníme, že tato aktivita je vstupním krokem k akčnímu výzkumu a pomůže nám odhalit případné nerovnosti, které se v naší škole mohou skrývat, nebo problémy, které k nim mohou vést. Vybraná problematika však nemusí být velká teoretická otázka, ale zaměříme se i na zdánlivé drobnosti, které k nerovnostem přispívají.

V rámci této hodiny budeme používat mapu školy. Je možné ji zajistit předem, například překreslením půdorysu, nebo vyzvat studující, aby si takovou mapu sami rychle nakreslili. Každý tak bude mít svou mapu, kterou budeme následně ve skupinách porovnávat. Pro tuto aktivitu je vhodné zajistit možnost projít si vybrané prostory. Následně jsou do mapy zaznamenávány pocity, klíčové objekty, prostory, kde je možné hledat nerovnost nebo možnost zlepšení.

Metody

- práce s mapou školy
- vlastní reflexe prostředí

Pomůcky

- psací a kreslicí potřeby
- předem připravená mapa či půdorys školy (volitelné)
- samolepky, post-it papíry a jiné výtvarné potřeby (volitelné)

Podrobně rozpracovaný obsah

Uvedeme záměr aktivity, tedy prozkoumání školy optikou, kterou jsme získali v předchozích aktivitách. A následně se můžeme věnovat krátkému teoretickému úvodu. Viz podrobně rozpracovaný obsah programu.

Zaměříme se na praktické instrukce k provedení aktivity a dáme studujícím k dispozici papíry a psací potřeby, případně jiné kreativní nástroje. V případě, že máme k dispozici půdorys či mapu školy, rozdáme studujícím její kopie. Pokud ne, požádáme je, aby si školu zhruba načrtli takovým způsobem, že bude vypadat jako mapa či plán, s dostatečným prostorem na poznámky či ilustrace. Následně podáme instrukce k průběhu aktivity:

- Každý se podívá na svou mapu školy a představí si, kudy nejčastěji chodí, které prostory využívá.
- Všechny prostory a objekty, které se zdají důležité nebo zajímavé, si studující zakreslí do své mapy. Mohou použít například červenou barvu pro ty, co se jim zdají problematické nebo se jim nelíbí, žlutou pro neutrální a zelenou pro ty, které se jim zdají nejlepší. Mohou ale využít i svoji vlastní metodu označení a kreslit například smajlíky a podobně.
- Studující vyberou tři nejzajímavější prostory nebo objekty a ty zvýrazní, například zakroužkují. Pokud je to možné, jdou si je znovu fyzicky prohlédnout.
- Ke každému ze tří vybraných objektů nebo prostor napíší několik slov, která se jim s daným prostorem spojují. Mohou být jak pozitivní, tak negativní.
- Vybrané prostory a objekty seřadí podle preferencí, kdy na prvním místě je prostor či objekt, který by chtěli změnit nejvíce, na posledním ten, který nejméně.

Jakmile studující dokončí své mapy, požádáme je, aby nám je odevzdali. Mapy jim uschováme a opět doneseme v následujícím bloku.

V sociálněvědních výzkumech se využívajících mapy prostorů kreslené jejich uživateli (konkrétně jde o tzv. mentální a sémantické mapy) k tomu, aby bylo možné identifikovat, jak k daným částem prostorů přistupují a jaké k nim mají vztahy. Z jednotlivých map je tedy možné vyvodit, jak je kolektivně vnímán daný prostor a jeho části. Lze například identifikovat tu část města, kde se většina jeho obyvatel necítí bezpečně. Pozornost se soustředí také na klíčové prvky prostoru, jakými jsou cesty, okraje, oblasti, uzly a orientační body.

Schází-li proto studujícím inspirace při zakreslování do jejich map školy, můžeme je nabádat, aby se pokusili ve svých mapách zachytit právě nejzásadnější část těchto klíčových prvků. Konkrétně je můžeme vyzvat, aby se nejprve zaměřili třeba trasy, kterými po škole obvykle chodí. Následně mohou v dané trase zakreslovat všechna důležitá místa výše zmíněnými barvami podle toho, jaký k nim mají vztah či postoj. Doplníme, že takovým důležitým místem však nemusí být pouze místnost – může jít i o ty frekventované části školy, jako jsou chodby, schodiště, školní šatny nebo nástěnky.

V případě potřeby upravit aktivitu s ohledem na náročnost pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami se soustředíme zejména na zpřístupnění abstraktního zadání a práce se vzpomínkami, myšlenkami a emocemi. Toho můžeme dosáhnout skrze přípravu půdorysu školy nebo vytvořením mapy, která studujícím prostředí zvedomí, aniž by zatěžovala jejich pozornost rozpomínáním si na konkrétní prostory. Mohou se pak snáze věnovat práci se svými asociacemi. Při přípravě mapy je ale stěžejní reflektovat vlastní pozici v rámci školy. To, jakou školu vidí vyučující, a čemu věnují pozornost, se může lišit od toho, jak ji vnímají studující. Právě proto v neupravené verzi pracujeme s vlastními mapami studujících. Pokud máme k dispozici půdorys školy, je ideální využít ten a zjednodušit jej takovým způsobem, aby nebyl příliš technický, ale naopak jej opatřit poznámkami co je to za třídu, patro, co se kde pohybuje. Není pro nás důležité znát požární východy a cesty úniku, ale naopak do mapy přidat kde jsou nástěnky, kde lavičky, kde je např. knihovnička na chodbě nebo automat na občerstvení.

Druhý krok, jak aktivitu můžeme upravit je zjednodušení zadání. Studující nejprve přemýšlejí o prostředí školy a pak ze svých myšlenek rovnou vybírají tři možná prostředí. Ty opatří popisem svých asociací. Aktivita probíhá stejným způsobem, jak je uvedeno v jejím obsahu, pouze je počet prostředí, se kterými studující pracují, hned zúžen na tři. Mohou se tak lépe koncentrovat na práci s menším množstvím asociací, o to ale precizněji. Při této modifikaci dbáme na to, aby měli studující dostatek času se zamyslet nad svými původními asociacemi a lépe je promyslet, protože k omezení volby prostředí dochází záhy.

Více o tématu:

JARCOVSKÁ, Lucie, Petr PAVLÍK, Jana VALDROVÁ a Lenka VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, SMETÁČKOVÁ, Irena, ed., 2007. Příručka pro genderově citlivé vzdělávání [online]. Praha: Otevřená společnost [cit. 2021-4-24]. ISBN 978-80-87110-01-0. Dostupné z: <https://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/otevrenka/prosazovani-genderove-rovnosti/genderove-citlive-vedeni-skol.pdf>

OSMAN, Robert. Sémantická mapa: příklad Ústí nad Orlicí. *Geografie: Sborník České geografické společnosti*. 2016, 121(3), 463–492. ISSN 1212-0014.

2. aktivita – zpětná vazba - 15 minut

Forma a bližší popis realizace

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je získat od studujících zpětnou vazbu na uplynulé aktivity. Formát zpětné vazby je přizpůsoben participativní logice programu, kdy studující nečeká pouze vyplňování otázek, ale více se zapojují do reflektivních procesů. Tato forma zpětné vazby pomůže poukázat na hlubší emoce a vztahy jak k prostředí školy, tak v rámci kolektivu, který se programu účastní, přesto velmi jednoduchou formou.

Metody

- reflexivní zpětná vazba
- kritické přemýšlení o programu a vlastním zapojení

Pomůcky

- Velkoformátové papíry nebo flipcharty s příslušnými nadpisy
- psací a kreslicí potřeby
- samolepky, post-it papíry a jiné výtvarné potřeby (volitelné)

Podrobně rozpracovaný obsah

Zbývajících 15 minut z hodiny věnujeme zpětné vazbě bloku. Zpětná vazba je realizována formou "návštěvních knih." Do prostoru rozmístíme čtyři list velkoformátového papíru nebo flipchartu, které budou představovat návštěvní knihy. Na listy napíšeme následující nadpisy:

- Co se mi na dnešku líbilo? Co jsem si z aktivit odnesl/a?
- Co se mi na dnešku nelíbilo? Co pro mě byla výzva?
- Na co se v programu těším v budoucnu?
- Jaké to pro mě bylo nahlížet na mou školu prostřednictvím mapy?

Studující požádáme, aby postupně obešli všechny návštěvní knihy a zaznamenaly do nich své dojmy. Návštěvní knihy ale nejsou prostými odpověďmi na otázku, v tom spočívá specifičnost této aktivity. Do návštěvních knih mohou studující kreslit, odpovídat heslovitě nebo se i rozepsat. Co je ale důležité, je možnost reagovat na předchozí vzkazy. To se musí dít v rámci respektující a nenásilné komunikace, kdy můžeme svůj názor, byť nesouhlasný, vyjádřit slušně. Aktivita tak nabízí možnost zpětné vazby, která může reagovat na předchozí sdělení v návštěvní knize, což vystupuje z rámce odpovídání na otázky. Tím, že je návštěvních knih několik, je možné se nad uplynulým dnem, ale i budoucností programu zamýšlet v jeho kontextu, ne pouze ohodnotit nakolik byla aktivita atraktivní. To je potřeba brát v úvahu i u vyhodnocení zpětné vazby, protože nakolik nemusela být aktivita pro studující nejvíc zábavná, mohla jim v mnohém představit výzvy v přemýšlení o svém školním prostředí, nebo naopak ukázat, že poměrně jednoduchou formou se o svém prostředí mnoho dozvíme. Taková forma zpětné vazby vyzdvihuje komplexnost tohoto programu a nutnost uvažovat nad ním jako nad provázaným celkem spíše než nad sérií za sebou jdoucích aktivit.

Po zadání aktivity dáme studujícím volný prostor obejít návštěvní knihy. Je podstatné nechat je volně diskutovat nebo naopak psát své záznamy do návštěvních o samotě. Na konci hodiny návštěvní knihy sesbíráme a poděkujeme studujícím za jejich zapojení.

Pokud jako vyučující seznáme, že by tato aktivita mohla být obtížná pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami, ale i pro další studující, můžeme aktivitu zjednodušit.

Studující si nejprve připraví post-it papírky se svými odpověďmi na otázky v návštěvních knihách. Ty vyvěsíme po místnosti tak, aby byly dobře viditelné. Místo okamžitých reakcí na otázky jim tak dáme čas na přípravu odpovědí, které následně pouze vylepí do knih. Aby byla zachována logika návštěvních knih, dostanou studující po vylepení svých odpovědí další čas na to, aby na odpovědi mohli reagovat či doplňovat další vzkazy. Aktivita i její funkce tak zůstávají stejné, pouze studující dostanou možnost se nad odpověďmi nejprve v klidu zamyslet a následně až reagovat. To podpoří jejich soustředění a aktivitu rozloží v čase na dva menší úseky, nad kterými mohou uvažovat odděleně. Je ale důležité zachovat možnost reagovat a doplňovat po napsání prvotních odpovědí, protože ty mohou dále udávat směr, kterým mohou uvažovat.

Aktivita byla inspirována zahraniční aktivitou Gallery Walk od Campbellsville University (4 Engaging Classroom Activities that Promote Student Participation. *Campbellsville University Online Programs: Education* [online]. 25.7. 2019n. I. [cit. 2021-4-18]. Dostupné z: <https://online.campbellsville.edu/education/engaging-classroom-activities/>).

3.2 Metodický blok č. 2 (Akčním výzkumem k rovnosti) – 5 hodin

Na začátku metodického bloku studující vytvoří výzkumné skupiny a rozdělí si v nich jednotlivé role, aby se jim následně lépe pracovalo v dalších blocích. Ve výzkumných skupinách budou následně na základě jimi nakreslených map z předchozího bloku hledat témata pro svůj výzkum. Každá výzkumná skupina si na základě společné diskuze vybere jedno výzkumné téma a metodu svého výzkumu. Poté jednotlivé výzkumné skupiny na dané téma povedou akční výzkum v prostředí školy a nasbírají svá výzkumná data. Závěr bloku je věnovaný zpětné vazbě a reflexi výzkumu, která studujícím poslouží jako příprava pro další práci s výzkumnými daty v následujícím metodickém bloku.

3.2.1 Téma č. 1 (Participace a dělba práce) – 45 minut

Součástí aktivity v tématu je čtení textu. Aktivita tak může být náročná pro studující, kteří potřebují podporu ve čtení. Téma stojí na metodě skupinové práce, vyučující tedy při zadávání aktivity mohou zajistit, aby si ve skupinách studující vzájemně pomohli a studující, kteří potřebují podporu ve čtení nemuseli být v aktivitě limitováni četbou psaného textu.

1. aktivita – Výzkumné skupiny a role v nich - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Studující se obeznámí s tím, jakou úlohu sehraje v participaci dělba práce. Následně se rozdělí na dílčí výzkumné skupiny, jejichž cílem bude prostřednictvím participace odhalit a zachytit nerovnost ve škole. Ve výzkumných skupinách si studující volí jednotlivé role, které jim pomohou lépe koordinovat a rozdělit společnou práci. Závěr hodiny je věnovaný zpětné vazbě.

Metody

- Dělba práce
- Skupinová práce

Pomůcky

- Vytisknutý Soubor rolí pro akční výzkum v dostatečném množství
- Čisté papíry na psaní zpětné vazby

- Psací potřeby

Podrobně rozpracovaný obsah

Studující na začátku hodiny vytváří výzkumné skupiny po šesti lidech. V těchto výzkumných skupinách spolu budou pracovat ve všech následujících blocích. V případě, že by nám bylo známo, že jsou v ročníku někteří studující kolektivem vylučováni, připravíme složení výzkumných skupin sami dopředu a studujícím je na začátku hodiny rovnou sdělíme. Za takových okolností studující rozdělíme náhodně například pomocí přiřazení čísel 1-6 jednotlivým studujícím ve jmenném listu a následném seskupení studujících se shodnými čísly. Šest čísel uvádíme, protože takový je počet rolí v jedné výzkumné skupině.

Aby se studujícím ve výzkumných skupinách lépe dělila práce, rozdělují si také jednotlivé předem připravené role. Ty si volí z vytištěného Souboru rolí pro akční výzkum, který rozdáme do každé skupiny.

Role si studující mohou vybírat podle toho, jaké mají dovednosti a záliby. Můžou se však také vybrat roli podle toho, čemu se chtějí přiučit.

Studující mají k dispozici dokumentaristy či dokumentaristky, náplní této role je sbírat materiál, který zachycuje průběh spolupráce výzkumné skupiny (fotky, videa, obrázky, zvukové nahrávky apod.). Dokumentaristé také mohou sbírat a kompletovat materiál, který pořídili ostatní studující. Při přípravě závěrečné prezentace mohou pomoci své skupině výsledný materiál využít pro představení společné práce.

Náplní role koordinátorů pohody je zajišťovat plynulou a příjemnou spolupráci výzkumné skupiny a bezpečné prostředí. Koordinátor pohody se stará o to, aby měli při skupinových diskuzích všichni prostor se vyjádřit a aby nebyl nikdo upozadován. Pomáhají řešit konflikty a starají se o to, aby se všichni zapojovali do skupinové práce rovnoměrně.

Koordinátoři výzkumu pomáhají rozdělit práci při realizaci výzkumu (od výběru tématu a metody, přes sběr dat až po analýzu). Mají přehled o tom, jak uskutečnit sběr dat a pomáhají ostatním se do něj zapojit. S dokumentaristy řeší, jak výzkum zaznamenat (např. na diktafon, na papír, do nakreslené mapy).

Koordinátoři prezentace se starají o zapojení všech členů výzkumné skupiny do přípravy prezentace. Přichází s návrhy o tom, kdo by se mohl na přípravě prezentace jak podílet a co by bylo potřeba. V předposledním bloku programu jsou zodpovědní za konečný přednes prezentace před ostatními studujícími, vyučujícími a vedením školy.

Nákupčí přichází s návrhy, jaký produkt či službu, které jsou předmětem navrhované změny, vybrat. Zjišťují kolik stojí, jak může vypadat a kde se dá zajistit. Tyto informace pomáhají zahrnout do prezentace, kde je navrhovaná změna představována.

Koordinátoři realizace mají na starosti zapojení všech zúčastněných do realizace vybrané změny. Dohlíží tedy na to, aby byla vybraná změna uskutečněna v plném rozsahu tak, jak bylo zamýšleno.

Studujícím je třeba zdůraznit, že role jim mají pomoci si rozdělit skupinovou práci, neznamena to však, že bude každý pracovat zvlášť. Naopak, studující spolu budou na každém dílčím kroku pracovat společně a budou si vzájemně pomáhat. Účelem rolí je spíše starat se o vzájemnou spolupráci a zapojení všech ve skupině v dílčích částech programu (diskuze, výzkum, prezentace a výběr jedné změny, realizace změny). Není to tedy tak, že by každá role odvedla všechnu práci v dané části, pouze pomáhá zajistit její průběh a vzájemnou spolupráci mezi všemi ve skupině.

Pokud jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, nabádáme během seznámení s rolemi dva jiné studující k tomu, aby opět nahlas ostatním ve své výzkumné skupině přečetli část ze Souboru rolí pro akční výzkum. Přičemž každý z nich může nahlas přečíst popis tří rolí (tedy polovinu). Do počátečního rozdělení rolí nijak nevstupujeme a necháváme studující, aby si vybírali podle svých preferencí. Všechny role jsou stejně vhodné i pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Důležité je zdůraznit studujícím, že úlohou rolí je pouze dohlížet a koordinovat dílčí části práce, v následujících blocích však na žádném úkolu nebudou muset v rámci své role pracovat odděleně. Jedná se o formu spolupráce skrze dělbu práce nikoliv o práci samostatnou.

3.2.2 Téma č. 2 (Návrhy a diskuze) – 45 minut

V tomto tématu se studující věnují poměrně komplexní aktivitě. V případě práce se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme aktivitu upravit pomocí vyznačených pokynů. Aktivita je koncipována co možná nejvíc bezbariérově, přesto je možné ji ještě více zpřístupnit, pokud uznáme, že je to žádoucí. Úpravy nemění význam ani logiku aktivity samotné, pouze nabízejí možnosti, jak aktivitu dále modifikovat. V případě, že tuto modifikaci zvolíme, pracujeme tak s celým ročníkem.

Úpravy aktivity sledují její zpřehlednění, zpřesnění a dávají důraz na rovnocenné zapojení studujících se speciálními vzdělávacími potřebami. Nejedná se o záměnu aktivity jako takové, pouze zvýšenou facilitační podporu ze strany vyučujících.

1. aktivita – Návrhy a diskuze - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Tato hodina navazuje na závěr předchozího bloku. Liší se ale způsobem, kterým studující pracují. Zatímco v prvním bloku se při kreslení map věnovali spíše samostatné práci, nyní se spojí dohromady do výzkumných týmů a vytváří svůj návrh akčního výzkumu.

Studující pracují ve výzkumných skupinách, které byly rozděleny na začátku bloku. Každý má přidělenou svou roli a má přehled o výzkumných metodách obsažených v sešitě Rovnost začíná ve škole. Cílem je porovnat jejich individuální mapy školy, vybrat tak terén a problematiku, o kterou se budou zajímat, sestavit přibližnou výzkumnou otázku a vybrat metodu, pomocí které budou zvolený terén zkoumat. Studující aktivně pracují s [Pracovním sešitem Rovnost začíná ve škole](#).

Metody

- Práce ve skupině
- Práce s mapou školy
- Diskuze ve skupině
- Návrh výzkumu
- Hlasování

Pomůcky

- Sešit Rovnost začíná ve škole
- Vyplněné mapy z předchozího bloku
- Papíry a psací potřeby
- Hodinky či zařízení s měřením času
- Tabule či nástěnka, na kterou je možné upevnit papíry

- Pomůcka pro zvukový signál, například gong nebo krátká znělka puštěná z telefonu (volitelné)

Podrobně rozpracovaný obsah

Vyzveme studující, aby se po místnosti rozmístili tak, že budou u sebe jednotlivé výzkumné týmy. Skupiny by měly být rozmístěny tak, že se nebudou vzájemně příliš rušit a každý bude mít dostatek prostoru k rozložení svých vlastních map. Pokud nám k tomu prostor nedostačuje, je možné po zadání aktivity některé skupiny přesunout do jiné místnosti. Studujícím následně rozdáme jejich mapy, které si připravili v předchozím bloku.

Pokud skupina studujících zahrnuje studující se speciálními vzdělávacími potřebami, dáme jim dostatek času na seznámení s mapou a připomenutí, jak nad ní v minulosti přemýšleli.

Vysvětlíme, že nyní je úkolem výzkumných skupin si vzájemně odprezentovat své mapy, které rozloží tak, aby si je všichni členové skupiny mohli prohlédnout. Každý člen skupiny má jednu minutu na popsání své mapy. Soustředí se zejména na objekt a prostor, který zvolil jako nejvhodnější ke zkoumání a vysvětlí proč. Tento čas studujícím měříme a vždy upozorníme na jeho uplynutí. To můžeme udělat například zvukovým signálem jako je gong nebo uplynutý čas nahlas oznámit. Po uplynutí času přechází slovo automaticky dalšímu. Ostatní danou mapu v tuto chvíli nijak nekomentují, mohou si ale své poznámky poznamenat.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami je důležité jasně vymezit daný čas na diskuzi a snažit se snížit tlak na prezentaci. Časové ohraničení zhodnotíme dle speciálních vzdělávacích potřeb a dynamiky skupiny. 1 minuta je doporučený čas, protože dává prostor se vyjádřit, ale nevytváří příliš velký tlak. Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami může být nedostačující, mají-li potíže se strukturovaně vyjádřit v krátkém časovém limitu. V takovém případě čas prodloužíme. Naopak ale výrazné prodloužení může představovat vyšší tlak na využití času a jeho smysluplné naplnění a větší zátěž pro pozornost. Proto zvážíme jednotlivé aspekty celé skupiny. Pro studující např. s ADHD by měla být 1 minuta dostačující.

Zároveň studující ujistíme, že se nejedná o formální prezentaci, není nijak hodnocená, naopak je to čas pro ně, ve kterém mohou sdělit, nad čím se zamýšleli. Snažíme se tak snížit tlak, který může být pro některé studující tíživý, pokud mají spontánně sami něco prezentovat.

Pro ulehčení a plynulost aktivity jasně určíme, kdo by měl začínat a jak by aktivita měla postupovat. Snažíme se ale, aby pokyn nebyl adresný - např. "Začínat bude Petr." ale dostatečně specifický na to, aby bylo jasné, kdo by měl být první na řadě - např. "Ten/ta kdo sedí nejbliž k oknu." Dále určíme, kdo bude postupovat - např. "Další bude prezentovat ten/ta, kdo sedí po pravé straně od první/ho prezentující/ho." Takto jasné pokyny ulehčí udržení pozornosti na téma aktivity, nikoli technické pokyny k jejímu průběhu. Neadresné zadání je ale důležité zejména pro to, že se snažíme vyzdvihnout a podpořit skupinovou práci a pocit bezpečí při participativních aktivitách, tedy nikoho ze skupiny nevykloučovat ale také ne na něj/ni upírat přílišnou pozornost.

Ve chvíli, kdy se všichni studující vystřídají, je vyzveme k diskuzi všech představených prostředí či objektů. Nyní je čas na jejich poznámky k mapám ostatních a rozhodnutí se, které z popsaných prostředí či objektů chtějí ve výzkumné skupině zpracovat. Diskuzi necháme volně plynout, ale upozorníme, že je na ni vyhrazeno 15 minut a po jejich uplynutí je nutné přijít s výsledkem. Tento čas opět měříme a na jeho brzké uplynutí předem upozorníme. Po deseti minutách skupiny obcházejí a ptáme se, jak jsou na tom s diskuzí. Pokud z diskuze nevyplývá výběr prostředí či objektu ke zkoumání, zadáme studujícím, aby každý z nich udělal tečku v pravém horním rohu mapy, která zobrazuje prostředí, které chtějí zkoumat. Tímto hlasováním tak vybereme prostředí k výzkumu. Pokud mají například dvě mapy stejný počet hlasů, hlasování pomocí teček opakujeme, ale nyní už pouze s mapami, které měly v předchozím kole stejný počet hlasů.

V této části práce je dobré poskytnout výzkumným skupinám více asistence, zejména pokud se jedná o studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Je-li vyučujících při realizaci programu více, je dobré, aby se rozdělili tak, aby každá výzkumná skupina věděla, na kterého vyučujícího se obrátit.

Po ukončení výběru prostředí skupiny instruujeme k tomu, aby sestavili přibližnou výzkumnou otázku, která zachycuje, co v daném prostředí chtějí zjistit. Po sestavení otázky volí studující metodu ze sešitu Rovnost začíná ve škole. Požádáme je, aby obojí zapsali na čistý list papíru a ten vylepili v místnosti na viditelné místo tak, aby si jej mohli prohlédnout i ostatní skupiny a případně se inspirovat.

Každé skupině poskytneme dostatek papírů a psacích potřeb a pravidelně samostatně pracující skupiny obcházejíme, odpovídáme na jejich otázky, dovysvětlujeme či pomáháme s diskuzí. Není ale žádoucí skupiny příliš dozorovat, necháváme volný proud jejich diskuzi a pouze občas kontrolujeme, zda všechno probíhá v pořádku. Pro samostatnou práci studujících je důležitý pocit důvěry a svobody diskuze.

V této části aktivity není potřeba další modifikace. Pouze pokud vyučující uzná za vhodné, je možné skupinám, ve kterých jsou studující se speciálními vzdělávacími potřebami poskytovat větší facilitační podporu a pomoci je směřovat k závěrům.

Jak zmiňujeme výše, zaměřují se analýzy map prostorů kreslených jejich uživateli na ty významy míst zde zobrazených, které jsou kolektivně sdíleny. Když studující instruujeme k výběru místa pro výzkum, nemusíme je nabádat, aby nutně vybírali místo, které pro ně má shodný význam. V tomto případě je spíše vhodné nabádat je, aby si vybrali místo, které alespoň část z nich přikládá *nějaký* význam. Mohlo by jít tedy o místo, které nějakým způsobem figuruje v mapách vícero členů jejich výzkumné skupiny. Pro výzkum, jehož cílem je dosáhnout větší rovnosti ve škole, je totiž podstatné, aby se nevěnoval místu, které je relevantní pouze pro úzkou skupinu studujících (např. pouze pro studující sdílející určitou zájmovou aktivitu). Co však naopak může být dobrým podnětem pro výzkum, je místo, kterému studující přikládají různé či dokonce protichůdné významy. Pokud se totiž na některém místě cítí část studujících dobře a část naopak ne, může se jednat právě o místo, ve kterém se objevuje nějaká nerovnost. Cílem výzkumu by mohlo být, zajistit, aby se na tomto místě cítili dobře i ti studující, kteří se zde doposud dobře necítili. Výzkumná otázka se tedy může orientovat přímo na potřeby studujících ve škole nebo na konkrétním místě.

Co se výběru metody výzkumu jednotlivými výzkumnými skupinami týče, je třeba brát ohled na to, k jakým datům můžeme studujícím zajistit přístup. Pokud například studující chtějí dělat rozhovory s vyučujícími, je třeba zjistit, zda a jak je možné ověřit, kde se nacházejí ti z nich, kteří následující hodinu nevyučují. Pokud chtějí studující oslovit k účasti na výzkumu své spolužáky a spolužačky z jiných ročníků, je dobré domluvit se během přestávky, zda by v následující hodině mohli být studující na krátkou chvíli za účelem výzkumu omluveni z hodiny. Není-li něco takového možné, vedeme studující k tomu, aby rozhovory se spolužáky a spolužačkami z jiných tříd udělali o přestávce. Stejně tak je potřeba zajistit pro studující klíče od těch místností, ve kterých chtějí uskutečnit pozorování. V případě, že není možné některou z metod uskutečnit, pomůžeme studujícím přeformulovat výzkumnou otázku tak, aby byla zodpověditelná prostřednictvím některé z ostatních metod.

Jsou-li ve výzkumné skupině, která si jako metodu zvolí pozorování, studující se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří potřebují podporu se čtením případně se psaním, doporučujeme této skupině navrhnout využít při výzkumu diktafony (nebo jiný nástroj pro záznam zvuku). Diktafony mohou využít po či během pozorování k tomu, aby si nahráli své postřehy, myšlenky a poznámky – jinými slovy všechna data, která by si jinak zaznamenávali na papír. Výhodou využití diktafonu je, že poté pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami bude jednodušší se k datům společně s ostatními vrátit, když je budou rozebírat a analyzovat.

Výzkumné skupiny si mohou zvolit metodu, která je náročná na udržení pozornosti (např. dlouhé pozorování na jednom místě). Jsou-li ve skupině studující, jež potřebují podporu v udržování pozornosti, můžeme skupině navrhnout, aby metodu doplnila o pár rozhovorů, či jinak uzpůsobila. Doplňující rozhovory jim mohou následně při analýze dat pomoci získat úplnější obraz o jimi zkoumané problematice. Speciální vzdělávací potřeby různých studujících by se tak měly promítnout do zvolené metody a skupinové práce. K tomu nám poslouží sešit Rovnost a začíná ve škole, který představuje způsoby práce s různými metodami a jejich požadavky, můžeme tedy volit takové metody, nebo jejich kombinaci, které podporují schopnosti studujících, místo aby vyzdvihovali jejich limity. Například metoda pozorování nebude vhodná pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří mají problém dlouho udržet pozornost, ale naopak mohou vyniknout při sestavení dotazníku nebo mít vynikající otázky během rozhovorů. Skupiny tak směřujeme k jejich talentům a silným stránkám, které podpoří jejich sebevědomí v rámci participativních procesů.

3.2.3 Téma č. 3 (Akční výzkum jako metoda participace) – 90 minut

1. aktivita – Příprava výzkumného plánu - 45 minut

Následující aktivity navazují na dosavadní práci studujících a dále ji rozvíjejí. Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami by tak aktivity neměly být příliš náročné, uvážíme-li že jejich cílem je příprava na výzkumnou část programu a rozdělení procesu na co nejzvládnutelnější úkoly. Proto se úpravy ze strany vyučujících mohou sestávat zejména z podpory toho, aby rozdělené úkoly odpovídaly silným vlastnostem všech studujících a byly pro ně zvládnutelné, než naopak prohlubovaly oblasti, které nejsou jejich silnými stránkami nebo jsou pro ně jinak problematické.

Právě podporou individuálních talentů a jedinečností docílíme více inkluzivního programu, a i naše podpora pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami by měla tomuto modelu odpovídat.

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

V tuto chvíli mají studující zvolené jak prostředí, tak metodu, kterou jej budou zkoumat. Ve výzkumných týmech mají rozdělené role podle Souboru rolí pro akční výzkum. Dle instrukcí těchto rolí vstoupí do terénu a budou se samostatně zabývat svým výzkumem.

V této hodině skupiny svůj výzkum krátce představí, vypracují plán svého postupu, který následně začnou naplňovat. Role vyučujících je v tuto chvíli spíše podpurná. Přesto je dobré skupiny průběžně oslovovat, zjišťovat jejich postup a případně pomoci. Klíčové je zajistit skupinám přístup do jimi vybraného prostředí (např. odemknout knihovnu) a technické zabezpečení.

Metody

- samostatná i skupinová práce
- vzájemná prezentace

Pomůcky

- podklady připravené v minulých hodinách
- sešit Rovnost začíná ve škole
- papíry a psací potřeby, post-it papíry a jiné výtvarné potřeby

Podrobně rozpracovaný obsah

Na začátku hodiny svoláme všechny skupiny do jedné místnosti tak, aby všichni viděli na místo, kam byly vylepeny papíry s výzkumnými otázkami. Požádáme skupiny, aby opět v krátkosti během jedné až dvou minut svůj výzkum představily zbytku ročníku a soustředily se hlavně na popis metody, kterou chtějí dosáhnout výzkumných zjištění. Opět skupinám hlídáme čas a vyvoláváme další skupinu například podle pořadí vyvěšených listů papíru s výzkumnými otázkami. Poté, co všechny skupiny sdílejí, své záměry pokročíme k zadání aktivity směřující k plánu výzkumu.

S ohledem na to, že prezentovat bude studující v roli prezentující osoby, neměla by prezentace vytvářet tlak na studující se speciálními vzdělávacími potřebami, protože výběr rolí byl již ošetřen při příslušné aktivitě. Pokud ale taková situace nastane, necháme na bázi dobrovolnosti studujících, kdo bude prezentovat. Při aktivitě by měla být zachována zejména dobrovolnost a aktivita by měla představovat proces sdílení, nikoli soupeření či porovnávání.

Pokud ale v rámci programu seznáme aspekt představování postupu jako problematický, můžeme tuto část aktivity vypustit a věnovat větší prostor sestavování výzkumného plánu. Tato část slouží zejména pro inspiraci ostatních skupin.

Výzkumné skupiny se opět sejdou na takovém místě, kde se nebudou navzájem rušit, a budou moci volně diskutovat. Jejich úkolem je v tuto chvíli na čistý list papíru sepsat svůj postup výzkumu jako konkrétní úkoly. S přihlédnutím k vybraným rolím pak studující přiřadí ke každému úkolu jméno konkrétní osoby z výzkumného týmu, která má tento úkol na starost. Samozřejmě jich může být víc a je vítané, aby se na jednotlivých úkolech podílelo více osob. Studující instruujeme k tomu, aby bylo na seznamu alespoň pět úkolů a každý z výzkumného týmu byl minimálně u jednoho zapsaný a dělba práce byla spravedlivá. K tomu dopomohou jimi zvolené role. Seznam úkolů by měl být co nejspecifičtější.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami je důležité, aby mohli pracovat nerušeně a věnovat aktivitě pozornost. Tomu se snažíme přizpůsobit i prostor. Případně můžeme studující navigovat, kde by se jim mohlo pracovat lépe, a měli by větší klid, ale k rozmístění v prostoru je nijak nenutíme.

Mimo samotný plán výzkumu mají za úkol sestavit jejich vzorek, o němž se více dočtou v sešitu Rovnost začíná ve škole. Vyberou tak přiměřený počet komunikačních partnerů k tomu, aby mohli svůj výzkum realizovat. Zároveň se zamyslí nad sadou otázek, které budou svým komunikačním partnerům pokládat. Pokud výzkum nezahrnuje komunikační partnery, ale jedná se například o pozorování, je pak jejich cílem sepsat alespoň pět otázek, které si budou při výzkumu klást.

Podrobně popsané metody a tipy pro výzkum najdeme v sešitu Rovnost začíná ve škole.

Po zadání aktivity pracují studující ve skupinkách. Je vhodné je opět obcházet, kontrolovat jejich postup a případně jim pomoci. Zároveň ale dbáme na to, aby zapojení bylo hlavně na nich a práce byla více samostatná. Ke konci hodiny skupiny objedeme a necháme si od nich vysvětlit jejich plán. Pokud k němu máme nějaké výhrady, pomůžeme je skupinám do plánu zapracovat. To, jak je výzkum realizovatelný kontrolujeme v celém průběhu této hodiny a snažíme se skupiny případně lépe nasměrovat. Vždy se můžeme odkázat k podrobnému popisu metod v sešitu Rovnost začíná ve škole.

Studující se speciálními vzdělávacími potřebami by měli najít v rozdělení celého procesu na menší úkoly podporu. Samotné úkoly, které si vyberou, by měly reprezentovat jejich silné stránky nebo se naopak mohou sami rozhodnout, že si vyzkouší něco, co obvykle není v jejich komfortní zóně. Je důležité nechat samotný výběr na nich, protože program není koncipován jako testování určitých dovedností, ale jako bezpečný prostor, kde je dále rozvíjet nebo získávat nové.

Problémy s udržení pozornosti nebo soustředění se snažíme zmírnit právě rozdělením na co nejspecifičtější úkoly, ale i v těch by měla být určitá rovnováha. Všechny úkoly by měly být podobné

svou náročností a zátěží, ale i tím, jak specificky jsou popsány. Proto je role vyučujícího v tuto chvíli spíše na úrovni poradce, který se snaží studujícím dávat zpřesňující návrhy a navést je k co nejrealizovatelnějšímu, přesto dostatečně ambicióznímu plánu. Snažíme se proto identifikovat prvky, na kterých studujícím záleží a jsou pro ně důležité a těm se více věnovat, byť mohou být obtížnější. Aktivity by pro ně měly představovat formu seberealizace, která jim přináší dobrý pocit ze své práce, proto je lepší se orientovat na to, co je opravdu baví, než sestavit velmi realistický ale ne příliš zábavný plán. Nedostatek radosti a dobrého pocitu z vlastního zapojení nutně vede k úpadku pozornosti. Jsou to právě studující se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří mohou mít unikátní pohled na celý proces, a proto je důležité zajistit jejich plnohodnotnou účast.

Samotné úkoly a jejich komplexnost by měly odpovídat tomu, co jsou studující schopni zvládnout a obsáhnout. Potřebnou podporu mohou nacházet mimo vyučující i v sešitu Rovnost začíná ve škole, který je procesem plánování výzkumu provádí. Můžeme je proto odkazovat i na tento materiál, který byl vytvořen s ohledem na studující se speciálními vzdělávacími potřebami a to tak, aby jejich účast v programu byla zcela rovnocenná.

2. aktivita – Sběr dat - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Tato hodina je věnována z největší části samotnému akčnímu výzkumu. Celý ročník se na začátku hodiny sejde a věnujeme se případným dotazům či nejasnostem. Pokud má některá skupina s výzkumem problém, podpoříme ji a pomůžeme zajistit přístup do prostředí, dotazované osoby či navrhneme alternativu, jak prostředí zkoumat jinak. Během hodiny ale skupiny pracují samostatně, pouze za dozoru a podpory vyučujících.

Metody

- samostatná práce

Pomůcky

- sešit Rovnost začíná ve škole
- připravený plán výzkumu z předchozí aktivity Příprava výzkumného plánu
- papíry a psací potřeby pro poznámky, další vybavení s ohledem na zvolené metody

Podrobně rozpracovaný obsah

Na začátek hodiny vytvoříme krátký, několikaminutový prostor pro případné dotazy. Vše by mělo být jasné z předchozí práce, ve které jsme kladli dostatek prostoru pro případné otázky. Přesto se ale ujistíme, zda nejsou nějaké nejasnosti. Ty uvedeme na pravou míru, případně pokud má některá skupina potíže se svým výzkumem pomůžeme jim navrhnout vhodné řešení v rámci zkoumání jí vybraného prostoru.

Studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme nabízet speciální podporu během výzkumného procesu a snažit se s nimi řešit obtíže, které mohou vyvstat. Nečiníme tak nátlakově, je zcela na nich, zda tuto možnost využijí a zvýšený zájem by mohl jejich vlastnímu procesu spíše uškodit. Snažíme se tak o co nejcitlivější přístup a pozornost věnujeme i ostatním studujícím. Pokud k nějakým nezdarům nebo obtížím dojde, snažíme se s nimi dále pracovat a chápat je jako zkušenost, ne selhání.

Dále studující pracují samostatně, přesto je důležité s nimi udržovat kontakt a skupiny obcházet. Můžeme se ptát na jejich postup, co konkrétně dělají, na co zatím přišli nebo i jakým otázkám či problémům čelí. Vždy se je snažíme upozorňovat na to, že během této hodiny by si měli obstarat alespoň nějaká data, která mohou případně doplnit posléze podle individuální domluvy. To ale bude již vyžadovat aktivitu v jejich volném čase a mělo by to být na čistě dobrovolné bázi. Dbáme na to, abychom do procesu vstupovali ve vhodný moment, tedy ne například do průběhu rozhovoru, ale po jeho skončení se můžeme vyptat na dojmy. V případě se některé skupiny věnují pozorování, můžeme jim dle vybraného tématu zadat několik doplňujících otázek k zamyšlení. Ve chvíli, kdy se hodina chýlí ke konci, směřujeme studující ke konci sbírání dat a vyhodnocení, zda jsou pro jejich potřeby dostatečná, čemuž se věnují v následujícím tematickém bloku. Další hodina směřuje k uzavření práce, kterou realizovali v tomto tematickém bloku a jejímu zhodnocení, přesto ne/dostatečnost dat může být tématem, ne však primárním.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami může být obtížné vyrovnat se s nezdary, které ale nutně výzkumný proces provází. Proto s celým ročníkem pracujeme na základě ocenění toho, co zvládli, a možnostech, jak na to navázat, než na penalizaci toho, co se nepovedlo. Nedostatečnost sebraných dat lze kompenzovat např. terénním pozorováním během běžného fungování ve škole, kde si zapisujeme, co nového vidíme, nebo neformálními rozhovory se spolužáky a spolužačkami o tom co zkoumáme a co si o tom myslí. Pokud se tak setkáme s tím, že výzkum neprobíhá ideálně, navedeme studující k těmto alternativám. Můžeme je opět odkázat k sešitu Rovnost začíná ve škole, který jim při sběru dodatečných dat může pomoci. Je ale důležité vyrovnat se s frustrací, kterou nezdary může přinášet, což se děje v následujícím tématu Uzavření a zpětná vazba.

Akční výzkum, ze kterého koncepce u obou aktivit vycházíme, se využívá v pedagogické praxi za účelem inovace a zkvalitnění výuky a školního prostředí. Může být realizován na odlišných úrovních – může vést například ke zdokonalování vzdělávacího systému a politiky, školy nebo výuky v konkrétní třídě. Zejména je však vnímán jako výzkum uskutečňovaný vyučujícími.

Pro akční výzkum je typické, že jej lze považovat za participativní nástroj, který dává vyučujícím prostor a cestu k rozhodování o tom, jak se zasadit o lepší výuku, vztahy či skupinovou dynamiku ve třídách. My akční výzkum modifikujeme tak, aby mohl sloužit jako participativní nástroj pro zlepšování školy a jejího prostředí také studujícím. Základní principy akčního výzkumu však zůstávají stejné:

- výzkumníci jsou aktivními účastníky ve zkoumaném prostředí, nikoliv nezaujatými osobami pozorujícími jev "z povzdálí" či zvenčí,
- výzkumné otázky a zaměření výzkumu vyplývají ze zkušeností, sebereflexe a potřeb výzkumníků,
- výzkum reaguje na problém či podnět vyplývající ze současného dění na dané škole,
- metody sběru dat i podoba výzkumného vzorku nejsou předem pevně stanovené, mohou se změnit či kombinovat dle potřeb a zjištění výzkumníků.

Více o tématu:

JANÍK, Tomáš, 2003. *Akční výzkum pro učitele: Příručka pro teorii a praxi*. Brno. Rigorózní práce. Masarykova univerzita.

NEZVALOVÁ, Danuše, 2003. Akční výzkum ve škole. *Pedagogika*. 52(3), 300-308. ISSN 2336-2189.

OSMAN, Robert. Sémantická mapa: příklad Ústí nad Orlicí. *Geografie: Sborník České geografické společnosti*. 2016, 121(3), 463–492. ISSN 1212-0014.

3.2.4 Téma č. 4 (Uzavření a zpětná vazba) – 45 minut

Jak již bylo zmíněno, skupinová práce a samotný výzkumný proces může být náročný jak pro studující bez speciálních vzdělávacích potřeb, tak pro ty s nimi. Proto je klíčové věnovat zpětné vazbě a uzavření těchto témat dostatek času. Pro studující, kteří čelili obtížím během plánování výzkumu a jeho realizace je podstatné tuto kapitolu uzavřít a zreflektovat, aby bylo podpořeno jejich sebevědomí a oceněno úsilí, které do programu vložili, což nastolí vhodné rozpoložení pro další práci. Vhodná forma reflexe podpoří i důvěru v rámci skupiny a pomůže kompenzovat slabiny jednotlivých studujících a naopak zdůraznit jejich silné stránky a talenty, na kterých mohou další společnou práci budovat.

1. aktivita – Uzavření a zpětná vazba - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Poslední hodinu tohoto bloku věnujeme zpětné vazbě a sdílení ve skupině. Teoreticky je hodina ukotvena v nenásilné komunikaci, proto ji na začátku krátce představíme. Pro výzkumné skupiny je důležitá dobrá spolupráce a zpětná vazba na jejich práci během celého programu, který společně realizují, proto jí věnujeme již z počátku dostatek prostoru.

Je vhodné myslet na bezpečné prostředí, protože ve skupinách může i během výzkumu nastat mírný konflikt (např. nerovnoměrné rozdělení práce vedoucí k frustraci). Proto využíváme dále popsané metody nenásilné komunikace jako prevenci konfliktů, ale i způsob, jak ošetřit prostředí výzkumných skupin, tak ročníků.

Metody

- Sdílení ve skupině
- Práce s potřebami a emocemi, nenásilná komunikace

Pomůcky

- Hodinky či jiné zařízení s ukazatelem času
- Gong či jiný prostředek pro zvukový signál času

Podrobně rozpracovaný obsah

Na začátku hodiny představíme principy nenásilné komunikace při zpětné vazbě, co to je, a proč ji budeme používat. Zpětná vazba se skládá ze dvou kroků – sdílení svého postupu a sdílení emocí a potřeb ve výzkumných skupinách. Pro první krok je dobré shromáždit celý ročník, aby navzájem měli přehled o tom, co dělají další výzkumné skupiny. Naopak druhý krok, sdílení emocí a potřeb, se odehrává ve výzkumných skupinách, kvůli zajištění bezpečného prostředí.

Pro první část vyzveme ročník ke shromáždění opět před místem, kam jsme vyvěsili výzkumné otázky a vybrané metody. Zástupce nebo zástupkyně výzkumného týmu sdílí během dvou až tří minut, jak vypadal jejich výzkum a soustředí se zejména na jeho výsledky. Je žádoucí opět čas přesně určit a označovat ho zvukovým signálem, následně pak vyzvat další skupinu podle pořadí, abychom zamezili dlouhému váhání. Je žádoucí změnit pořadí a vyvolávat skupiny z opačného konce, než tomu bylo v minulých hodinách. Požádáme ostatní skupiny, aby výzkum ostatních výzkumných skupin nekomentovaly, ale zamýšlely se spíše nad tím, čím se mohou inspirovat nebo jak postup další skupiny využít ve svém výzkumu. Na zpětnou vazbu k postupu a návrhu změny bude dostatek prostoru v bloku věnujícímu se prezentacím. V tuto chvíli by ale komentáře k jejich postupu mohly ohrozit jejich samotný proces. Pokud ale máme pocit, že je skupinu potřeba nasměrovat či jim v něčem poradit,

děláme to z pozice pedagoga či facilitující osoby poté, co se ročník opět rozdělí do výzkumných týmů. Případně pokud je žádoucí všechny skupiny na něco upozornit, činíme tak neadresně a opět z pozice vyučujících. Tato část by neměla zabrat déle než dvacet minut.

Tato forma uvedení hodiny, kdy skupiny sdílí svůj pokrok je už studujícím z průběhu celého programu důvěrně známá, proto by neměla představovat žádné větší potíže. Prezentovat pokrok skupiny může kdokoli, takže není potřeba aktivitu nijak dále modifikovat, naopak představení pokroku necháme na studujících a jejich dobrovolnosti.

V druhém kroku zpětné vazby požádáme výzkumné skupiny, aby se rozmístily v prostoru jako při předchozích aktivitách. Tedy aby měli klid k diskuzi a stejný klid dopřáli i zbytku ročníku. Následujících dvacet minut každá skupina sdílí pomocí metod nenásilné komunikace to, jak se jim pracovalo a co by případně od další spolupráce studující potřebovali. Požádáme je, aby se na pár minut zamysleli nad následujícími otázkami a pomocí výše popsané metody sdíleli to, co by chtěli, aby skupina věděla. Inspiraci na další otázky mohou najít v sešitu Rovnost začíná ve škole, pokud by jim ty následující nestačily:

Jak jsem se během výzkumné části programu cítil/a?

Na co jsem ze svého zapojení pyšný/á?

Co bych příště udělal/a jinak?

Je něco, co se mi na spolupráci nelíbí a chtěl/a bych to změnit?

Co můžu já udělat pro to, aby byla ve skupině lepší atmosféra?

Co může udělat zbytek skupiny, abych se ve skupině cítila já lépe? Co potřebuji, aby se mi lépe pracovalo?

Co bych chtěl/a aby skupina věděla?

Při sdílení odpovědí na otázky je vhodné skupinám ohraničit čas. Například minuta až dvě na osobu a určit způsob jakým se bude předávat slovo. I sdílení se děje v rámci nenásilné komunikace, a tak by měly být všechny promluvy ohraničené tím, jak se já cítím nebo co já potřebuji, nikoli výtky nebo pochvaly někoho jiného. Dodržujeme pravidlo, že nejprve necháme všechny promluvit a až vyjde řada na všechny, teprve pak reagujeme vzájemně na to, co bylo řečeno. I nyní ale ne adresně, je nutné brát všechny emoce a potřeby jako validní a hledat možné společné řešení. Jako vyučující skupinky obcházejíme jak během sdílení, tak i během diskuze, a dohlížíme na její průběh, případně pomáháme s navržením toho, co by bylo dobré na společné práci změnit. Můžeme požádat studující, aby si své závěry poznamenali a vrátili se k nim v budoucnu v dalším tematickém bloku a snažili se jich držet.

Nenasílná komunikace je cestou k sebeporozumění a vcítění či empatii vůči druhým skrze naslouchání. Jejimi základními čtyřmi složkami jsou pozorování bez hodnocení, vyjádření a rozpoznávání pocitů, potřeb a prosby, která vyjadřuje, co by nás od druhých potěšilo či obohatilo.

Předáním základních zásad nenásilné komunikace můžeme studujícím poskytnout tento nástroj i pro jejich nadcházející komunikaci ve výzkumných skupinách během dalších aktivit. Nenasílná komunikace jim může pomoci udržovat ve skupinách bezpečné prostředí, v němž se jeho členové a členky cítí vyslechnuti a respektováni.

Důležitou součástí nenásilné komunikace je, že neobsahuje moralizování ve smyslu zaujímání negativních moralizujících subjektivních stanovisek vůči druhým. Na místo toho se účastníci nenásilné komunikace učí vyjádřit, z čeho pramení jejich pocity vůči druhým a s jakými se pojí potřebami. Za

nežádoucí je také považováno srovnávání sebe samého s druhými lidmi. Tato zásada může být obzvláště nápomocná k tomu, aby studující nepodlehli nutkání srovnávat práci své výzkumné skupiny se skupinami ostatními. Takové srovnání je nežádoucí, jelikož je cílem programu motivovat studující k participaci a spolupráci, nikoli k rivalitě a soupeření.

Co může studujícím pomoci zkvalitnit vzájemnou komunikaci je také přijímání zodpovědnosti za vlastní pocity a myšlenky (nikoli přisuzování této zodpovědnosti druhým). Pokud se tedy studující setkají s negativními pocity vůči jednání druhých, měli by za tyto pocity přijmout zodpovědnost a usilovat o to verbalizovat, z jakých potřeb tyto pocity pramení.

Právě nenásilná komunikace je dobrým prostředkem, jak ošetřit dynamiku skupiny a její komunikaci pracujeme-li se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami. Ti se mohou velmi často stát v běžné komunikaci "terčem" - jsou hodnoceni za to, jak se chovají, co ne/dělají, jak se kvůli nim ostatní cítí atd., což nutně vede k negativním emocím. Naopak komunikace, kdy mluvíme z pozice pouze své zkušenosti, může pomoci styl komunikace upravit tak, že nedochází k obviňování nebo hodnotícím soudům. Přesto pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami, ale nejen pro ně, může být náročné si za krátký čas zvnitřnit nový styl komunikace a používat jej. Jako vyučující tak můžeme připomínat zásady a korigovat vyjádření studujících, ale jen do míry formy, nikoli obsahu. Usilujeme o prostor, kde se mohou vyjádřit autenticky, ale tak, aby to nebylo zraňující vůči ostatním.

Aktivita vychází ze zahraniční metody nenásilné komunikace od Marshalla Rosenberga (*Nenásilná komunikace: řeč života*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-447-2).

Více o tématu:

Co je nenásilná komunikace? *NVC Brno* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://nenasilnakomunikace.org/co-je-nenasilna-komunikace/>

3.3 Metodický blok č. 3 (Analýza výzkumu a návrh změn) - 3 hodiny

Studující vzájemně prezentují data získané akčním výzkumem v předchozím tematickém bloku. Studující rozumí jejich podstatě a jsou schopni je kriticky zhodnotit. Vzájemně diskutují nad konkrétními změnami, které byly na základě těchto dat identifikovány a které chtějí implementovat do svého školního prostředí. Výsledkem diskuze jsou konkrétní návrhy změn školního prostředí (nebo chování v kolektivu apod.). Nedílnou součástí tohoto bloku je také vzájemná zpětná vazba na proces analýzy a návrhu změny. V závěru bloku probíhá příprava stanovišť na aktivity v bloku následujícím.

3.3.1 Téma č. 1 (Představení získaných dat) - 45 minut

Aktivity v tématu se věnují skupinové práci. To umožňuje zapojení všech studujících a takovou dělbu práce, aby nebyli vyčleňováni studující se speciálními vzdělávacími potřebami. V první aktivitě představujeme způsoby, jakými kódovat získaná data, které jsou již upravené a vhodné pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Pro přizpůsobení tématu studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami je, aby vyučující ošetřili průběh první aktivity. U aktivity uvádíme pokyny, jak lze studujícím při analýze pomoci.

1. aktivita – Klíčová slova - 25 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je analýza, identifikace klíčových slov a zpracování dat, která studující získali v předešlém bloku v rámci akčního výzkumu a jejich představení ve skupinách. Aktivita vede především k přehlednému a jasnému vysvětlení vlastních zjištění ostatním výzkumným týmům a prohloubení dobré týmové spolupráce během procesu prezentování.

Metody

- samostatná práce
- práce ve skupině
- diskuze ve skupině

Pomůcky

- papíry a psací potřeby
- barevné lepící bločky na zápisy kódů
- Sešit Rovnost začíná ve škole
- flipchart (pro každou skupinu jeden list s otázkami k analýze, jeden na psaní klíčových slov)

Podrobně rozpracovaný obsah

Studující pracují ve skupinkách, ve kterých prováděli i výzkumnou část (celkový počet výzkumných skupin je daný dle celkového počtu studujících). Každá skupina společně analyzuje získaná data, která získala buď metodou rozhovorů, mapováním nebo pozorováním (viz předešlá část). Každá skupina identifikuje klíčová slova, která z jejich výzkumu vyplývají. Každá skupina pracuje tak, aby nerušila ty ostatní. Každá skupina má dva flipcharty a psací potřeby. Na jednom flipchartu jsou vypsané otázky k jednotlivým metodám analýzy, které uvádíme níže. Druhý flipchart slouží pro zapisování klíčových slov či kódů.

Pokud jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, rozdělí se výzkumné skupiny na poloviny a rozdělí si rovným dílem také data, která sesbírali. Mohou tak například každý mít určitý počet map nebo rozhovorů. Nebo si rozdělí na části přímo nahrávky rozhovorů, pozorování. Takové rozdělení může pomoci studujícím, kteří mají potíže s udržením pozornosti nebo se snadno cítí přehlcení prací. Studujícím řekneme, že mají spolu o datech diskutovat. Klíčová slova a zjištění bude zapisovat vždy jeden v polovině výzkumné skupiny.

Studující se již měli možnost seznámit s analýzou dat v rámci prvního metodického bloku, když si osvojovali jednotlivé výzkumné metody prostřednictvím sešitu Rovnost začíná ve škole. Pokud chtějí, nabídneme jim, aby se do sešitu opět podívali a připomněli si, co se dozvěděli.

Mezi výzkumnými skupinami procházíme, abychom jim mohli při analýze pomoci. Níže popisujeme analýzu dat ve větším detailu. Věnujeme se analýze jednotlivých metod a navrhuje, jaké rady studujícím při analýze dávat.

Rozhovory

Proces hledání stěžejních sdělení v sesbíraných rozhovorech a focus groups se ve výzkumu nazývá kódování. Kódy pomáhají kategorizovat určité pasáže dat (např. slova, věty nebo ucelený popis zkušenosti, zážitku či názoru), zároveň je heslovitě pojmenovávají. Název kódu by tak měl shrnovat a vypovídat o dané části dat. Je dobré, když kódy zachycují vztahy, pocity, činnosti nebo jevy které se v datech objevují. Mohou se tedy skládat z více slov a vypadat například následovně: “nedostatek soukromí”, “není si kam sednout”, “pocit vyloučení z kolektivu”, “chybí klidné místo k odpočinku” atp. Kódování dat zároveň pomáhá rozpoznat, která data jsou pro téma výzkumu stěžejní – data, která nejsou pro výzkum důležitá nebo významná zůstávají bez kódu a v analýze jim nevěnujeme pozornost.

Kódy také umožňují následné srovnání jednotlivých rozhovorů či dílčích zkušeností a postojů – je možné porovnávat i pouze kódy mezi sebou.

Cílem kódů je dojít k odpovědi na výzkumnou otázku. Proto můžeme studující nabádat, aby si při analýze dat kladli následující otázky:

Které části rozhovorů nám pomáhají odpovědět na naši výzkumnou otázku?

V čem se shodují zkušenosti a názory popsané v rozhovorech?

V čem se liší zkušenosti a názory popsané v rozhovorech? Čím jsou tyto odlišnosti způsobené?

Objevuje se v rozhovorech něco, na co jsme při přípravě výzkumu nemysleli/co nás nenapadlo?

Jaká změna ve škole by mohla pomoci všem dotazovaným osobám se špatnými zkušenostmi nebo obtížemi, které popisují?

Data studující mohou analyzovat a kódovat tak, že kódy vepisují vedle získaných dat u rozhovorů a focus groups může jít o jejich textový přepis. Doslovný přepis je však časově vysoce náročný. Proto bude pro výzkumné skupiny, které uskutečnily rozhovory či focus group, lepší, analyzovat data prostřednictvím tzv. audiokódování. Audiokódování probíhá tak, že si nahrávku s rozhovorem opakovaně pouštíme (můžeme se vracet pouze k vybraným pasážím) a během poslechu si třídíme myšlenky a přemýšlíme nad konkrétními kódy. Můžeme si také dělat souběžně s poslechem poznámky a kódy si zapisovat. Audiokódování je navíc vhodnější metodou pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří by jinak potřebovali podporu ve čtení. Jednotlivé kódy si studující mohou zapisovat na barevné lepicí bločky. Mohou například využít vždy jeden barevný bloček pro kódování jednoho určitého rozhovoru. Pokud se v rozhovorech objevují negativní i pozitivní zkušenosti, postoje a emoce související s jejich výzkumným tématem, mohou jednu barvu bločku použít pro ty pozitivní a druhou pro ty negativní. Svě kódy mohou následně nalepit na flipchart podle toho, jak spolu souvisí a vytvořit tak shluky kódů, věnující se jednotlivým zjištěním a tématům, která se v rozhovorech objevovaly.

Cílem analýzy dat je jednak to, aby studující ze shromážděných dat byli schopni komplexně přemýšlet nad specifickou nerovností či problémem ve škole a také jej představit ostatním. Zadruhé by měly výzkumné skupiny určit, jaká změna by vedla k dosažení rovnosti v nějaké oblasti školy. Z tohoto důvodu nepůjde v procesu kódování pouze o to, najít v datech pasáže, ve kterých se dotazovaní vyjadřují shodně k určitému tématu. Studující by měli naopak během analýzy brát v úvahu postoje a pocity všech dotazovaných, se kterými mluvili. Především tak tomu, že bude následná navrhovaná změna sloužit ve škole pouze někomu, zatímco jiné studující zase nějakým způsobem znevýhodní.

Pozorování

U analýzy pozorování si studující musí dávat pozor, aby rozlišili mezi tím, co vypožadovali a svými pocity a dojmy, které během pozorování zažívali. A to zejména proto, že by v zjištěních, ke kterým během analýzy pozorování dojdou, neměly převážít názory a pocity jednoho či více dominantních studujících ve výzkumné skupině, zatímco pocity a zjištění ostatních zůstanou skryty. U pozorování je navíc stěžejní zjistit a popsat, co lidé vyskytující se na určitém místě dělají a jak toto místo využívají.

Studující by si během analýzy kódování měli projít každé pozorování (ať už se jedná o audionahrávku nebo o textový zápis z pozorování). Z každého pozorování by následně měli vytyčit klíčová zjištění. Ta mezi sebou mohou následně srovnávat a zjišťovat, zda se shodují či jsou rozdílná. Při analýze pozorování studujícím může pomoci klást si následující otázky:

Které části pozorování nám pomáhají odpovědět na naši výzkumnou otázku?

Jaký je účel námi pozorovaného prostoru či situace? Jak tento účel plní?

Co v prostoru či situaci dělaly pozorované osoby?

Liší se některá naše zjištění z jednotlivých pozorování? Proč?

Všimli jsme si během pozorování něčeho, co jsme před tím nevěděli? Čeho?

Jaký problém či nedostatek naše pozorování odhalilo? Jaká změna by ho mohla napravit?

Mapy

V případě, že si jako metodu zvolila výzkumná skupina mapy, hledá během analýzy shodné významy, postoje a zkušenosti, které si dotazovaní s místy spojují. Během analýzy mají výzkumné skupiny k dispozici dvě sady map. První sada se skládá z map, které nakreslily jimi dotazované osoby. V druhé sadě jsou přibližné kopie těchto map, které si studující překreslili po vzoru první sady map, aby si během rozhovoru nad mapou mohli do mapy zapisovat pocity, významy a činnosti, které tážání jednotlivým místům připisují (např. "klid", "nepořádek", "tady odpočívám" atp.). Studující analyzují na mapách zejména pocity, dojmy a vztahy, které k místům na mapě tážání mají. Analýza map pomůže například určit, které místo je napříč dotazovanými považováno za nejproblematičtější, a tudíž by mělo být předmětem návrhu změny.

Studující tedy hledají ty části míst, o kterých se alespoň dvě dotazované osoby vyjádřily shodně. Nemusí jít o stejná slova, ale o slova s blízkým či shodným významem. Cílem analýzy je nakreslit výslednou mapu místa, ta by měla zahrnovat:

1. Názvy pro místa, o kterých se alespoň 2 osoby vyjádřily shodně. Název by měl odpovídat těmto shodným pocitům, významům či vztahům. Pokud např. tři tážání popisovali, že je nějaké místo "hlučné", "rušné" a že "tam všichni o přestávce řvou", je možné vybrat jako název pro toto místo jedno z těchto tří označení v uvozovkách. Ve výsledné mapě je také dobré rozlišit, jaké místo vnímají stejně dvě osoby a jaké například tři. To lze do mapy zaznačit například tak, že do závorky za název místa připišeme počet osob, které si toto o místě myslí, např. "Hlučné (3)".
2. Jednotlivá místa se sdíleným významem by měla být odlišena barevně, aby bylo možné rozpoznat, kde jedno místo začíná a kde končí. Na mapě je možné je vybarvit nebo jim pouze namalovat barevné hranice
3. Mapa by měla zahrnovat alespoň některé orientační body, ať už zapsané slovně (např. "jídelna", "nástěnka") nebo přibližně nakreslené. To ostatním pomůže se v mapě snaže orientovat a pochopit, která místa zobrazuje.

Během analýzy map mohou studujícím pomoci otázky:

Které místo nebo místa můžeme na základě map označit za nejproblematičtější?

Co je podle dotazovaných s tímto místem špatně?

Jak můžeme tento problém napravit?

Popisovali dotazovaní, že jim ve škole nějaké místo chybí? Jaké?

Více o tématu:

CHARMAZ, Kathy. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 2006. ISBN 0-7619-7352-4.

JANÍK, Tomáš, 2003. *Akční výzkum pro učitele: Příručka pro teorii a praxi*. Brno. Rigorózní práce. Masarykova univerzita.

KAUFMANN, Jean-Claude, 2010. Analýza materiálu. KAUFMANN, Jean-Claude a Marie ČERNÁ. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 87-117. ISBN 978-B0-7419-033-9.

OSMAN, Robert. Sémantická mapa: příklad Ústí nad Orlicí. *Geografie: Sborník České geografické společnosti*. 2016, 121(3), 463–492. ISSN 1212-0014.

VAIGLOVÁ, Kateřina. *Sémantická mapa: příklad Valašské Meziříčí*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Masarykova univerzita.

2. aktivita – Tři návrhy změny - 20 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Studující na základě analýzy a identifikace klíčových slov v předchozí aktivitě, formulují konkrétní návrhy změny v prostředí školy, které by pomohly dosáhnout na škole větší rovnosti. Na konci aktivity studující vyberou tři nejlepší návrhy změny v každé výzkumné skupině.

Metody

- samostatná práce
- práce ve skupině
- diskuze ve skupině

Pomůcky

- papíry a psací potřeby
- barevné lepící puntíky na hlasování o nejlepší 3 návrhy
- flipcharty z předchozí aktivity, pro každou skupinu jeden prázdný list flipchartu na psaní návrhů změny

Podrobně rozpracovaný obsah

V druhé aktivitě této části jednotlivé výzkumné skupiny rozebírají jednotlivá klíčová slova, nebo témata (proč právě tyto a zda se na nich shodli, nebo bylo nutné o nich debatovat). Na základě těchto klíčových slov navrhuje výzkumné skupiny konkrétní změny, které je možné uskutečnit v rámci školy. Na konci aktivity si každá skupina sepíše své nápady a návrhy na jeden flipchart či dostatečně velký papír. Pokud je návrhů více než 3, každý ze studujících dostane 3 puntíky, které může použít na ohodnocení návrhu (čím víc puntíků, tím lepší návrh). Tímto způsobem proběhne "hlasování" o nejlepší návrhy tak, aby na konci ostali maximálně 3 návrhy.

3.3.2 Téma č. 2 (Klobouky jako nástroj návrhu změny) - 45 minut

Téma je věnováno kritickému myšlení v rámci skupinové diskuze. Studující, kteří mají potíže s udržení pozornosti, mohou mít problém se ve skupinové diskusi zorientovat. Klíčovým opatřením, jak téma těmto studujícím zpřístupnit, je vnést do diskuze jasnou strukturu. Tomuto opatření se více do detailu věnujeme přímo v podrobně rozpracovaném obsahu aktivity.

1. aktivita – Šest klobouků - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je prostřednictvím metody nazývané “Šest myslících klobouků” podpořit studující k aktivní participaci v rámci společného procesu výběru konkrétního návrhu změny, které by studující následně chtěli implementovat do svého školního prostředí.

Metody

- kritické myšlení
- samostatná práce
- diskuze ve skupině

Pomůcky

- 1 flipchart pro vyučující, 1 list flipchartu pro každou výzkumnou skupinu
- papíry a psací pomůcky
- barevné fixy - min. 6 různých barev

Podrobně rozpracovaný obsah

Výzkumné skupiny se rozdělí v rámci třídy (nebo jiné vyhovující místnosti) tak, aby měli dostatek prostoru na samostatnou práci a nerušili se vzájemně. Máme připravené flipcharty nebo velké papíry (min. A2) pro všechny výzkumné skupiny. Na těch jsou popsány jednotlivé klobouky podle toho, jaký představují způsob uvažování:

- modrý klobouk: fakta, celkový obraz, přehled, souvislosti
- bílý klobouk: neutrální, objektivní, fakta, informace, důkazy, logika
- zelený klobouk: tvořivost, nápady, kreativita, snění
- červený klobouk: emoce, intuice, instinkt, první dojem
- černý klobouk: problémy, překážky, komplikace, slabiny, rizika
- žlutý klobouk: klady, přínos, silné stránky, optimismus, naděje

Studující si v předešlé aktivitě v rámci svých výzkumných skupin definovali klíčová slova výzkumu a na základě nich vytvořili zásobník nápadů na možné změny. Na flipchartu nebo na velkém papíře tak mají maximálně 3 hlavní návrhy, na kterých se shodli a se kterými budou dále pracovat. Papír se třemi návrhy změny je zavěšen tak, aby k němu měli přístup všichni studující z dané skupiny.

Náplní aktivity je, že si studující v každé výzkumné skupině rozdělí klobouky a zaujmou perspektivu uvažování, která se s jejich kloboukem pojí. Studující budou diskutovat o svých třech návrzích změny a probírat je z různých úhlů pohledu. K tomu jim mají pomoci právě jednotlivé klobouky. Cílem je, aby se společně usnesli na jedné konkrétní navrhované změně a probrali, jaké jsou její výhody a přednosti oproti druhým dvěma návrhům.

Je důležité, aby měli studující dostatek prostoru na vcítění do “daného klobouku” nebo úhlu pohledu a následně mohli sepsat své poznámky a nachystat společnou prezentaci pro ostatní skupiny. Jako pomůcku dáme každému “klobouku” ve skupině sérii otázek, na které mohou hledat odpovědi.

Jsou-li v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami, je dobré aktivitu strukturovat tak, aby bylo jasné, kdo se má kdy v diskusi vyjadřovat. Postupujeme proto tak, že ve výzkumných skupinách rozdělíme klobouky sami – modrý klobouk dostane jeden ze studujících, který nemá speciální

vzdělávací potřeby. Jeho úkolem totiž bude zpřehlednit a zapisovat klíčové body diskuze. To může pomoci studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami, aby se v diskuzi snáze orientovali. Dále stanovíme, že bude diskuze probíhat ve třech kolech. V každém kole se studující vyjadřují právě k jednomu návrhu změny. Jasně dané je také pořadí, v jakém budou z pozice svého klobouku o návrhu změny mluvit. Studující budou dodržovat pořadí, v jakém jsou představeny klobouky na flipchartu – začíná modrý klobouk, pokračuje bílý, zelený, červený, černý a každé kolo zakončuje žlutý.

Na konci této aktivity máme výzkumné skupiny, z nichž každá pracovala se 3 vybranými nápady tak, že je hodnotila z různých úhlu pohledu (pomocí šesti barevných klobouků). Na konci každá výzkumná skupina vybere ten nejlepší nápad, který jako takový společně vyhodnotili.

Aktivita byla inspirována zahraniční aktivitou Six Thinking Hats od Edwarda de Bono. (THE DE BONO GROUP. Six Thinking Hats [online]. [cit. 2021-07-14]. Dostupné z: <https://www.debonogroup.com/services/core-programs/six-thinking-hats/>)

Více o tématu:

How To Use Six Thinking Hats In The Classroom? [online]. [cit. 2021-07-10]. Dostupné z: <https://edugage.com/how-to-use-six-thinking-hats-in-the-classroom/>

3.3.3 Téma č. 3 (Zpětná vazba a příprava prezentací) - 45 minut

Díky metodě skupinové práce je možné, aby si studující rozdělili činnosti tak, jak jim to vyhovuje. To umožňuje plnohodnotné zapojení studujících se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyučující mají za úkol pomoci facilitovat dělbou práce a navrhnout studujícím, jak práci rozdělit.

1. aktivita - Zpětná vazba - 15 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Studující pomocí prvků nenásilné komunikace (jak jsme popsali v aktivitě 3.2.4) společně zhodnotí celý dosavadní proces a svoje zapojení do tohoto procesu i do skupinové práce.

Metody

- samostatná práce
- diskuze ve skupině
- nenásilná komunikace
- reflexe

Pomůcky

- psací pomůcky, papíry

Podrobně rozpracovaný obsah

Cílem aktivity je dát studujícím prostor reflektovat dosavadní aktivity bloku – analýzu dat, společnou diskuzi nad návrhy změn prostředí školy a proces výběru právě jednoho tohoto návrhu.

Nejprve se studující individuálně zamýšlí nad tím, jaký pro ně průběh bloku byl. K tomu jim položíme několik otázek. Odpovědi na ně si mohou poznamenat, aby o nich potom mohli diskutovat s ostatními ve své výzkumné skupině.

Poté se rozdělí do svých výzkumných skupin a o otázkách spolu diskutují. Mezi jednotlivými skupinami se procházíme a nasloucháme jim. Snažíme se v každé skupině dát studujícím pozitivní zpětnou vazbu na jejich dosavadní práci a vyzdvihnout silné stránky jejich výzkumu a návrhu změny, abychom je podpořili a motivovali při následující přípravě prezentací.

Koordinátoři a koordinátorky pohody budou v této aktivitě dohlížet na to, aby reflexe probíhala citlivě a všichni, kdo chtějí, dostali prostor se vyjádřit. Snaží se studujícím pomoci dodržovat zásady nenásilné komunikace, jak jsme je popsali v aktivitě 3.2.4.

Více o tématu:

Co je nenásilná komunikace? *NVC Brno* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://nenasilnakomunikace.org/co-je-nenasilna-komunikace/>

ROSENBERG, Marshall B.. *Nenasilná komunikace: řeč života*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-447-2. Dostupné také z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:64d60650-b5fe-11ea-b68c-005056827e52>

2. aktivita – Příprava prezentací - 30 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je příprava prezentací průběhu výzkumu a návrhu změny, který vyplynul z předchozích aktivit. Studující pracují samostatně i ve skupinách a koncentrují se na vytvoření jasných a srozumitelných prezentací nápadů, které mohou odprezentovat v dalším bloku.

Metody

- příprava prezentací
- diskuze ve skupině
- skupinová práce

Pomůcky

- flipcharty nebo papíry
- psací pomůcky

Podrobně rozpracovaný obsah

V předešlé části studující ve skupinách pomocí metody šesti klobouků zpracovali detailní rozbor všech svých nápadů a na konci vybrali jeden, který vyhodnotili jako nejlepší a nejvhodnější. Tyto návrhy jsou tedy podrobně rozpracované tak, že jsou zřejmé jejich silné i slabé stránky a možnosti realizace. Teď je možné přistoupit k dalšímu kroku a zaměřit se na prezentaci výzkumu a výsledného návrhu.

Výzkumné skupiny připravují prezentaci, kterou budou v následujícím bloku představovat koordinátoři a koordinátorky prezentace. Prezentací se budou účastnit také vyučující a vedení školy. Budou trvat vždy 5 minut a 3 minuty bude prostor pro dotazy a diskuzi. Studující mohou při přípravě prezentací využít také myšlenky, které spolu sdíleli v rámci poslední zpětné vazby.

Prezentace nemají stanovenou formu, může jít například i o plakát, fotky nebo komiks. Studující mohou také využít některý z flipchartů, který vytvořili v předchozích aktivitách.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být některé aspekty přípravy prezentace zdouhavé nebo náročné. Je proto důležité mezi výzkumnými skupinami procházet a sledovat, jak spolupráce probíhá. Pokud vidíme, že mají studující se spoluprací potíže, výzkumným skupinám navrhneme, aby se rozdělili do menších skupin. Každá skupina se může věnovat přípravě části prezentace. Rozdělit si mohou například tyto části:

- vzhled (obrázky, komiks atp.)
- text na flipchartu
- co budou říkat koordinátoři a koordinátorky prezentace
- jaké otázky mohou mít ostatní k prezentaci, jak na ně můžeme odpovědět

3.4 Metodický blok č. 4 (Měníme naši školu) – 2 hodiny

Studující v rámci tohoto metodického bloku představí vedení školy a pedagogům svůj výzkum a navrhované změny. Posléze proběhne facilitovaná diskuze, jejímž cílem bude dosáhnout vzájemné shody na realizaci právě jedné z navrhovaných změn v prostředí školy.

3.4.1 Téma č. 1 (Představení výzkumu výzkumnými skupinami) – 45 minut

Metody využitý v tématu jsou již uzpůsobeny studujícím se speciálními vzdělávacími potřebami. Namísto prezentací prostřednictvím dlouhých frontálních přednesů probíhá představení výzkumu v krátkých časových intervalech před malou skupinou publika. Díky tomu je pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami snazší udržet pozornost a necítit se zahlceně. Pokud by měli studující se speciálními vzdělávacími potřebami problém se soustředit na jednotlivá představení výzkumu, využijeme v následující aktivitě vlastní poznámky a prostor pro reflexi k tomu, abychom představení krátce shrnuli a připomenuli.

1. aktivita – World Café - 45 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Studující, kteří si vybrali roli koordinátora či koordinátorky prezentace představí na stanovištích svých výzkumných skupin průběh a výsledky výzkumu a navrhovanou změnu, ke které výzkumem skupina dospěla. Následně povedou diskuze se svými posluchači – zaměstnanci školy, vyučujícími a studující z ostatních výzkumných skupin – a zodpoví jejich dotazy. Prezentovat budou opakovaně vždy před jinou částí účastníků bloku. Cílem tematického bloku je zprostředkovat dialog mezi studujícími a zaměstnanci školy, ve kterém budou všichni účastníci figurovat jako sobě rovné osoby participující ve školním prostředí.

Metody

- World Café
- veřejný přednes
- skupinová diskuze

Pomůcky

- rozlehlý prostor, ve kterém mohou prezentovat všechny výzkumné skupiny, aniž by se navzájem rušily (např. tělocvična nebo aula)
- stanoviště pro všechny výzkumné skupiny se stolkem či lavicí a židlemi v různých částech místnosti (židle následně využijeme pro společnou facilitovanou diskuzi)
- papíry a psací potřeby u jednotlivých stanovišť
- budík/časovač a zvoneček pro kontrolu času a zvukový signál
- plakáty, obrázky a jiné výtvary, které si výzkumné skupiny připravily pro přednes

Podrobně rozpracovaný obsah

Tematickému bloku by mělo předcházet pozvání vedení školy a pedagogů a pedagožek, které program zajímá nebo mají s ročníkem blízký vztah (např. třídní učitel či učitelka). Účast těchto osob na tematickému bloku je stěžejní hned ze dvou důvodů. Tím prvním je, že studující získají možnost prezentovat své výsledky více lidem. Přítomnost vedení školy je také nutná kvůli tomu, že tematický blok zahrnuje usnesení se na jedné z navrhovaných změn nejen studujícími, ale rovněž i pedagogy, pedagožkami a vedením školy.

Výzkumné skupiny nejprve dostanou čas 5 minut na to, připravit si svá stanoviště, na kterých budou představovat svůj výzkum a navrhovanou změnu. Nejprve všechny přivítáme a vysvětlíme jim, jak bude aktivita probíhat. Na stanovištích budou přítomni ti studující, kteří si zvolili roli koordinátora či koordinátorky prezentace. Jejich úkolem je prezentovat práci své výzkumné skupiny.

Prezentace neprobíhají popořadě, ale vždy současně v osmi minutových intervalech – 5 minut je vyhrazeno pro prezentaci a 3 pro společnou diskuzi a dotazy týkající se výzkumu a navrhované změny. Před začátkem prezentací se pedagogy, pedagožky, vedení školy a studující, kteří neprezentují, rozdělí do skupinek. Cílem takového rozdělení je, aby studující během prezentací nenavštěvovali jednotlivá stanoviště s ostatními členy výzkumné skupiny a společně neporovnávali stanoviště a prezentace ostatních s těmi svými. Pedagogy, pedagožky a vedení školy požádáme, aby se rovnoměrně rozdělili ke každé z nově vytvořených skupin studujících tak, aby jich nebylo v jedné skupině příliš mnoho a v další nikdo. Nově vzniklých skupin by mělo být tolik, kolik je v programu výzkumných skupin.

Tyto skupiny jdou vždy k jednomu stanovišti, a po osmi minutách se zase přemístí k jinému. Aktivita se bude celkem skládat z 5 osmiminutových úseků – tedy z tolika úseků, kolik je skupin, aby všichni přítomní mohli jedenkrát navštívit každé stanoviště (výjimkou jsou koordinátoři a koordinátorky prezentací, ti zůstávají u stanovišť po celou dobu). Uplynutí osmi minut vždy ohlašujeme (budíkem, zvonečkem či zvoláním), aby všichni zúčastnění věděli, že je čas ukončit prostor pro dotazy a jít k dalšímu stanovišti.

Pokud je skupin v ročníku více než osm, zkrátíme dobu trvání jednotlivých časových úseků. Můžeme například vynechat prostor pro dotazy a diskuzi a věnovat se mu pouze v následující hodině. Znamená to také, že časových úseků bude více. (Např. Pokud máme 6 výzkumných skupin, budou všechny představovat svůj výzkum šestkrát.) Je-li výzkumných skupin naopak méně, prodloužíme čas na diskuzi a dotazy

Aktivita je inspirovaná metodou tzv. World Café. World Café umožňuje zprostředkovat komunikaci na jedno zastřešující téma velkému počtu osob prostřednictvím jejich rozdělení do menších skupin. Metoda má asociovat méně formální kavárenskou atmosféru díky stolkům, u kterých spolu skupiny diskutují na stanovené téma po určitý čas. Po uplynutí časového limitu se účastníci náhodně přemísťují k dalším stolkům a navazují na předchozí témata a podněty, kterým se věnovali v předchozí diskuzi. Tímto způsobem metoda umožňuje velkému počtu osob kolektivní výměnu a sdílení znalostí, názorů či stanovisek.

Využití metody v programu přináší zejména tyto výhody:

1. Zapojit se mohou i ti studující, kteří by měli potíže či trému z veřejného přednesu před velkým publikem.
2. Díky opakování prezentací před menším počtem publika se během následujících diskuzí dostane ke slovu více osob.
3. Dotazy a podněty, které padnou během diskuze po prezentaci, mohou studující zahrnout při opakování své prezentace. To posiluje kolektivně předávané vědomosti všech zúčastněných.
4. Díky opakování prezentací se může ve skupině prostřídat více prezentujících.
5. Metoda je význačná neformální atmosférou, která poskytuje vhodné zázemí pro kolektivní participaci.

Aktivita byla inspirována zahraniční aktivitou World Café Method popsanou od World Café Community Foundation. (World Cafe Method. *The World Cafe* [online]. [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <http://www.theworldcafe.com/key-concepts-resources/world-cafe-method/>)

Více k tématu:

World Cafe. *Involve* [online]. [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://www.involve.org.uk/resources/methods/world-cafe>

World Café. *Participativní metody: Práce s veřejností* [online]. [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <http://www.participativnimetody.cz/world-cafe.html>

3.4.2 Téma č. 2 (Rozhodnutí o změně) – 45 minut

Aby se do aktivit v tématu mohli rovnocenně zapojit všichni studující včetně studujících se speciálními vzdělávacími potřebami, je důležité mít na paměti, jakou roli v aktivitách sehrávají vyučující. Jsou nejen facilitátory diskuze, ale také průvodci celým tématem. Zvýšenou pozornost proto klademe na repetici již vyřčených myšlenek a nápadů. A to jak ústně, tak na flipchartu.

1. aktivita – Reflexe představení výzkumu - 15 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je společná reflexe předchozí hodiny – prezentací výzkumných skupin, podnětů a otázek, které zazněly. Studující mají příležitost dát sami sobě zpětnou vazbu a následně ji také dostávají od pedagogů, pedagožek, vedení školy a vyučujících.

Metody

- skupinová reflexe
- sebereflexe studujících

Pomůcky

- rozlehlý prostor (např. tělocvična nebo aula)
- židle uspořádané do kruhu pro účastníky diskuze

Podrobně rozpracovaný obsah

Aktivita by se měla odehrávat ve stejných prostorách jako předchozí část tematického bloku, aby bylo možné při diskuzi případně reflektovat či odkázat k některým z výtvorů (plakáty atp.), které si výzkumné

skupiny připravily pro prezentace. Reflexe i následné diskuze se účastní všichni, kteří byli přítomni u předešlé aktivity – studující, pedagogové, pedagožky a vedení školy. Při aktivitě sedí všichni v kruhu, aby se během diskuze viděli a dobře slyšeli.

Reflexi uvedeme krátkým shrnutím obsahu jednotlivých prezentací a navrhovaných změn.

Krátké shrnutí je stěžejní v případě, že jsou v ročníku studující se speciálními vzdělávacími potřebami. Může jim pomoci utřídit si jednotlivé prezentace i v případě, že měli během předchozího tématu potíže s udržením pozornosti.

Potom dáváme studujícím 10 minut prostor reflektovat vlastních prezentací a průběhu předchozí aktivity. Následně dáváme prostor pedagogům, pedagožkám a vedení školy pro zpětnou vazbu a dodatečné otázky k prezentacím. Na závěr dáme každé z výzkumných skupin pozitivní a podpůrnou zpětnou vazbu.

2. aktivita – Facilitovaná diskuze a výběr změny - 30 minut

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Po prezentacích následuje společná facilitovaná diskuze, která bude zakončena společným výběrem jedné z navrhovaných změn k realizaci. Cílem diskuze je dojít ke konsensu při výběru navrhované změny mezi studujícími, pedagogy, pedagožkami a vedením školy.

Metody

- facilitovaná diskuze

Pomůcky

- rozlehlý prostor (např. tělocvična nebo aula)
- pro ročník se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami – flipcharty připevněné na zeď, papíry a psací potřeby pro celý ročník
- židle uspořádané do kruhu pro účastníky diskuze

Podrobně rozpracovaný obsah

Na facilitovanou diskuzi zůstávají zúčastnění usazeni stále v kruhu, ve stejných prostorách, kde se uskutečnilo představování výzkumu a navrhovaných změn.

Diskuze začíná tím, že se vedení školy vyjádří, jakou změnu či změny by preferovalo a své vyjádření odůvodnilo. Poté dáváme prostor všem přítomným, aby vyjádřili své preference změn k realizaci. Při diskuzi dohlížíme na to, aby dostali prostor všichni, kdo se chtějí vyjádřit.

Naší úlohou jakožto facilitátorů diskuze, je stavět se k předmětu diskuze neutrálně a nehodnotit promluvy jednotlivých členů diskuze jako špatné či správné. Zároveň usilujeme o to, aby měl každý z členů diskuze rovnocenný prostor se do diskuze zapojit. Díky tomu můžeme zajistit, že diskuze nebude jednostranná, ale bude zahrnovat odlišné perspektivy.

Naším prvním klíčovým úkolem při facilitaci diskuze je zprostředkovat vzájemné porozumění. Toho můžeme dosáhnout tak, že budeme vyjádření účastníků parafrázovat a doptávat se, zda je správně chápeme. Součástí tohoto úkolu je také dbát na inkluzivní jazyk diskuze, a to nejen ten náš. Pokud někdo ze zúčastněných používá pojmy, které by ostatním mohly být nejasné, požádáme účastníka, aby

vysvětli, co konkrétně daným pojmem nebo vyjádřením myslí. Je možné také vybídnout účastníka, aby své tvrzení doplnil konkrétním příkladem.

Jelikož je cílem diskuze dojít ke společnému konsensu při výběru jedné z navrhovaných změn ve škole, je dobré během diskuze shrnout argumenty pro a proti u jednotlivých změn. K tomu, aby všechny různé argumenty zazněly, je dobré mapovat, kolik prostoru mají jednotliví účastníci se vyjádřit a tento prostor případně alokovat. Můžeme například vybídnout některou z výzkumných skupin nebo konkrétní studující, zda se nechtějí k tématu vyjádřit. Pokud je v diskuzi přítomen někdo příliš dominantní, můžeme jej přerušit a změnit téma či položit novou otázku.

Další zásadou facilitované diskuze je předcházet a usměrňovat nezdvořilé chování účastníků vůči ostatním. V takovém případě upomínáme účastníky, že cílem diskuze je vybrat společně jednu z navrhovaných změn a pokládáme další otázku do diskuze.

Účastníkům dáváme zároveň dostatek času na naše otázky reagovat, občasné ticho mezi otázkami může zúčastněným pomoci se soustředěně zamyslet.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami může být obtížné se v diskuzi orientovat a udržet pozornost. Každý studující proto dostane papír, kam si bude moci zapsat, co chce k tématu říci, až druhý domluví. Díky tomu zajišťujeme, aby si neskákali studující do řeči, ale zároveň aby nezapomněli své nápady. Druhým přizpůsobením aktivity je rozmístění flipchartů tak, aby je viděli všichni zúčastnění. Na každém flipchartu je nadepsaný jeden návrh změny, který studující v ročníku představili. Během facilitace diskuze se staráme o to, abychom byli zároveň jejich průvodci. Na flipcharty zapisujeme důležité komentáře a postřehy, které zúčastnění k jednotlivým návrhům mají. Mapujeme a zpřehledňujeme tak průběh diskuze (nejen) pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami.

Více o tématu:

DAVIDSON, Chris. *Powerful Questions for Facilitators: What to ask in order to be an effective facilitator* [online]. Wirral: Active Presence Limited, 2010, s. 1-19 [cit. 2021-4-27]. ISBN 9780955604126. Dostupné z:

<http://static.squarespace.com/static/51b35a70e4b08f55af505597/t/521f2282e4b06244c31889bf/137772162368/Powerful-Questions-for-Facilitators.pdf>

THE HARRIET W. SHERIDAN CENTER FOR TEACHING AND LEARNING. Tips on Facilitating Effective Group Discussions. *Brown University* [online]. [cit. 2021-4-29]. Dostupné z:

<https://www.brown.edu/sheridan/teaching-learning-resources/teaching-resources/classroom-practices/learning-contexts/discussions/tips>

Useful Questions for Dialogue Facilitation. *LSA Technology Services University of Michigan* [online]. [cit. 2021-4-28]. Dostupné z: <https://sites.lsa.umich.edu/inclusive-teaching-sandbox/wp-content/uploads/sites/853/2021/02/Useful-Questions-for-Dialogue-Facilitation-Draft.pdf>

3.5 Metodický blok č. 5 (Udržitelná změna nás může dovést k rovnosti) - 90 minut

Studující společně s vedením školy pomocí facilitované diskuze debatují možnosti implementace a udržitelnost konkrétních změn, na kterých se shodli v předešlém tematickém bloku. Součástí bloku je také reflexe a zpětná vazba na celý participativní proces každého výzkumného týmu s důrazem na vzájemnou motivaci jeho jednotlivých členů a členek.

3.5.1 Téma č. 1 (Implementace změny a její udržitelnost)

1. aktivita – Implementace změny a její udržitelnost - 45 minut

Shrnutí a připomenutí konkrétních změn, na kterých se studující s vedením školy shodli v předešlém tematickém bloku – důležité obzvlášť pokud uběhl delší časový úsek mezi těmito setkáními. Následně probíhá facilitovaná diskuze nad konkrétním postupem implementace změn a jejich udržitelnosti z dlouhodobějšího hlediska.

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je podpořit vzájemnou komunikaci mezi studujícími a vyučujícími, motivovat studující i vyučující k zapojení na realizaci naplánovaných změn a posílit jejich vnitřní motivaci tak, aby tyto změny byly v rámci školního prostoru udržitelné.

Metody

- facilitovaná diskuze

Pomůcky

- prostor na sezení
- flipcharty nebo papír
- psací potřeby

- schránka na anonymní otázky (volitelné)

Podrobně rozpracovaný obsah

Tato část je věnována shrnutí a připomenutí konkrétních změn, na kterých se studující s vedením školy shodli v předešlém tematickém bloku – důležité je to obzvlášť pokud uběhl delší časový úsek mezi těmito setkáními. Následně probíhá facilitovaná diskuze nad konkrétním postupem implementace změn a jejich udržitelnosti z dlouhodobějšího hlediska. Je důležité, aby facilitující osoba vedla diskuzi tak, aby měli studující možnost a bezpečný prostor na to, vyjádřit se k plánovanému postupu. V této diskuzi mají být studující vnímání jako rovnocenní komunikační partneři.

Aktivita se sestává z diskuze, kdy studující mohou klást vyučujícím například následující otázky:

Jak konkrétně se tyto změny zrealizují?

Jaké budou první kroky?

Jak můžou být v realizaci zapojeni studující?

Jak je možné zabezpečit, aby tato změna přetrvala?

Je důležité připomenout, že realizace celého programu představuje pro školu závazek naplnit změny navržené studujícími do co nejvyšší možné míry tak, aby změna přispěla k rovnosti. Participativní proces tak předpokládá, že studující budou zahrnuti i do realizace této změny a bude jim poskytnuta platforma, kterou je právě tato aktivita, ve které mohou celý proces směřovat.

Dynamika mezi studujícími a vyučujícími často neumožňuje otevřenou diskuzi, proto je možné, aby sami vyučující na předchozí otázky odpověděli jako úvod a motivovali tím studující k většímu zapojení.

Alternativně se můžeme pokusit překonat bariéru pomocí anonymizovaných otázek. Studující napíší své otázky na papír, který následně vhodí do schránky, z níž si vyučující následně otázky vytahují a odpovídají na ně. Není ale vhodné tuto variantu nabízet hned z kraje diskuze, pokusíme se nejdřív komunikovat společně a až pokud cítíme bariéru, je možné využít anonymních otázek.

Výstupem aktivity by tak měl být plán, jak zahrnout studující buď přímo, nebo alespoň jejich pohled, do realizace změny ve škole. Tento plán je následně zaznamenán na flipchart nebo je pořízen zápis, který školu zavazuje k snaze naplnit společně změnu vedoucí k větší rovnosti na škole.

Modifikaci aktivity, kdy studující své otázky nejprve píšou na papír a následně jsou čteny a zodpovězeny anonymně, můžeme využít pro práci se studujícími se speciálními vzdělávacími potřebami. Anonymita a možnost se vyjádřit písemně může pomoci překonat některé bariéry, které s sebou poruchy učení nesou. Přesto se snažíme nejprve o volnou diskuzi a k této metodě přistupujeme až ve chvíli, kdy se diskuzi nedaří dále rozvíjet. Nechat studujícím nejprve volný prostor k jejich vyjádření velmi dobře slouží k nastavení bezpečného prostředí a možnosti se autenticky vyjádřit, přesto může být pro některé obtížné. V roli vyučujícího se tak snažíme vybalancovat tyto dva aspekty do kdy aktivita představuje pro studující přiměřenou výzvu a kdy už umocňuje jejich potíže.

3.5.2 Téma č. 2 (Zpětná vazba na participativní proces a vzájemná motivace k další participaci a udržitelnosti změny)

1. aktivita – Zpětná vazba - 45 minut

Reflexe zkušenosti jednotlivých pracovních týmů studujících s celým procesem participace s důrazem na přínos a nově nabyté dovednosti a jejich možnosti využití do budoucna. Vzájemné sdílení a motivace mezi studujícími. Vzájemná zpětná vazba na společnou práci v jednotlivých týmech.

Forma a bližší popis realizace

Aktivita je určena pro prezenční workshop pro studující druhého stupně základních škol, středních odborných škol, gymnázií a dalších středních škol. Realizace probíhá ve školní třídě nebo v jiné, prostorově dostatečné místnosti. Aktivita je určena pro skupiny od 18 do 30 zapojených osob.

Cílem aktivity je vést studující k efektivní reflexi zkušenosti s prací v jednotlivých týmech, k reflexi a zhodnocení celého procesu participace a jejího přínosu pro ně samotné i pro školu jako takovou. Cílem je taktéž posílit vzájemné sdílení této zkušenosti a tím i posílit vztahy v daném kolektivu.

Metody

- diskuze ve skupině

Pomůcky

- žádné

Podrobně rozpracovaný obsah

Vyučující facilituje společnou diskuzi se studujícími. Tato aktivita je zaměřena na reflexi zkušeností jednotlivých pracovních týmů studujících s celým procesem participace s důrazem na přínos a nově nabyté dovednosti a jejich možnosti využití do budoucna. Studující si na začátku promyslí odpovědi na otázky k reflexi. Je důležité, aby studující měli příležitost, si před začátkem společné reflexe promyslet své odpovědi a do reflexe vstupovali připravení.

Otázky k reflexi:

- Jak se vám pracovalo ve vašem týmu?
- Jak hodnotíte vaši práci na výzkumu?
- Co vám tato zkušenost přinesla?
- Jak vám může tato zkušenost pomoci v budoucnosti?

Po cca 5-10 minutách vyučující vyzve studující, aby sdíleli své odpovědi (není nutné, aby odpověděli všichni). Důležité je, aby vyučující podporoval atmosféru bezpečného prostoru. Na začátku diskuze může zopakovat např. pravidla komunikace (nepřerušujeme se, respektujeme se, neodsuzujeme, mluvíme jenom za sebe a svou zkušenost atd.). Následuje diskuze, kdy vyučující klade např. tyto otázky:

- Co hodnotíte pozitivně na vaší zkušenosti?
- Je něco, co nefungovalo dobře? Pokud ano, proč si myslíte, že to tak bylo?
- Myslíte si, že by se podobná aktivita měla uskutečnit znovu? Proč?
- Co jste si z této zkušenosti odnesli?
- Co byste vzkázali mladším spolužákům a spolužačkám na základě této zkušenosti?
- Co jste se naučili o sobě?
- Co jste se naučili o svých spolužácích a spolužačkách?

Tato diskuze má být taktéž prostorem pro vzájemné sdílení a motivace mezi studujícími a vzájemnou zpětnou vazbu na společnou práci v jednotlivých týmech. Je ale důležité, aby tato zpětná vazba byla podána citlivě a s respektem vůči sobě navzájem.

K tomu, aby byla změna udržitelná, je důležitá reflexe celého průběhu programu studujícími. Ta může studujícím pomoci si uvědomit, jak program ovlivnil jejich myšlení a přístup ke školnímu prostředí. Ačkoli realizace změny může mít jasný začátek a konec, participaci by studující měli být schopni chápat jako proces. Udržitelnost změny je také podmíněna tím, jak jsou studující s výzkumem a jeho výstupy spokojeni. Proto je důležité, aby si uvědomili, jak velký kus cesty během programu ušli a kolik toho společně dokázali.

Pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami, ale nejen pro ně, je velmi důležité zreflektovat své působení v programu a pokusit se identifikovat konkrétní zkušenosti, schopnosti a kompetence, které v průběhu získali. Bez řádného zakončení programu hrozí, že studující nebudou schopni popsat, co přesně jim přinesl, protože nedostanou prostor se nad takovou otázkou zamyslet. Právě pro studující se speciálními vzdělávacími potřebami je klíčové, aby tento prostor dostali a mohli skrze něj rozvíjet své sociální dovednosti a kompetence, či objevovat co konkrétně je pro ně náročné. Skrze to, že vyzkoušeli mnoho různých stylů práce a zkoumání dostali prostor hledat aktivity a možnosti, které jim vyhovují a naopak ty, které jsou pro ně třeba obtížnější. Právě proto je nadmíru důležité tyto oblasti identifikovat a rozklíčovat, co je na nich to, co je pro nás činí přístupnými a žádoucími, nebo to co je na nich pro nás složité. Tuto zkušenost pak mohou přenést do svého individuálního stylu učení, práce, či fungování v kolektivu, což dále podpoří jejich rozvoj.

Více o tématu:

PAVELKOVÁ, Adéla, 2012. *Akční výzkum v pedagogickém prostředí*. Brno. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.

4 Příloha č. 1 – Soubor materiálů pro realizaci programu

V průběhu celého programu budou studující pracovat s následujícími přílohami, které vytvořilo NESEHNUTÍ:

- [Příloha 1 Pracovní sešit Rovnost začíná ve škole](#)
- [Příloha 2 \(K\)rokujeme: Od nerovnosti k participaci](#)
- [Příloha 3 Role do skupiny](#)

5 Příloha č. 2 – Soubor metodických materiálů

5.1 Tematický blok č. 1 (Jak na nerovnosti, stereotypy a bariéry aneb proč participovat)

5.1.1 Téma č. 1 ((K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci)

Tato část přílohy nabízí řešení aktivity (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci spolu s jeho odůvodněním. Při realizaci aktivity však nemusí být striktně dodržováno, cílem je spíše nabídnout způsob, jak se nad aktivitou zamýšlet. Pokud někdo ze studujících bude během aktivity postupovat ve své roli jinak, než jak uvádí řešení, neměli bychom to považovat za chybu. Studujícího se v diskuzi následující po aktivitě zeptáme, jaká má odůvodnění pro některá svá rozhodnutí. Je možné, že si svou roli bude zasazovat do kontextu, který se vymyká zkušenosti, jakou bychom u dané role předpokládali. Jelikož však aktivita cílí na zvýšení citlivosti vůči stereotypům, neměli bychom alternativní řešení zavrhnout, vyplývají-li ze snah studujících představit si svou roli jako zcela konkrétní osobu s konkrétními zkušenostmi. Během diskuze tedy můžeme studující informovat, jak se zde nabízené řešení a jeho odůvodnění odlišuje od toho jejich, ale zdůrazníme, že toto řešení není zdaleka jediné správné. Informace uvedené na kartách v Listu rolí k aktivitě (K)rokujeme: Od nerovnosti k participaci jsou pouze dílčí a je proto naprosto v pořádku, když budou studující usilovat o všestrannější a plastičtější představu konkrétních životů jednotlivých rolí. Právě tak se jim totiž může podařit vyhnout se tomu, že si o dané roli vytvoří stereotyp pouze na základě jedné z jejích charakteristik.

Řehoř, 23 let

Dá se předpokládat, že má Řehoř v důsledku viditelného znevýhodnění zkušenost se stigmaty a předsudky druhých lidí, které by mohly zasahovat do toho, jak je přijímán kolektivem jemu dosud neznámých lidí. Řehoř se s velkou pravděpodobností v důsledku omezené možnosti pohybu pravidelně setkává s bariérami, které mu například mohou znemožňovat či znesnadňovat přístup s vozíkem na určitá místa. To ovlivňuje, nakolik se může svobodně rozhodovat, která místa navštíví. Může pro něj být také nelehké, že jej společnost vnímá jako odlišného a s jeho postižením si stereotypně spojuje představy o tom, že nevede plnohodnotný život. Tyto stereotypy se mohou projevat také v potenciálních obtížích s uplatněním na trhu práce, kde si jeho tělesné znevýhodnění mohou interpretovat jako překážku i v kontextech, kdy překážku nepředstavuje. Řehoř se tedy během aktivity krokováním neposune do předních pozic. Na rozdíl od jiných rolí však může pokročit díky tomu, že má doma zázemí a s velkou pravděpodobností oporu ve své matce, se kterou žije. Z jeho postižení zároveň nemusíme automaticky vyvozovat, že se necítí být zdravý nebo spokojený ve svém těle.

Svatopluk, 74 let

Svatoplukova situace je nesnadná, jelikož přišel o svou ženu. Může se cítit osamělý a mít jako ovdovělý důchodce potíže, seznamovat se s novými lidmi a navazovat nové vztahy. Z informací poskytnutých v jeho kartě však nevíme, zda nemá rodinu, která by mu poskytovala zázemí a oporu. To ale neznamená, že Svatoopluk nemůže vést aktivní sociální život a seznamovat se se spoustou nových lidí, se kterými je mu dobře. Svatoopluka se můžeme na základě jeho věku domnívat, že internet nevyužívá, protože si jej nemohl osvojit v mladším věku (ačkoliv opak může být pravdou).

Někteří lidé mají vůči osobám vyššího věku předsudky a chovat se k nim neaktivně. Svatoopluk tudíž může pociťovat, že je jakožto důchodce vnímán stereotypně jako někdo, kdo si nic nepamatuje, nechápe současné dění nebo nemá rád mladé lidi. Stereotypy mohou také ovlivňovat profesní dráhu stárnoucích osob, jelikož mnoho zaměstnavatelů může upřednostňovat mladé zaměstnance. To může ovlivňovat i Svatooplukova rozhodnutí – není vyloučeno, že by mohl upřednostňovat práci před důchodem.

Svatopluk může během aktivity postoupit zejména v situacích, které vyžadují imaginaci studujícího a domýšlení neuvedených detailů o Svatooplukově životě, jako je jeho vzdělání, finanční situace nebo zdraví.

Leona, 9 let

Pro Leonu může být stěhování z vesnice do města obtížné, některé věci jí mohou připadat nové nebo nezvyklé. Zároveň se může obávat, že vůči ní budou mít spolužáci a spolužačky předsudky, protože je z vesnice. Může se například obávat, že si o ní budou ostatní myslet, že byla na venkově vychovaná staromódně, nebo že má záliby, které jsou spojené jen se životem na venkově (např. krmení slepic). Leona proto během aktivity zůstává stát zejména proto, že může mít strach z nového kolektivu, cítit se osaměle a bát se stereotypů mířených na její osobu a budoucnosti. Na základě informací uvedených v listu rolí k aktivitě, není důvod, proč by u tvrzení, které se těchto skutečností netýkají, nemohla postoupit vpřed.

Jaroslava, 37 let

Jaroslava může svou roli matky samoživitelky vnímat jako náročnější v porovnání s rodinami, kde dítě nevychovává jeden rodič sám. Svůj čas totiž musí rozložit mezi péči o své dítě, domácnost a práci. Možná ve svém životě nemá nikoho, kdo by jí pomohl finančně zajistit své dítě a má v důsledku toho finanční problémy. Je ale také možné, že Jaroslavě někdo s výchovou a péčí o dítě pomáhá (např. její rodiče).

Stereotypy, se kterými se Jaroslava může potýkat, se mohou týkat například jejích rodičovských kompetencí. Někteří lidé totiž mohou tvrdit, že je její dítě ochuzeno o výchovu oběma rodiči a že mu chybí mužský vzor, protože ve výchově nefiguruje jeho otec (což ale z informací na kartě automaticky nevyplývá). Jaroslava přitom nemusí být osamělou osobou, která svůj čas tráví pouze se svým dítětem a izoluje tak dítě od okolního světa a jiných vzorů, než jakým je pro své dítě ona sama.

Dalibor, 41 let

Dalibor svou momentální situaci ve srovnání s jinými lidmi vnímá jako špatnou, jelikož je nezaměstnaný. Jeho dokončené vzdělání navíc může být lidmi stereotypně spojováno s tím, že je určitě hloupý. Na jednu stranu můžeme předpokládat, že se Dalibor obává, že jím někteří lidé budou pohrdat kvůli jeho nízkému vzdělání či nezaměstnanosti. Na stranu druhou není vyloučeno, že se Dalibor může obklopotvat ve svém životě lidmi s podobnými životními zkušenostmi, pro které není ve škole získané vzdělání považované za významné a o člověku vypovídající. V takovém případě možná strach, že někam nezapadne, nepocítuje. Co přesně nevíme, je jak dlouho je Dalibor nezaměstnaný a tím pádem ani jaká je jeho finanční situace. Dalibor může v aktivitě postoupit vpřed zejména díky tvrzením týkajícím se jeho sociálního zázemí, protože víme, že žije se svou manželkou a dětmi (ačkoliv neznáme přesně jejich vztahy).

Tobiáš, 16 let

Tobiáš se může cítit znevýhodněný viditelným bolestivým akné, kvůli čemuž se může obávat, jak ho okolí vnímá. Pokud Tobiáše jeho akné trápí, může se za něho stydět a vnímat své tělo jako nemocné. To může zasahovat i do jeho vztahů se spolužáky a spolužačkami a vyvolávat obavy týkající se toho, jak jej okolí vnímá. Může se obávat stereotypů jako například, že si za stav své pleti může sám, protože nedodržuje hygienické návyky. Bariéry, se kterými se Tobiáš může potýkat a které mu během aktivity neumožní postupovat vpřed, se tedy týkají zejména jeho vztahu k sobě samému a obav z reakcí a postoje ostatních. Co však o Tobiášovi nevíme přesně, je jaké má vztahy k osobám ve svém okolí nebo jaké má vzdělání či záliby. Během aktivity navíc není špatně předpokládat, že Tobiáše trápí pouze bolest, kterou mu akné způsobuje, ale neovlivňuje, jak je se sebou Tobiáš spokojený.

Ludmila, 17 let

Ludmila se může bát předsudků a negativních či vysloveně nenávistných reakcí osob na její sexualitu. Proto se může obávat sdělit někomu, že je lesba. Možná se bojí, že ji ostatní začnou posuzovat na základě stereotypů o lesbách a homosexuálech. Ludmila se kvůli tomu může cítit osamělá, protože tyto obavy a pocity s nikým nesdílí. To jsou hlavní důvody, proč u některých tvrzení zůstává stát na místě. Je samozřejmě otázkou, zda z toho vyplývá, že nemá Ludmila ve svém okolí nikoho dostatečně blízkého, nebo se pouze bojí, že by její blízcí nemuseli být schopni nabídnout oporu a porozumění, které potřebuje. Ludmila také může přemýšlet nad tím, jak bude její budoucnost ovlivněna v důsledku nerovností osob s menšinovou sexualitou.

Ivana, 12 let

Pro Ivanu mohlo být těžké, když její nejbližší přátelé odešli na jinou školu. Je možné, že se cítí osaměle a pochybuje o sobě. Možná se bojí, že by ji někdo mohl odsuzovat, protože se na rozdíl od svých kamarádů nedostala na gymnázium. Stereotypy druhých vůči své osobě pociťovat možná nemusí. Mohla se ale setkat se stereotypní domněnkou, že je ona všeobecně méně chytrá nebo nadaná v porovnání s těmi studujícími, kteří byli na gymnázium přijatí. (Ačkoliv to se z jednoho testu, jako jsou přijímací zkoušky, vyvodit nedá.) Jiné nerovnosti související s tvrzeními z informací, které máme o Ivaně, nevyplývají.

Květa, 68 let

O Květě můžeme z uvedených informací předpokládat, že má díky své rodině dobré zázemí a blízké vztahy s rodinou. Ty mohou zásadně ovlivňovat, jak spokojená je se svým životem. Co z informací nevíme, je, zda je Květa rovněž ovdovělá jako Svatopluk. Nerovnosti, se kterými se může setkávat, mohou vyplývat ze stereotypů, jež má část společnosti vůči stárnoucím osobám a důchodcům. Příkladem těchto stereotypů se věnujeme výše u Svatopluka.

Květa se během aktivity dostává kroky dopředu zejména díky svému zázemí (usoudíme-li, že má se svou rodinou dobré vztahy). U dalších tvrzení je nutné, aby studující zapojil svou fantazii a sám si představil, jaké je Květino vzdělání, zdraví a zda pociťuje ve svém životě svobodu.

Karin, 15 let

Karin se může cítit nesvobodně v porovnání se svými vrstevníky, kteří se mohou přihlásit, na jakou školu chtějí. Zásadní překážka, se kterou se Karin potýká, je, že nemá v tomto ohledu oporu svých rodičů. Pokud je její přání studovat na umělecké škole klíčovou součástí jejích představ o budoucnosti, může se navíc obávat, že bez tohoto typu vzdělání nebude schopna získat práci, jaké se chce věnovat. U ostatních tvrzení, která se netýkají výše zmíněných bariér a překážek, může Karin během aktivity postupovat vpřed. Záleží samozřejmě na tom, jaké další skutečnosti si studující bude spojovat s jejím životem.

Samuel, 35 let

Samuel je jednou z rolí, která se během aktivity může dostat nejvíce dopředu. Z informací na kartě nevyplývá, proč by se Samuel měl domnívat, že je na tom hůře, než ostatní osoby v jeho okolí. Navíc naopak víme, že je ve své pracovní kariéře oceňovaný. Na základě jeho opakovaných povýšení v zaměstnání můžeme usoudit, že je finančně zaopatřený a nejspíše se nemusí obávat o svou budoucnost. Samuel se možná v životě ani neseťkal s žádnými stereotypy, na základě kterých by byl diskriminován nebo vylučován ze společnosti.

Co o Samuelovi nevíme, je, jaké jsou jeho vztahy s osobami v jeho okolí. Ačkoliv je nezadaný, neznamená to, že je nutně osamělý, nemá dobré vztahy s rodinou ani blízké přátele. V tomto ohledu

může však být vzhledem ke svému věku stigmatizovaný kvůli tomu, že nemá děti a ani nežije v manželství či partnerství.

Julián, 10 let

Julián se může v důsledku svých chronických bolestí cítit znevýhodněný oproti ostatním lidem, kteří tyto potíže nemají. Obdobně jako u Řehoře si mohou lidé s jeho zdravotním stavem spojovat stereotypy a vnímat jej jako člověka, který nevede plnohodnotný život a jehož život je celý naplněn pouze negativními věcmi. Bolesti hlavy se mohou také promítat do toho, jak Julián sám sebe vnímá a jak se cítí ve svém těle. Chronická bolest zároveň může vnášet do Juliánova určitou nesvobodu, jelikož jí možná musí podřizovat, čemu se kdy věnuje, kdy může spát a podobně.

Kroky vpřed naopak může Julián udělat díky tomu, že má zjevnou oporu ve svých rodičích, kteří se mu snaží pomoci.

Evelína, 26 let

U Evelíny hodně záleží na tom, jak přistupuje ke své současné životní situaci. Na jednu stranu ji může považovat za horší v porovnání se těmi osobami, kteří již na rozdíl od ní práci mají. Zároveň však může považovat své vysokoškolské vzdělání a znalost cizího jazyka za velkou přednost a výhodu, která jí zajistí uplatnění na trhu práce. Vzdělání jí navíc může otevírat nové pracovní možnosti a poskytovat tak větší svobodu při výběru svého budoucího zaměstnání.

Dá se také předpokládat, že má Evelína oporu ve svých spolubydlících, které zná z vysoké.

Arnošt, 13 let

Arnošt se nejspíše ve srovnání se svými spolužáky a spolužačkami cítí znevýhodněný, jelikož nemá doma (a nejspíš ani mezi vrstevníky) někoho, kdo by mu pomohl s učivem a má kvůli tomu špatné známky. Může se bát, že i lidé, kteří ho blízce neznají, si mohou na základě jeho známek myslet, že je hloupý. Špatný prospěch může u Arnošta také vyvolat obavy, že není dost chytrý na to, aby byl v životě úspěšný.

Kvůli špatným známkám může být také stereotypně považován za lajdáka, který se ve škole dost nesnaží. Z informací o Arnoštovi není možné rozpoznat, zda má blízké sociální vazby. Nejspíš však nemá v současnosti ve své blízkosti nikoho, kdo by mu mohl pomoci s učením.

Je také možné, že Arnošt nemá doma k dispozici internet, případně, že neměl nikdo v jeho blízkém okolí čas mu pomoci si jej osvojit.

6 Příloha č. 3 – Závěrečná zpráva o ověření programu v praxi

- [Zpráva o ověření programu v praxi](#)

7 Příloha č. 4 - Odborné a didaktické posudky programu

- [Posudek 1](#)
- [Posudek 2](#)

8 Příloha č. 5 - Doklad o provedení nabídky ke zveřejnění programu

Přiložte elektronickou kopii Vaší nabídky ke zveřejnění programu na portálech uvedených v Pravidlech pro žadatele a příjemce – specifická část. Pro zveřejnění nemusí být tato příloha připojena.

9 Nepovinné přílohy

Pozn. Připojte případné další přílohy programu dle potřeby.

